

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NSV HARIDUSMINISTEERIUMI
PEDAGOOGILINE AJAKIRI

Nr. 2

1952

SISUKORD

Juhtkiri. Esimese õppepoolaasta tööst ja teise õppepoolaasta ülesannetest	65
V. Ljubimov. Koolide ettevalmistus N. V. Gogoli 100. surma-aastapäevaks	70
A. Reiman. Kasvatuse füsioloogilisi aluseid I. P. Pavlovi õpetuse valguses	83
N. Smirnova. Vanempioneerijuhi koht koolis	89
E. Janno. Õppetund	95
V. Ordlik. Tööst ühekomplektlises algkoolis	108
Kriitika ja bibliograafia.	
Tõsised vead teadusliku teose tõlkes	123
Õpetajad, tõstke oma kvalifikatsiooni!	126

19765

SUNDEKSEMPLAR

Kõigi maade proletaarlased, ühinege!

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUMI

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

X AASTAKAIK

Nr. 2

VEEBRUAR

1952

Esimese õppepoolaasta tööst ja teise õppepoolaasta ülesannetest.

Marxism-leninism õpetab, et sotsialistlikus ühiskonnas, kus on likvideeritud tootmisvahendite eraomandus ja kus seetõttu puuduvad antagonistlikud klassid, toimub võitlus vana ja uue, iganenu ja edasiviiva, hääbuva ja võrsuva vahel mitte suurte sotsiaalsete vapustuste, järskude sotsiaalsete prahvatuste, poliitiliste revolutsioonide näol, vaid kriitika ja enesekriitika kaudu.

„Partei on võitmatu,“ kirjutab seltsimees Stalin UK(b) Partei ajaloo lühikursuses, „kui ta ei karda kriitikat ja enesekriitikat, kui ta ei varja oma töö vigu ja puudusi, kui ta õpetab ja kasvatab kaadrit parteitöö vigade najal, kui ta oskab oma vigu õigel ajal parandada.“

Seepärast õpetabki bolševike partei kogu nõukogude rahvast suhtuma arvustava pilguga oma töösse; nägema saavutusi ja märkama ka puudusi; oskama näha ja hinnata kõike uut ning positiivset, mis meie elus on ja üha tekib, aga seda visamini võitlema puudustega, kõige vana ja iganenuga, mis pidurdab meie edasiliikumist, mis kahandab meie saavutusi.

Õppida eesrindlikest kogemustest, võidelda eesrindliku praktika elluviimise eest, suhtuda leppimatult puudustesse ja vigadesse, töötada väsimatult selleks, et puudustest jagu saada — niisugune käitumisliin iseloomustab eesrindlikku nõukogude inimest, töötagu ta mistahes alal.

Kõik see maksab pedagoogilise töö ja pedagoogilisel alal töötajate kohta.

Nõukogude õpetajaskonnal on positiivne, praktikas ennast igati õigustanud traditsioon — teha kollektiivselt kokkuvõtteid oma tööst, anda aru oma saavutustest kogu rahvale, selgitada välja põhilised puudused töös ja leida teid ning vahendeid puuduste parandamiseks ja nende vältimiseks edaspidi.

Seda tehakse kahel korral aastas: jaanuaris esimese poolaasta tööst, augustis — kogu õppeaasta saavutustest.

Need õpetajate kokkutulekud on oodatud sündmusi mitte üksnes õpetajaskonnale ja kõigile haridustöötajatele, vaid kogu Nõukogudemaale, peegeldades ilmekalt seda rõõmustavat tõsiasi, kui sügavat huvi tunneb kogu nõukogude rahvas meie noorsoo kommunistliku kasvatusedusammude vastu.

Nii oli see ka tänavu õpetajate näärivaheaja nõupidamistega, mis olid üldiselt paremini ette valmistatud ja kulgesid organiseeritumalt ning kõrgemal ideelis-teoreetilisel ja pedagoogilisel tasemel kui möödunud kordadel. Rõõmustavalt oli ka õppejõudude osavõtt nõupidamiste tööst märgatavalt elavam, mis kõneleb meie õpetajaskonna kogemuste kasvamisest ning huvi tõusust õppe-kasvatustöö küsimuste vastu.

Kuidas töötasid vabariigi koolid esimesel õppepoolaastal, see oli peaküsimuseks ka tänavusel näärivaheaja nõupidamisel.

Eelkõige märkigem seda, et ettevalmistus käesolevaks õppeaastaks oli mitmes suhtes parem kui varemini ja seda niihästi õppetöö väliste tingimuste alal kui ka õppetarvete ja õppejõudude ettevalmistuse osas. Teame, et õppetöö alguseks valmis terve rida uusi nägusaid koolihooneid ja koolimajade remont ning kütuse muretsemine toimusid mullusest organiseeritumalt. Teame, et rõõbiti nõukogude teaduse edusammudega ja eriti seltsimees Stalini keeleteaduslike tööde ning akadeemik Pavlovi füsioloogiaõpetuse aussetõstmisega on tõusnud õpikute ideelis-teoreetiline tase. Rõõmustavalt võime seda, hoolimata esinenud puudustest, kinnitada ka eesti keele õpikute ja eesti kirjanduse lugemike kohta. Teame, et õppejõudude suvekursuste töö oli mitmeti tõhusam kui varemini, aidates laiendada osavõtjate silmaringi omas aines ja pakkuda olulist metoodilist abi. Teame, et vabariigi koolid said taas uue täienduse noori õppejõude pedagoogilistest koolidest, õpetajate institutidest ja Tartu Riiklikust Ülikoolist, peale selle palju noori jõude, kes lõpetasid vastavad õppeasutused mittestatsionaarselt.

Kui siia lisada see tähtis asjaolu, et iga tööaastaga olemasoleva pedagoogilise kaadri kogemused rohkenevad, pedagoogiline vilumus tõuseb, siis oleme märkinud rea neid positiivseid tegureid, mille hulgas õppejõududele kuulub otsustav koht, mis pidid soodustama ja tegelikult soodustasidki õppe-kasvatustöö taseme tõusu vabariigi koolides.

Kuid kõrvuti nende soodsate tegurite rohkenemisega on kasvanud ka nõudmised koolide õppe-kasvatustöö suhtes. Ja paraku peab tunnistama, et real juhtumil ei suuda õpetajate ja koolide töötulemuste paranemine sammu pidada nõukogude ühiskonna üha kasvavate nõudmistega meie noorsoo, kommunismiehitajate uue vaheuse ettevalmistamise suhtes.

Mida näitavad nõupidamiste kokkuvõtted vabariigi koolide tööst?

Võttes aluseks õppeedukuse kui nõukogude kooli õppe-kasvatustöö ühe põhilise näitaja, peab konstateerima, et õppeedukus esimesel veerandil oli paljudes vabariigi koolides tunduvalt madalam kui möödunud õppeaasta lõpul, ja kuigi õppeedukus teise õppeveerandi lõpuks on üldiselt tõusnud (on ka üksikuid erandeid), jääb see ikkagi veel maha eelmise õppeaasta lõpu omast.

Kuidas seletada seda nähtust? Mis põhjustel õppeedukuse kõver uue õppeaasta algul paljudes koolides tunduvalt langes, et siis õppeveerandist õppeveerandisse järk-järgult tõusta, saavutades maksimumi viimases veerandis, õppeaasta lõpul? Miks pole õnnestunud säilitada uue õppeaasta algul seda taset, milleni jõuti eelmise õppeaasta lõpul, et seda siis visa ja järjekindla tööga üha kõrgemale tõsta? Miks peab täieliku õppeedukuse taotlust algama paljudes koolides sootult madalamast tasemest kui see, mis oli juba saavutatud? Miks õppeedukuse kõveras on uue õppeaasta kohal suur tagasilangus?

Need ja paljud muudki taolised küsimused tõusevad igaühe ette, kes selle nähtuse põhjuste üle hakkab järele mõtlema.

Kuidas analüüsiti seda probleemi õpetajate näärivaheaja nõupidamistel?

Kui meenutada mitmete õpetajate, direktorite ja õppealajuhatajate sõnavõtte selles küsimuses (sest haridusosakondade juhatajate ettekandeis seda küsimust peaaegu ei puudutatudki), siis võib jääda mulje, et õppeedukuse langust põhjustavad teistest koolidest (seitsmeklassiliste koolide suhtes algkoolidest ja keskkoolide suhtes — seitsmeklassilistest koolidest) tulnud õpilased, kelle kohta sel puhul väidetakse, et need olevat nõrgemini ette valmistatud. Kuid taolise argumentatsiooni vennuvus on ainult näiline. Tarvitseb vaid vaadelda koole, kes töötavad niieelda omaenda baasil, s. t. koole, kes ei saa või peaaegu ei saa õpilasi teistest koolidest, et näha õppeedukuse küsimuses samasugust üldist pilti.

Kui siia lisada, et ka nõrkadeks kvalifitseeritud koolide õppeedukuse kõver peegeldab selgesti sedasama üldist tendentsi, siis on selge, et niisugune katse küsimust lahendada ei taba asja tuuma.

Pole vaja eriliselt põhjendada, et õppeedukuse kõvera taoline kulg ei väljenda mingit pedagoogilise praktika üldkehtivat seaduspärasust (sest niisugust seaduspärasust pole olemas), vaid on seletatav paljude meie koolide õppe-kasvatustöö seisundiga. Ühelt poolt on asi selles, et mitte kõigis koolides ei alustata tööd esimestest koolipäevadest täie pingega, mistõttu õppeaasta algul kulub kallist tööaega mõnigi kord ebaproduktiivselt, mida pärastpoole tagasi võita on juba väga raske, kui mitte võimatu. Teiselt poolt on asi selles, et mitte kõik koolid pole suutnud tänini anda oma õpilastele sügavaid ja kindlaid teadmisi, mille tõttu nende koolide õpilased unustavad suvevaheaja jooksul liiga palju sellest, mida nad on juba õppinud. See pärast ongi arusaadav, miks õppeaasta algul paljudes koolides pole võimalik tööd alustada põhiliselt selleltsamalt tasemelt, mis möödunud kevadeks saavutati, vaid

tuleb samm tagasi astuda. Pole raske mõista, kui suurt lisatööd nõuab kord juba saavutatud tasemele jõudmine ja kui suurte raskustega on niisugusel korral seotud uue klassi õppeprogrammi põhiküsimuste sügav ja kindel omandamine.

Paraku peab tunnistama, et ainult vähestes sõnavõttudes püüti õppeedukuse küsimust analüüsida antud kooli õppe-kasvatustöö taseme najal, kus näidati, kuidas tõeline edu õppeedukuses on saavutatav vaid hästikorraldatud õppe-kasvatustöö tulemusena. Seejuures võis tähele panna, kuidas arvukais sõnavõttudes kõrge õppeedukuse taotlus redutseerus kas täiesti või peasjalikult mahajäänud õpilaste järeleaitamisviiside ja -võtete kirjeldamiseks.

On selge, et probleemi niisuguse käsitlemise puhul koondatakse peatähelepanu eitava nähtusele, kui see on juba ilmnenu, tegeldakse mahajäänud õpilaste abistamisega, kui mahajäämus on juba aset leidnud, kuid jäetakse kõrvale nende põhjuste ja asjaolude lähem uurimine, mis soodustavad mahajäämuse tekkimist. Sel puhul polegi imestada, et samal ajal, kui ühed mahajääjad aidatakse edasijõudjate tasemele, langevad teised taas mahajääjate ridadesse, keda tuleb uuesti sellest soost välja aidata.

Pole kahtlust, et õigel teel on nende koolide pedagoogilised kollektiivid, kes suunavad peatähelepanu õppe-kasvatustöö taseme tõstmisele, otstarbeka pedagoogilise töö süsteemi väljatöötamisele, sest eesrindlike nõukogude koolide praktika, sealhulgas ka meie vabariigi tublide koolide kogemused tõendavad veenvalt, et seal, kus õppe-kasvatustöö on heal järjel, on õpilaste edasijõudmine kindlustatud, pole mahajäämuse likvideerimine mingiks omaette probleemiks, vaid laheneb üksikute õpilaste individuaalse järeleaitamise korras.

Kõik see juhib meid õppe-kasvatustöö juurde üldse ja õppetunni juurde eriti, sest viimane on nõukogude koolis teostatava õppe-kasvatustöö põhivormiks.

Nagu selgus näärivaheaja nõupidamiste ettekandeist ja sõnavõttudest, mida kinnitavad ka muud tähelepanekud, on sageli ka kogenumate õppejõudude töös ideelis-teoreetilist küündimatust ja olulisi meetoodilisi puudusi ning vigu.

Peaaegu iga õppetunni üheks osaks on õpilaste suuline küsitlemine, mis taotleb ühelt poolt seda, kas ja missuguse sügavuse ning kindlusega on küsitletavad õpilased läbivõetud materjali omandanud, kuid teiselt poolt on see ühtlasi kogu klassiga töötamise üheks vormiks sama õppematerjali kinnistamisel, kordamisel ja süvendamisel. Pealegi on küsitlemine asendamatu meetoodilisi võtteid õpilaste suulise väljendusoskuse arendamisel, millel on hindamatu tähtsus.

Igaüks, kes pisutki terase pilguga on jälginud paljude meie õpetajate, sealhulgas ka vilunud õpetajate küsitlemispraktikat, on võinud tähele panna, et selles leiab teostamist v a i d küsitlemiseks väljakutsutud õpilaste teadmiste ja oskuste kontrollimise ning nende suulise väljendusoskuse arendamise ülesanne, kuid see jätab täiesti lahendamata k o g u klassiga samaaegse töötamise ülesande.

Nagu teame, esitavad paljud õpetajad küsimuse üksnes väljakutsutud õpilastele ja tegelevad vastamise aegu vaid nendega, jättes kogu klassi täiesti või peaaegu täiesti iseenda hoolde, nagu võisime tähele panna ka Õpetajate Täiendusinstituudi poolt korraldatud lahtistes tundides keskkooli vanemate klasside aineõpetajate ülevabariigiliste kokkutulekute puhul käesoleva õppeaasta esimesel poolel. Selles olukorras polegi kogu klass harjunud seda mõttetööd kaasa tegema, mida sooritavad tahvli juurde kutsutud, vaid tegeleb kõrvaliste asjade ja mõtetega, mistõttu õpetaja peab ise küsitletavate vastustes esinevad vead ja ebatäpsused ära parandama ning neid raskustest välja aitama.

Kui aga silmas pidada, et suulist küsitlemist üksikute õpilaste hindamise ja kontrollimise otstarbel, kõnelemata küsitlemisest seoses uue materjali käsitlemisega, esineb peaaegu igas õppetunnis, milleks kulub sageli 10—15 minutit, on pikema põhjendusega selge, missugused avarad võimalused k o g u klassiga töötamiseks jooksevad siin kasutult tühja, kui õpetaja ei oska küsitlemist meetoodiliselt õigesti korraldada. Et niisugusel korral käsitletud õppematerjali kordamine ja süvendamine k o g u klassiga on vaid näiline, siis polegi midagi imestada, kui õpetaja avastab hiljem tõsiseid lünki ja puudusi õpilaste teadmistes ning oskustes.

Nii näeme, et juba ebaõige küsitlemispraktika lööb suure mõra sügavate ja püsivate teadmiste omandamise õpilaste poolt.

Siirdugem nüüd uue materjali käsitlemise juurde, mis moodustab õppetunni väga tähtsa osa. Mõistagi mõeldakse siin nn. kombineeritud tunde, kus uue aine pakkumine tingimata esineb, aga mitte spetsiaalseid kontrollimis- või kordamistunde.

Kõigile on teada, et uue aine pakkumise peab õpetaja põhjalikult läbi mõtlema, pidades eelkõige silmas, et see sünniks kindlas järjekorras (et mitte öelda: kind-

las süsteemis), vastaks teaduslikule tõele ja oleks õpilastele jõukohane ning arusaadav.

Ometi peab ütlema, et neid arusaadavaid põhinõudeid täidetakse mõnikord täiesti puudulikult. Võru Rajooni Haridusosakonna aruandes toodi näit. fakte selle kohta, et mitmed matemaatikaõpetajad, nagu näit. Rõuge ja Navi koolis, käsitlevad uut ainet täiesti pealiskaudselt, üldsõnaliselt ja abstraktselt, kulutades selleks vaevalt kümnekond minutit, ja siirduvad seejärel kohe tehete ning ülesannete lahendamisele, andmata enesele aru, kas ja kui võrd õpilased küsimuse sisust aru said. Ajaloo õpetamise puhul märgiti samas aruandes, et mitmed õpetajad (näit. Rõuge, Sõmerpalu ja Kärjala koolis) tulevad tundi väga puuduliku ettevalmistusega, mispärast esitavad uut ainet ebasüsteemiliselt, katkendlikult, tehes seejuures ajalooliste sündmuste kirjeldamisel ja hindamisel tõsiseid faktilisi ja metodoloogilisi vigu.

Tähelepanekud näitavad, et olulisi puudusi uue materjali pakkumisel esineb ka mujal.

Siit on ilma pikemata selge, et uue materjali pakkumisse tuleb suhtuda igal õpetajal tõsidusega, mida see küsimus väärib. Pole kellelegi saladuseks, et niipea kui see lüli, uute teadmiste pakkumine, jääb nõrgaks, satub hädaohtu sügavate ja püsivate teadmiste omandamise kogu ahel. Õpetaja, kes on hooletu ja pealiskaudne siin, uute teadmiste pakkumisel, raiub sellesamaga õppeedukuse puu juuri, selle asemel et neid uue materjali läbimõeldud pakkumisega kindlustada.

Läbimõtlematu uue aine käsitlemisel, viperused katsete korraldamisel füüsikas ja keemias, õpilaste küsitlemise pikalevenimine, nagu seda konstateeriti mitmete haridusosakondade aruandeis, ja mõned muudki organiseerimatusest tingitud asjaolud viivad arvukail juhtumel selleni, et õpetajal ei jää hädavajalikkude aega kinnistamiseks, nagu seda paraku esines ka näit. Tallinna 2. Keskkooli 9. klassi lahtises keemiatunnis ja 4. Keskkooli 8. klassi lahtises eesti keele tunnis, mis korraldati õppeaasta esimesel poolel ühenduses keskkoolide nende ainete õpetajate ülevabariigiliste kokkutulekutega.

Kinnistamise ärajäämine või selle ülepeakaela teostamine (vahel koguni pärast kella) on õppetunni olulisi meetodilisi puudusi, mis ei võimalda õpetajal ülevaadet saada, kas ja kui võrd kõik õpilased uue aine omandasid, mispärast ta ei saa ka õigel ajal käsitluse lünki parandada ja üksikutele õpilastele appi tulla, kes seda ühel või teisel põhjusel vajavad. Pealegi ei tohi silmapaari vahele jätta, et kinnistamine on samas esimeseks etapiks uue aine kordamisel ja süvendamisel. Kinnistamise eelis ja tähtsus kõigi hilisemate kordamisetappide suhtes seisneb selles, et unustamine pole jõudnud veel mõju avaldada — kordame ja süvendame seda, mida alles õppisime. Aga õppimise psühholoogiast on teada, et hõlpsam on omandada kindlasti seda, mida pole veel unustatud, kui seda, mis on juba unustatud.

Õpetaja, kes ei pea lugu asja käsitletu läbimõeldud kinnistamisest, teeb tõsist kahju oma taotlusele anda õpilastele püsivaid ja sügavaid teadmisi.

Õppetunni meetodiliste põhiküsimuste hulgas märkimisväärne ka veel seda, et mõnigi õppejõud ei anna endale aru ka jooksva ja süstemaatilise kordamise erinevustest. Teadupärast esineb jooksev kordamine uue materjali käsitlemise lahutamatu koostisosana, ja mida oskuslikumalt ja põhjalikumalt kasutatakse õpilastele juba tuttavat materjali uue aine selgeksõpetamisel, seda kindlamini omandavad õpilased uue aine, sest neil on, millele toetuda. Loomulikult saab sel puhul varem tundmaõpitud kasutada vaid kõike seda, mis on nii või teisiti sisulises seoses uue ainega ja mille meeldetuletamine aitab uuest aimest paremini aru saada, aga ühtlasi ka vana ainet uues valguses, sügavamalt ja mitmekülgsemalt näha.

Aine kindlaks ja sügavaks omandamiseks ei piisa üksnes suulisest õppimisest: selleks tuleb teha ka väga mitmesuguseid kirjalikke töid niihästi klassis kui ka kodus.

Kirjalike tööde nagu suulistegi ülesannete puhul on meetodiliseks põhinõudeks, et need olgu õpilastele jõukohased. Kui õppematerjal on enne suuliselt kas täiesti läbi töötamata või poolikult läbi töötatud, pole millegagi tagatud kirjalike tööde täitmise edu, olgu tegemist mistahes ainega.

Ometi juhtub mõnigi kord, et kirjalik töö antakse ebaküllaldase ettevalmistuse järel, vahel koguni suure kiiruga pärast kella, nagu Pahlka kooli 7. klassi vene keele lahtises tunnis, mis oli korraldatud ühenduses Kohila meetodilise ringi järjekordse töökoosolekuga.

Kirjalike tööde pooliku ettevalmistamise tulemusi on, nagu näitas oma sõnavõtu Pärnu rajooni õpetajate nõupidamisel Kilksama Seitsmeklassilise Kooli õppejõud V. Hussar, et neis on tõsiseid sisulisi puudusi ja häirivalt rohkesti keelevigu, eriti

harjutuste puhul. Ja väga sageli ei suuda niisugusel korral nõrgemad õpilased tööd üldse lõpule viia.

Niisuguse väära praktika kahjulikest tagajärgedest hoidumiseks on vaid üks usaldatav tee — kirjalike tööde hoolikas ettevalmistus.

Kui heita pilk kirjalike tööde liikidele, siis valitseb sel alal paljudes koolides suur ühekülgsus: prevaleerivad harjutused ja kontrollteetlused, kusjuures viimaseid harrastab mõni õpetaja sedavõrd sagedasti, et kirjaliku väljendusoskuse õppimiseks selle sõna otseses tähenduses jääb väga vähe aega. On ju muidugi õige, et ka vigade kaudu õpitakse, kuid peatähelepanu peaks siiski kuuluma neile kirjalike tööde vormidele, mille najal õpilased eelkõige õpivad. Täiesti õigesti rõhutati seepärast Võru rajooni õpetajate nõupidamisel, et rohkem on vaja kasutada kirjandite ja ümberjutustuste mitmesuguseid liike.

Nõrgaks lülis õpilaste kirjaliku väljendusoskuse ravimisel on paljudes koolides kirjalike tööde vähene kontrollimine õpetaja poolt, eriti kui on tegemist kodutöödega: viimased jäävad sageli süstemaatiliselt läbi vaatamata ja hindamata. See on tõsine puudus. Pärnu rajooni õpetajate nõupidamisel võeti selles küsimuses täiesti kindel ja õige seisukoht: iga kirjalik töö, olgu see klassis või kodus tehtud, tuleb õpetajal läbi vaadata ja hinnata. Sektsioonide koosolekuil arutleti neid metoodilisi teid ja võtteid, kuidas seda nõuet täita.

Mõistagi ei puuduta see arusaadav nõue üksnes keele- ja kirjandusõpetajaid, vaid kõigi teistegi ainet õpetajaid, kus esineb kirjalikke töid. Koolidirektorite ja haridusorganite kohus on jälgida, et seda õigustatud nõuet iga õpetaja ka tegelikult täidaks.

Käsitlesime eespool mõningaid õppetunni organiseerimise metoodilisi põhiküsimusi, mille lahendamisel esineb paljude vabariigi õppejõudude töös tõsisemaid puudusi. Pole kahtlust, et neile küsimustele, õppetunni ideelis-teoreetilistele ja metoodilistele küsimustele, tuleb alanud teisel õppeaastal sootu tõsisemat tähelepanu pöörata, ja seda niihästi direktoreil ja õppealajuhatajail kui ka haridusorganeil, sest see on usaldatavaks ja tulemusrikkaks teeks püsivate ja sügavate teadmiste andmisel õpilastele, seega ka täieliku õppe edukuse taotlemisel. Mitte asjata ei rõhutata seepärast Vene NFSV Haridusministeeriumi käskkirjas koolidele:

„Uuel õppeaastal on tarvis kõigil õpetajail, koolijuhtidel ja haridusorganeil püstitada endale ülesanne — mitte ainsatki halba tundi koolis.“

Kui seejuures igas õppetunnis lahendatakse õigesti ideelis-poliitilise, kõlbla ja esteetilise kasvatus ülesanded, kui seejuures mitmepalgeline klassi- ja kooliväliline töö on nii organiseeritud, et see toetab ja kindlustab õppetunni saavutusi, kui kooli kõigi tema käsutuses olevate arvukate pedagoogiliste vahenditega tõstab igas õpilases vastutustunnet kollektiivi, kooli ja lastevanemate ees oma õppimise ja käitumise suhtes, siis pole kahtlust, et õpilased omandavad püsivad ja sügavad teadmised, et neist sirguvad stalinliku ajastu igakülgsest haritud kommunistiehitajad, kes oma töö ja käitumisega teevad au oma õpetajaile ja koolile, oma vanemaile, kogu nõukogude ühiskonnale.

Koolide ettevalmistus N. V. Gogoli 100. surma-aastapäevaks.

V. LJUBIMOV,

Moskva linna V. P. Potjomkini nimelise Pedagoogilise Instituudi dotsent.

I. MIKS ON GOGOL MEILE KALLIS.

1952. aasta 4. märtsil möödub sada aastat suure realisti Nikolai Vassiljevits Gogoli surmast, „kes tähistas oma nimega epohhi meie kirjanduse ajaloo“ (I. S. Turgenev).

Tõelise hinnangu Gogoli realismile ja satiirile võib anda alles nüüd, millal tema kodumaa on muutunud kõige vabamaks ja kõige eesrindlikumaks maaks maailmas.

Alles nüüd, nõukogude ajal, läksid täide kirjaniku lootused oma rahva piirituist võimalustest: „Kas mitte siin, kas mitte sinus sündida piiritul mõttel, kui sa ise oled lõputu? Kas mitte siin olla vägilasel, kui on ruumi, kus tal tegutseda ja liikuda? . . . Oo! mäherdune maailmale tundmatu sätendav imepärane kaugus! Venemaa! . . .“

Kool peab aktiivselt valmistuma suure kirjaniku juubeliks.

Selle ettevalmistuse vormid ja viisid on mitmesugused. Nendeks on õpilaste tutvustamine kirjaniku eluga ja tema teoste lugemine ning tundmaõppimine klassis, kodus ja kirjandusringis. Nendeks on osavõtt Gogolile pühendatud kultuurihommikuist ja ettekandeõhtuist koolis, kolhoosiklubis ja lugemistubades. Nendeks on näituste korraldamine, Gogoli lavastuste külastamine ja ekskursioonide tegemine kohtadesse, mis on seotud Gogoli mälestusega.

Kui mitmepalgelised oleksidki ettevalmistused suure kirjaniku sajandaks surma-aastapäevaks, neid ühendab ühine eesmärk: anda Gogolile õige, konkreetselt-ajalooline hinnang, valida välja ja näidata õpilastele kirjaniku elust ja loomingust seda põhilist, mis teeb tema nõukogude inimestele lähedaseks ja kalliks.

Gogoli talendi õitseng ja tema kõige suurepärasemate teoste ilmumine langeb ajalisel kokku Belinski ja Herzeni revolutsioonilis-publitsistliku ja kirjandusliku tegevusega, kes arendasid revolutsioonilist agitatsiooni pärast dekabristide ülestõusu mahasurumist. Belinski ja Herzeni purustavad hoobid pärisorjuse ja isevalitsuse alustugede pihta, nende kirglikud unistused rahva õnnest leidsid oma jõult võrreldamatut toetust Gogoli loomingus, mis kinnitas usku vene rahva loo-

vaisse jõududesse, paljastades aadli sotsiaalset, intellektuaalset ja moraalset armetust.

Poemist „Surnud hinged“ kirjutas Belinski, et see on „... puht-vene... teos... niisama tõeline kui patriootiline, rebides halastamatult katteid tõsielult... sotsiaalne, ühiskondlik ja ajalooline...“¹ teos.

„Gogoli komöödia „Revident“ ja poem „Surnud hinged“,“ kirjutas Herzen, „on kaasaja Venemaa hirmus pihtimus,“² patoloogilis-anatoomiline kursus vene ametnikkonnast, „Surnud hingedes“ näeme aadlikke „maskideta, tõetruult, alati joobnuina, liigsööjaina“.³

Gogoli satiir oli niisama mõjuv ka 60-ndate kuni 70-ndate aastate revolutsioonilistele demokraatidele.

N. G. Tšernõševski kirjutas 1855. aastal:

„Byron on inimkonna ajaloos vististi tähtsam isik kui Napoleon, kuid Byroni mõju inimkonna arengule pole veel kaugeltki nii tähtis kui paljude teiste kirjanike mõju, ja ammu pole enam maailmas olnud kirjanikku, kes oleks nii tähtis oma rahvale, nagu Gogol oli Venemaal.“⁴

Tšernõševski arvates on Gogoli teeneks, „satiirilise ehk... kriitilise suuna kindel siseseviimine vene ilukirjandusse, ... ta andis esimesena vene kirjandusele otsustava püüdluse sisu järele... ta äratas meis teadvuse meist endist — selles on tema tõeline teene“.⁵

Vastavalt vabadusliikumise kasvule Venemaal tugevnes Gogoli mõju mitte üksnes teistele kirjanikele-realistidele, vaid tema loodud kujud mõjustasid üha tunduvalt ka lugejaid. Need kujud mitte üksnes ei kaotanud oma paljastavat mõtet, vaid omandasid uue jõu ja teravuse. Selle mõtte väljendas N. G. Tšernõševski, hinnates Gogoli paljastavat tegevust: „... kui kirjaniku sõna on kantud tõe ideest, püüdlusest avaldada õilsat mõju ühiskonna intellektuaalsele elule, siis sisaldub selles sõnas eluseeme, ta pole kunagi surnud“.⁶ Progressiivsed „eluseemned“ Gogoli loomingus võrsusid, elasid ja kandis vilja.

Selle pooltest on Gogol meile lähedane ja kallis, selles seisneb tema teene, tema surematust.

Iseloomustades „tormi esimest survet“, rahvahulkade revolutsioonilist liikumist 1905. aastal, kirjutas V. I. Lenin: „Demokraatlik raamatuke muutus t u r u produktiks. Belinski ja Gogoli nendest ideedest, mis tegid need kirjanikud Nekrassovile kalliks, nagu ka igale korrallikule inimesele Venemaal, oli see uus... kirjandus täiesti läbi imbutunud...“⁷ On teada, kui laialdaselt kasutas Lenin Gogoli loomingut võitluses tööliklassi vaenlastega. Gogoli satiirilistel kujudel on Lenini teostes teine koht Saltõkov-Štšedrini kujude järel. Artiklis „Gogol Lenini teostes“ näitab M. Netškina veenvalt, kuidas Lenin täidab uue sisuga Gogoli kujud, sest uus on ka neid kujusid ümbritsev atmosfäär, uus on nende kujude ühiskondlik asend, säilitades samas nende kujude vanad jooned, mis on hästi tuttavad juba koolipingist.⁸

¹ V. Belinski, Valitud artiklid I, Tallinn, 1948, lk. 151—152.

² А. И. Герцен, Собрание сочинений, т. VI, II., 1917, стр. 378.

³ Sealsamas.

⁴ Н. Г. Чернышевский, Очерки гоголевского периода русской литературы, СПб, 1892, стр. 11.

⁵ Sealsamas, lk-d 17, 19 ja 20.

⁶ Sealsamas, lk. 6.

⁷ В. И. Ленин, Сочинения, т. 18, стр. 286.

⁸ Н. В. Гоголь, Материалы и исследования, т. II, М., 1936, стр. 534.

Lenin kasutas Manilovi kuju näiteks narodnikute teostamatute projektide harrastuse ja kodanliku liberalismi paljastamiseks, sest viimane kaitses kaunihingelisuse maski varjus oma klassihuvitsid. „Kodanlik Manilov,“ kirjutas Lenin, „joonistab endale arkaadilise idüllid, kuidas ainuüksi „ühiskondliku arvamuse“ surve all „valitsus on sunnitud tegema üha uusi ja uusi järeleandmisi, kuni lõpuks pole tal enam kuhugi edasi minna...“⁹ Ja siis siirdub võim kodanluse kätte ilma rahvahulkade osavõtuta. „Liberaalne manilovlus väljendab seepärast rahakoti kõige salajasemaid mõtteid ja tema kõige sügavamaid huvisid.“¹⁰

Nöörimine, väljarabelemisuskus ja ahnus juurduvad Manilovi klassiloomuses. Need aadli jooned ilmnesid vastavalt sellele, kuidas teravnesid tema vastuolud talurahvaga.

Iseloomustades kapitalismi igapäevases elus ja teadvuses, kasutab seltsimees Stalin korduvalt Gogoli loodud kujusid. Valimiseelses kõnes Moskva linna Stalini valimisringkonnas valijaile hoiatas seltsimees Stalin valijaid, et nad ei usaldaks nõukogude rahvaosaadiku vastutusrikkaid ülesandeid argadele, poolikuile, meelekindluseteta inimestele: „Sääraste ebamäärast tüüpi inimeste kohta, kes meenutavad pigem poliitilisi väikekodanlasi kui poliitikategelasi, sääraste ebamäärast, väljakujunemata tüüpi inimeste kohta ütles suur vene kirjanik Gogol üsna tabavalt: „Ebamäärased inimesed, ei seda ega teist, ei saa aru, mis inimesed nad on, ei linnas Bogdan ega külas Selifan.““¹¹

Toodud hinnangute valguses, milles kajastub konkreetset ajaloolist suhtumist kirjanikusse, tulebki käsitleda Gogoli elu ja loomingut, läheduses kaasaja ühiskondlik-poliitilistest ülesannetest. See võimaldab õpilastel mõista tema loomingut ja tema loomingulist teed bolševistliku parteilisuse seisukohalt.

II. GOGOLI ELULOO TUNDMAÕPPIMINE.

Gogoli isiksust ja tegevust iseloomustab tuline patriotism, see, et ta mõtted on suunatud alati oma isamaale ja selle hüvangule. Need suure kirjaniku karakterseid jooned tulebki seada esikohale tema ideelise ilme iseloomustamisel.

Kuid ajalugu ei tohi paremaks ega halvemaks teha. Hinnates õigesti Gogoli elu- ja loominguteed, peavad vanemate klasside õpilased tundma ka kirjaniku hingelist ja loomingulist tragöödiat tema elu viimasel perioodil. Sel on suur kasvatuslik tähtsus tingimusel, kui õpilased mõistavad, et üksnes tihe seos rahvaga, et ainult Gogoli progressiivsed püüdlused viljastasid tema loomingut, andes sellele jõudu ja sära. Ja vastuoksa, isevalitsuslik-pärisorjusliku reaktsiooni mustade jõudude surve avaldas teravalt eitava mõju Gogoli võimsale talendile.

Toome mõned faktid, mida võiks kasutada Gogoli biograafia tundmaõppimisel.

⁹ В. И. Ленин, Сочинения, т. 9, стр. 162.

¹⁰ Sealsamas, lk. 163.

¹¹ J. Stalin, Moskva linna Stalini valimisringkonna valijate valimiseelsetel koosolekutel peetud kõned, Tallinn, 1950, lk. 8.

Lapsepõlves ja nooruses ümbritsesid Gogolit 1812. a. isamaasõjast osavõtjad. Need olid ukraina talupojad, Gogoli isa ja mõisnik Troššinski külalised (viimase juures viibis Gogoli perekond sageli). Talupoegade värsked mälestused ja elavad jutustused vene rahva kangelaslikust võitlusest äratasid tulevases kirjanikus patriootilisi tundmusi.

Meil pole andmeid selle kohta, kuivõrd Nežini gümnaasiumi kasvandikud olid teadlikud 1825. a. 14. detsembri sündmustest. Võib arvata, et gümnaasiumis valitses truualamlik õhkkond ja gümnaasiumi ülemus tõkestas aktiivselt vabadusideede tungimist privilegeeritud õppeasutusse. Kui avalikud kõnelused Peterburi revolutsioonilistest sündmustest polnud gümnaasiumi kasvandikele lubatud, siis oli neile teada õppejõudude meeoleolu ühenduses poliitilise käärimisega Venemaal. Enamgi, kasvandikud suhtlesid sõbralikult õppejõudude parima osaga ja pärast eesrindlikemate professorite vallandamist korraldati kasvandike, sealhulgas ka Gogoli ülekuulamist.

Protokollides selle „asja“ kohta tuuakse järgmisi paljutähendavaid fakte. Professor Belousov lubas endale loenguis „poliitiliselt kuritegelikke väljendusi“. Õpetaja Singer asendas sageli loengud poliitiliste arutlustega. Õpetaja Landražin andis õpilastele vabaduseteemalisi kirjatöid. Selgus, et mõned gümnaasiumi õpilased oskasid peast Rõlejevi luuletusi, mis küündisid „kuni üleskutsumiseni vabadusele“; „hoidsid endi juures Aleksander Puškini teoseid ja muud taolist“.

„Toimikus“ esineb viiteid ka kasvatajate sõbralikele, „mingisuguseile iseäralikele“ kõnelustele kasvandikega, samuti Puškini käsikirjalisele oodile „Vabadusele“.

Samuti on teada, et Gogol tundis hästi Fonvizini komöödiat, mis paljastab pärisorjuse pahesid.

Väga suure tähtsusega noore Gogoli elus ja tema tulevases kirjanuslikus tegevuses oli tema alaline läbikäimine rahvaga, sügav huvi rahva elu vastu, ukraina keele ja poeesia vastu.

Suvel, koolivaheajal, matkab Gogol Vassiljevka ümbruses, teeb lõbusõite laadale Jareski külla, töötab aias, tunneb huvi aadlike elu vastu.

Nežinis elades, nagu jutustab sellest tema sõber N. Artõnov, käis Gogol alati Magerkis, Nežini eeslinnas.

Seal oli Gogolil palju tuttavaid talupoegade hulgas. Kui kellelgi neist olid pulmad või mõni muu perekondlik sündmus või kui oli ette näha lihtsalt toredat pidupäeva, oli Gogol tingimata seal.¹²

Gogol otsis lähenemist lihtsaile inimestele: oma teenijale ja laadakaupmeestele Nežini turul, nagu jutustab Gogoli kaasaegne S. Glebov. Pärastpoole, saanud kirjanikuks, tundis Gogol suurt huvi rahvalaulude kogumise vastu, mille kohta saame teateid tema kirjavahetusest sõpradega, eriti M. Maksimovišiga:

„Ootan sinult kannatamatusega lubatud vihikut lauludega, — seda enam, et saan alati uusi.“¹³

Igasugused^{*} ülestähendused kajastavad Gogoli sügavat huvi rahva elu, rahva uskumuste ja vene keele vastu.

Suure kasvatusliku väärtusega on niisugused faktid Gogoli biograafiast, nagu tema huvi joonistamise, ilukirjanduse lugemise ja teatri vastu.

¹² «Русский Архив», 1877, кн. третья, стр. 191.

¹³ Н. В. Гоголь в воспоминаниях современников и переписке, М., 1909, стр. 165—166.

Vestlustes Gogoli noorusest on vaja kasutada väljavõtteid kirjadest ja mälestustest Gogoli kui näitleja ja gümnaasiumi õpilaste teatri organiseerija, Gogoli kui raamatute armastaja ja Gogoli kui raamatukoguhoidja iseloomustamiseks.

Kirjas oma sõbrale Vössotskile, kes lõpetas varem gümnaasiumi ja teenis Peterburis, avaldab Gogol vaimustust selle üle, et tema sõber „pole nüüd tühine“. Juba kooliaastail hakkas Gogol kriitiliselt suhtuma Nežini „olesklejate“ ellu. Ta näeb oma elu mõtet võitluses pahedega, alatusega, labasusega.

Aadlikest intelligentsi parima osa eesrindlikud mõtted ja läbiloetud raamatud kutsusid Gogolis esile püüdluse pühendada end „tähtsale ja õilsale tööle isamaa kasuks ja kodanike õnneks“.

Kirjas oma onule P. Kosjarovskile kirjutab 18-aastane Gogol:

„Juba ammusest ajast, neist aastaist saadik, kui ma peaaegu midagi ei mõistnud, põles minus kustutamatu kirg teha oma elu vajalikuks riigi hüvangule, minus kees soov tuua kas või kõige pisematki kasu.“¹⁴

Kaheksa aasta pärast kordab Gogol sedasama mõtet kirjas Žukovskile:

„Võin öelda, et ma ei ohverdanud oma talenti kunagi seltskonnale. Mingisugune lõbustus, mingisugune kirg polnud suuteline minutikski vallutama mu hinge ja kallutama mind kõrvale mu kohustusest.“¹⁵

Jutustus Gogoli esimestest aastatest Peterburis peab näitama, kuidas ta otsis tegevust, mis oleks võimaldanud teostada tema palavat unistust kodumaa teenimisest. Sellest mõtles ta, katsudes esineda teatrilaval, proovides oma jõudu pedagoogilises töös Patriootilises Instituudis. Seesama eesmärk innustas teda riigiteenistusse astumisel. Ent Gogol veendus väga kiiresti, et ametnikutegevusel pole midagi ühist „tähtsa ja õilsa“ tööga.

Õpilastele tuleb jutustada Gogoli erakordsest tööarmastusest, tema ülemäärasest nõudlikkusest iseenda vastu. Pärast seda, kui Gogol Puškini mõjustusel valis lõpuks kirjaniku elukutse, tundis ta ennast hästi, sügavalt õnnelikuna:

„Ma töötan nüüd rohkem kui kunagi varem ja olen õnnelikum kui ealeski ennem. Rahu minu rinnus on ülim.“¹⁶

Gogoli kui kirjaniku nõudlikkus iseenda ja oma loomingu vastu tõusis alatasa. Sellest ka alatine mure oma tervise pärast. „Niipalju elu palun, kuipalju vajaneb minu töö lõpetamiseks; rohkem pole mulle tundigi tarvis,“¹⁷ kirjutab ta S. Aksakovile 1841. a. märtsis.

Gogoli talendi õitseng langeb möödunud sajandi 30-ndaile aastaile, millal ta kirjutab „Õhtud talus Dikanka lähedal“, „Mirgorod“, „Peterburi jutustused“ ja komöödia „Revident“ ning asus „Surnud hingede“ loomisele.

Hoolimata absolutistlik-pärisorjusliku valitsuse julmadest surveabinõudest ei kustunud 30-ndaile aastail antifeodaalne ühiskondlik liikumine, vaid jätkas edasiarenemist. See leidis ilmeka väljenduse Puškini kriitilise realismi võimsas õitsengus, ta loomingu sügavas rahvalikkuses, suure poeedi traagilises isiklikus võitluses isevalitsuse vastu.

¹⁴ Н. В. Гоголь в воспоминаниях современников и переписке, М., 1909, стр. 152.

¹⁵ В. Вересаев, Гоголь в жизни, М., 1933, стр. 169.

¹⁶ Sealsamas, lk. 99.

¹⁷ Н. В. Гоголь в воспоминаниях современников и переписке, М., 1909, стр. 201.

Kasutades mälestusi ja kirju jutustagu õpetaja oma kasvandikele Puškini ja Gogoli sõprusest ning Puškini loovast mõjust suurele satiirikule. Sel puhul on vaja meenutada Gogoli enda sõnu sellest, missuguseks innustajaks oli talle Puškin:

„Mu elu, mu kõrgeim nauding suri koos temaga... Kui ma lõin, nägin ma enese ees ainult Puškinit. Ma ei võtnud midagi ette, ma ei kirjutanud midagi tema nõuandeta. Kõige eest, mis minus on head, olen ma temale tänu võlgu... Mis on mu elu nüüd?...“¹⁸

30-ndate aastate keskel juhtis Puškin Gogoli mõttele luua poeem „Surnud hinged“. Neilsamadel ja hilisemalgi aastail hindas suur revolutsiooniline demokraat Belinski kõrgelt Gogoli satiiriku-talenti.

Ka oma loomingu õitsengu aegu ei tõusnud Gogol poliitilise mõtlejana Belinski ja eesrindliku, demokraatlikult meelestatud noorsoo ideede tasemele. Kuid suure kunstniku-realistina, kes oli astunud ellu õilsa püüdega „teenida rahvast“, kirjanikuna, keda oli kasvatanud Puškin, pidi Gogol oma loomingus kajastama „vastikut vene tege-likkust“, mida Belinski nii väga vihkas.

„Valitud kohti kirjavahetusest sõpradega“ ilmumine 1846. a., vene elu paljude külgede idealiseerimine „Surnud hingede“ teises köites ja kirjaniku üha kasvav usklikkus olid tema maailmavaate nõrkade külgede avalduseks. Lõppkokkuvõttes tähistasid need faktid reaktsiooni võitu kunstniku üle. Ent 30-ndate ja 40-ndate aastate reaktsioon oli eriti metsik. See oli aeg, millal anti alatasa ukaase kõige pisemategi rahulolematuse avalduste jälitamiseks, mis olid suunatud isevalitsuslik-pärisorjusliku korra vastu. 1836. ja 1845. a. anti välja eriseadused talupoegade karistamiseks. „Seadusega keelatud kaebuste esitamise eest mõisnike peale karistatakse pärisorje vitstega kuni viiekümne hoobini.“¹⁹

30-ndail aastail propageeriti aktiivselt tookordse haridusministri Uvarovi reaktsioonilist vormelit: isevalitsus, õigeusk ja rahvus.

N. Tšernõševski kirjutas Gogoli poliitilisest piiratusest. Niisama õiglaselt osutas teine revolutsioonilise demokraatia ideoloog N. Dobro-ljubov „eelarvamustele, mis väärd haridus temasse (s. t. Gogolisse — autor) lapsepõlvest saadik oli istutanud.“²⁰ Herzen kirjutas, et Gogol „hakkas kaitsma seda, mida ta enne purustas“.

Suure tähtsusega Gogoli ideelises ja loomingulises tragöödias oli ka see asjaolu, et elades välismaal oli ta kaua aega kodumaast ja oma rahvast eemal, mispärast ta ei tundnud enam Venemaa tegelikku elu, mille põhjalik tundmine aitas tal enne luua surematuid teoseid. Asjalt ei väljendunud Belinski skeptiliselt Gogoli tähelepanekute puhul Venemaa elust, mida viimane avaldas „suurepärasest kaugusest“:

„... on ju teada, et ei ole midagi kergemat kui näha asju eemalt selliseina, nagu me neid näha tahame, sellepärast, et selles kaunis kauguses elate teie... oma ringkonna üksluisuses, kes on teiega ühesuguselt meelestatud...“²¹

Kauaaegne viibimine võõrsil kiskus kirjaniku lahti kodupinnast, mis oli tema talenti toinud. Itaalias ümbritsesid Gogolit inimesed, kes suh-

¹⁸ Н. В. Гоголь в воспоминаниях современников и переписке, М., 1909, стр. 188.

¹⁹ Хрестоматия по истории СССР, т. II, Учпедгиз, М., 1949, стр. 643.

²⁰ Н. А. Добролюбов, Избранные философские произведения, Госполитиздат, т. I, 1948, стр. 182.

²¹ V. Belinski, Valitud artiklid I, Tallinn, 1948, lk. 367.

tusid vaenulikult vene rahvasse. Gogol ei mõistnud seda, mida tehti Venemaal. Ta ei kuulnud sellest midagi, kuidas vene talupoegi aeti mõisnike ja tšinovnikute juurde orjusse, ta ei näinud, kuidas kasvas rahva viha mõisnike vastu. Talle näis, et talupojad võivad elada õnnelikult tsaari ja mõisnike võimu all.

Jutustuses Gogoli elust kasutatagu Belinski „Kirja Gogolile“ kui revolutsioonilis-demokraatliku „tsensuurivaba ajakirjanduse“ ilmekat näidet. Näidanud õpilastele, kui kõrgelt hindas Belinski Gogoli kui realisti suuri teoseid, on vaja meenutada, missuguse meelepaha ja kirglikkusega esines suur kriitik Gogoli kui reaktsioonilise moralisti vastu.

„Kõige elavamaks, kõige kaasaegsemaks rahvuslikeks küsimusteks Venemaal on praegu: pärisorjuse kaotamine, ihunuhtluse keelamine... Seda tunneb ka valitsus ise... Piitsa jutlustaja, harimatuse apostel, obskurantismi ja vaimupimeduse eestvõitleja, tatarlase panegürist...“²² nii iseloomustas Belinski „Valitud kohtade“ autorit, kes enne oma imepäraste kunstiteostega aitas tõhusalt kaasa Venemaa eneseteadvuse tõusule.

Gogol kui moralist ei mõistnud oma ideelist langust. Kuid Gogolile kui kirjanikule ei võinud jääda nägemata „Surnud hingede“ teise köite mitmete peatükkide kunstiline valskus.

Hoolimata kunstilistest ebaõnnestumistest viimaseil aastail ei lakanud Gogol olemast suur kirjanik. „Õhtud talus Dikanka lähedal“, „Mirgorod“, „Peterburi jutustused“, komöödia „Revident“, poemi „Surnud hinged“ esimene köide, — kõik see kuulub hindamatu panusena vene kirjanduse varasalve. Halastamatu õigluse ja hämmastava meisterlikkusega jutustab kirjanik neis teostes kodumaa elust.

Gogoli loomingulist tragöödiat võib täiel määral selgitada vaid vane- mais klassides. 5-ndate kuni 7-ndate klasside õpilastele näidatagu kõige rõõmsamaid, kõige õnnelikumaid lehekülgi suure kirjaniku elust. Neile on kohane jutustada, kuidas Gogol käis läbi rahvaga, millist osa tema loomingulises arengus etendasid ukraina rahvalaulud, muinasjutud ja rahvauskumused. Samuti jutustatagu nende klasside õpilastele Gogoli armastusest teatri ja raamatute vastu, kõneldagu tema albumeist käsitsi kirjutatud Puškini luuletustega, tema unistusest teenida rahvast ja kodumaad, tema nõudlikkusest iseenda vastu, tema tööarmastusest, sellest, kuidas ta teostas oma unistust pühendades oma loovad jõud „tähtsa ja õilsa asja“ kasuks.

III. GOGOLI TEOSTE KASITLEMISEST.

Gogoli parimad teosed on võetud kooli õppeprogrammidesse.

Zaporožje kasakate elu käsitlevat ajaloolist jutustust „Taras Bulba“ nimetas Belinski imepäraseks epopöaks, mis on kirjutatud Homerost vääriva julge ja laia sulega.

Lugenud selle jutustuse läbi, jääb õpilastele meelde zaporožje kasakate piiritu julgus, mehisus ja seltsimehelikkus. Gogoli jutustustest, mis kuuluvad tsükklisse „Mirgorod“, kirjutab Belinski:

²² V. Belinski, Valitud artiklid I, Tallinn, 1948, lk. 368—369.

„Peale „Häda mõistuse pärast“ ei tea ma vene keeles midagi, mis paistaks välja niisuguse puhtaima kõlblusega ja mis võiks avaldada kommetele tugevaimat ja heategevaimat mõju.“²³

Veelgi suurem tunnetuslik ja kasvatuslik väärtus on komöödiaal „Revident“ ja poemil „Surnud hinged“.

„Siirdudes oma väikevenelastelt ja kasakatelt venelastele, kesken-dub... Gogol oma kahele verivaenlasele: tšinovnikule ja mõisni-kule.“²⁴

Tšinovnikute ja mõisnike, nende „väärikuseta võimuorjade ja kaas-tundeta türannide“²⁵ labasust, ahnust, väiklust ja idiootsust on Gogol kujutanud ja naeruvääristanud nii, et tema kujud ja terav pilge elavad teist sajandit. Õpetaja ülesandeks on teha õpilastele selgeks Gogoli ühiskondlik-poliitiline tähtsus.

„Surnud hingede“ tunnetuslikule ja kasvatuslikule tähtsusele andis suurepärase hinnangu sotsialistliku realismi rajaja M. Gorki. „„Surnud hinged“,“ kirjutas ta, „nagu ka mõned Balzaci ja Dickensi tööd, on oma olemuselt igapäevase iseloomuga raamatud, kuid neis on varjul kustumatu, suur õpetus, — seda ei anna parim ülikool, harilik inimene ei saa seda niisuguse täpsuse ja selgusega oma viiekümneaastase töö-rohke elu jooksul.“²⁶

Kuna koolide õppeprogrammides on materjali niigi rohkesti, ei saa õppetundideks ettenähtud Gogoli teoste arvu suurendada. Seega on vaja ulatuslikult organiseerida Gogoli teoste klassivälisest lugemist. All-pool tuuakse klassiväliseks lugemiseks soovitatavate teoste näidis-nimestik:

5. klassis: „Õhtud talus Dikanka lähedal“ (eriti „Sorotšintsõ laad“, „Maiöö“, „Jõuluöö“).

6. klassis: „Vana maailma mõisnikud“, „Lugu sellest, kuidas Ivan Ivanovitš läks tülli Ivan Nikiforovitšiga“, „Revident“.

7. klassis: „Sinel“; poemist „Surnud hinged“: Sobakevitši, Nozdrjovi ja Pljuškini juures, lüürilised kõrvalepõiked, Venemaa — troika.

8.—11. klassis: „Peterburi jutustused“ („Portree“, „Nina“, „Nevski prospekt“, „Hullumeelse päevik“) jt.

Muidugi on Gogoli teoste jaotamine klasside vahel tinglik. Mida vanemad on õpilased, seda rohkem Gogoli teoseid võib neile soovi-tada. On kasulik, kui õpetaja vabal ajal loeb ise õpilastele Gogoli teoseid, näidates seejuures õpilastele ka vastavaid diapositiive. Suure-mates linnades on võimalik korraldada Gogoli teoste ettelugemist meisterlike sõnakunstnike poolt. Ka tuleks kasutada vastavaid gram-mofoniplaate ja vahetult juubelpäeva eel — Gogolile pühendatud raadiosaateid.

5. kuni 8. klassides on eriti tähtis, et õpetaja selgitaks eelnevalt Gogoli teoseid, mida hakatakse käsitlema. Õpilased ei saa paljutki aru komöödiast „Revident“ ja poemist „Surnud hinged“, kui õpetaja ei jutusta neile näit. linnade administratiivsest korraldusest Gogoli aegu, mõisnike ja tšinovnikute kontrollimatust võimust, sõidust post-hobustel, postijaamadest ja sissesõiduhuovidest jne.

²³ В. Г. Белинский, Собрание сочинений в трех томах, т. I, М., 1948, стр. 138—139.

²⁴ А. И. Герцен, Полное собрание сочинений, т. VI, П., 1917, стр. 377.

²⁵ Sealsamas, lk. 378.

²⁶ Горьковские чтения, 1947—1948, М., 1949, стр.316.

Selgitused, mis teevad õpilastele arusaadavaks neile tundmatute sõnade ja terminite konkreetse ajaloolise sisu, võivad eelneda näit. niisuguste teoste, nagu „Vana maailma mõisnikud“, „Lugu sellest, kuidas Ivan Ivanovitš läks tülli Ivan Nikiforovitšiga“, komöödia „Revident“ jt. lugemisele. Muidugi on lubatav põgusalt selgitada üksikuid sõnu ja väljendeid ka kõrvuti nende teoste lugemisega.

Tutvustades 5.—7. klassi õpilastele kirjandusringis näit. jutustusi „Sorotšintsõ laat“, „Maiöö“, „Vana maailma mõisnikud“ ja „Sinel“, võib õpetaja seejuures kanda õpilastele ette ka kõige ilmekamaid katkendeid neist teostest.

Gogoli teoste tundmaõppimine klassitundides ja eriti klassivälises töös toob kaasa ka neist teostest katkendite ettekandmise õpilaste poolt. Õpilased võivad ette valmistada ilmekaks lugemiseks Ukraina öö („Maiöö“), Ukraina stepi („Taras Bulba“) ja suvepäeva („Sorotšintsõ laat“) kirjelduse, samuti katkendeid „Surnud hingedest“ — lüürilised kõrvalepõiked ja Venemaa — troika. Dnepri kirjeldust („Hirmus kättemaks“) on kohane kasutada kollektiivseks lugemiseks. Mõningaid stseene jutustusest „Lugu sellest, kuidas Ivan Ivanovitš läks tülli Ivan Nikiforovitšiga“ ja poemist „Surnud hinged“ (Tšitšikovi kahekõne Sobakevitšiga, Korobotškiga ja Pljuškiniga, kahe daami kõnelus jt.) võivad õpilased õpetaja juhatusel dramatiseerida. Lõpuks on võimalik ka lavastada üksikuid stseene komöödiaist „Naisevõtt“ ja „Revident“.

Vestlustes loetud teoste puhul on õpilastele vaja näidata, et Gogol on oma aja tegelikkust õiglaselt kujutanud, tuleb rõhutada tema teoste tihedat seost oma rahvaga, oma rahva suulise loominguga.

Nii näiteks annab sissejuhatus jutustuste kogule „Õhtud talus Dikanka lähedal“ ettekujutuse ukraina „õhtuist“, kus lauldi vanu laule ja jutustati tõsilugusid, mida ilustas rahva fantaasia ja mis olid kantud huumorist, soojusest ja südamlikkusest.

„Sorotšintsõ laat“ sisaldab poeetilisi loodusekirjeldusi ja kajastab Ukraina küla elu-olu. Jutustus „Jaaniõhtu“ tutvustab õpilasi rahva mõttekäiguga kulla hukutavast võimust, sest kuld võib sattuda vaid verest nõretavasse kättesse.

Need teosed näitavad õpilastele, kui suur oli Gogoli huvi oma rahva elu ja keele vastu, kui sügavasti on tema teosed läbi imunud austusest lihtrahva loovate jõudude, ta mõistuse ja kõlbla puhtuse vastu. Gogoli loomingu kõrvutamine tema kaasaegse tegelikkusega veenab õpilasi, kuivõrd truuks jäi kirjanik sellele tegelikkusele ja kui sügavasti tungis ta selle olemusse.

Sel puhul jutustatagu õpilastele Gogoli kirjadest emale, kus ta palub ema saata temale rahvauskumuste, kommete, pidude ja talurahva rõivate üksikasjalisi kirjeldusi, ja seejärel näidatagu, kuidas suur sõnakunstnik neid kirjeldusi kasutas jutustuses „Sorotšintsõ laat“ (Paraski ja Hivri rõivad, talu sisustus, laat, epigraafid ukraina lauludest jt.) ja jutustustes „Jaaniõhtu“ (talupulmade kirjeldus) ning „Jõuluöö“ (talurahva kombed, uskumused ja rahvakunst).

Nagu teada, kurjustasid vene kõrgemad ametikandjad selle üle, et komöödias „Revident“ kujutatud faktid olevat võimatud, et need olevat valed, et komöödia olevat farss. Sel puhul on vaja õpilastele lugeda katkendeid Herzeni teosest „Былое и думы“ (peatükid 13—15 ja 17), kus kirjeldatakse tegelikke fakte Vjatka, Permi ja Vladimiri tšinovni-

kute kelmustest, mis ei tekita vähemat meelepaha kui Gogoli „kangelaste“ alatused.

Nende kõrvutuste eesmärgiks on näidata, et Belinski ja Tšernõševski hinnang Gogoli kohta on õiglane, et Gogol oli tõepoolest „tegeliku elu poet“. Sel puhul toodagu Gogoli enese sõnad:

„Mul vaid see õnnestuski, mille ma olin võtnud tegelikkusest, mulle tuntud andmetest. Inimest õigesti aimata suutsin ma vaid siis, kui mu silmade ette ilmusid tema välimuse kõige pisemad detailid.“²⁷

Tekstide analüüsi alusel koostavad õpilased Gogoli tüüpide iseloomustuse, et kirjaniku üldistusi mõista ja omandada need olulistest joontes. Töö kokkuvõttena viib õpetaja õpilased arusaamisele hlesta-kovluse, maniilovluse, nozdrjovluse jt. üldisest mõttest.

Gogoli realismi iseärasusi on tema loodud kujude ebatavaline ilmekus, nende peaaegu käegakatsutav kujukus. Igale tegelasele on omane põhiline, juhtiv iseloomujoon, millest kõik ülejäänud järgnevad. See pärast, asudes Gogoli teoste ühe või teise tegelase käsitlemisele, pöörame esijoones tähelepanu sellele iseloomujoonele, mis väljendub niihästi selle tegelase isiksuses kui ka tema suhetes nendega, kes teda ümbritsevad, ja keeles.

Nii tingib kirjaniku kunstimeetod ka õpetaja töömeetodi: tuleb alata põhilisest, juhtivast, sellest, mis teravalt torkab silma. Niisugune käsitus teeb kirjaniku ideed õpilastele arusaadavaks ja veenvaks.

Kõrvalisem pole küsimus Gogoli tähtsusest vene kirjakeele arendamisel ja rikastamisel.

„Paljaid mõtteid,“ õpetab seltsimees Stalin, „mis on vabad keelelisest materjalist, vabad keelelisest „looduslikust mateerist“ — ei ole olemas. „Keel on mõtte vahetu reaalsus.“ (M a r x).“²⁸ Siit on arusaadav, et Gogoli realism kasutas kindlaid, ainult temale omaseid stiilivahendeid, mis kajastavad elava, üldrahvaliku keele rikkust. Siit saab arusaadavaks ka see, et kirjandusteose keelt on vaja tundma õppida teose käsitlemise kõigil etappidel.

Gogoli keele ja tema stiilielementide analüüsimisel toome välja minevikku läinud ajastu ja elu-olu iseärasused, tegelaste iseloomujooned, nende keele individuaalsuse, nende ironia ja sarkasmi omadused, Gogoli paroodia sentimentaalse kirjandusvoolu stiili üle, selle, kuidas ta pilkas aadli žargooni ja „vallatlemist“ võõrsõnadega, ja teised funktsioonid, mida keel täidab kunstiteoses.

Kirjakeele julge uuendamine ja rikastamine kõnelevad Gogoli talendi suurusest. Minnes elu realistliku kujutamise teed võtab Gogol kasutusele sõnu ja väljendeid rahva elu kõigilt aladelt.

Oma meisterlikkuse ja talendiga, mis on kantud armastusest kodumaa vastu, näitas suur kunstnik vene keele ammendamatu rikkust, jõudu, ilu ja ilmekust.

Gogoli teoste tundmaõppimisel on oluline käsitleda „ääretut“ gogollikku ironiat, nagu väljendas Belinski, kui „autor nagu simuleeriks lihtsameelset inimest“. „Ivan Ivanovitšile meeldib väga, kui keegi teeb talle kingituse või toob külakosti. See meeldib talle väga.“ Sellest jutustatakse nii, nagu armastaks Ivan Ivanovitš ise inimestele rõõmu valmistada. Veelgi apaklikumalt jutustatakse sellest, kuidas Ivan

²⁷ Н. В. Гоголь, Полное собрание сочинений в одном томе, М., 1909, стр. 766.

²⁸ J. Stalin, Marksism ja keeleteaduse küsimused, Tallinn, 1951, lk. 34.

Ivanovitš, nähtavasti isu äratamiseks, kõneleb näljase vanainimesega kirikuesisel pärast jumalateenistust. Kõik see avab Ivan Ivanovitši kalkuse, tema vastiku südametuse, tema metsiku piiratuse ja egoismi.

„... Ivan Nikiforovitšil on väikesed kollakad, paksude kulmude ja pungis põskede vahele kaduvad silmad, aga nina on valminud ploomi taoline.“ Mäherdune austamine ja aupaklikkus! Muide, on joonistatud täiesti täpne nuumsea portree, mida on täiendatud teejoomisega vees suplemise aegu (nagu teada, armastavad sead suvise palavuse aegu poris püherdada). Pole juhuslik, et novellis esineb ka päris tõeline siga.

Gogoli satiiri mõte tuuakse välja tema kujude, üksikute kunstiliste detailide ja sõnade käsitlemisel, olgu selleks kas jutustus Bobtšinskist, kes kõige vastutusrikkamal minutil „venis pikaks, nagu tont teab mis“, või Pulheria Ivanovna ja Afanassi Ivanovitš Tovstogubovi päeva kirjeldus või jutustus Sobakevitšist, kes üksi „pistis kinni“ terve tuurakala. Koomilise külje lahtimõtestamisel avanebki Gogoli teravmeelsus ja vaimukus, tema põlgus „labase inimese labasuse“ vastu, s. t. tema teoste ideeline ja kõlbeline kõrgus. Siin mõistavadki õpilased Nekrasovi sõnade kogu sügavust, mis ta lausis kirjaniku-satiiriku kohta: „Ta jutlustab armastust eitamise vihasõnadega.“

Lähedaste teemade, kujude, kunstiliste detailide ja kompositsiooni-liste võtete kõrvutamine võimaldavad jälgida Gogoli loomingulist teed, tema ideelis-kunstilist arengut, näidata, et rahvalikkus, patriotism ja humaansus omandavad tema igas järgmises teoses üha täielikuma väljenduse. Kriitilise realismi meetod muutub Gogoli maailmavaate kajastajaks, mille puhul „üllas vaimustav naer on väärt seisma kõrvuti ülla lüürilise liikumisega“, pilti, mis on võetud põlastusväärsest elust, võib ülendada teose pärliks võrdsest iseloomudega, „mis on inimese üllaks väarikuseks“.

Kõigi nende ülevaadete ja kõrvutuste puhul tuleb konkretiseerida Belinski teesi: „Ilma „Oneginita“ olnuks võimatu „Meie aja kangelane“, nii nagu ilma „Oneginita“ ja ilma „Häda mõistuse pärast“ ei oleks Gogol tundnud end valmis olevat... vene tegelikkuse kujutamiseks.“²⁹ Ent samuti konkretiseeritagu siin ühe Gogoli koolkonna esindaja (I. A. Gontšarov) mõtet, et „Puškini, Lermontovi ja Gogoli loomingulise jõu jooned kuuluvad tänini meie lihasse ja verre, nagu esivanemate liha ja veri kanduvad järeltulijaile...“³⁰

Koolitöös pole muidugi võimalik anda täit kujutlust Gogoli tähtsusest vene kirjandusele, kuid mõnede tähtsaimate vaadetega Gogoli loomingu ajaloolise osa kohta ja eelkõige Belinski ideedega on vaja õpilasi tutvustada, sest ainult niisugusel käsitlemisel on kirjandusajalugu üheks tõhusaks vahendiks marksistlik-leninliku maailmavaate kasvatamisel ega kujune paljaste faktide koguks.

Õpilased peavad eelkõige teadma, et Gogoli ilmumisega „pöördus meie kirjandus eranditult vene elu, vene reaalsuse poole... muutus... selle läbi... originaalsemaks, omapärasemaks, ja järelikult ka tõepärasemaks“.³¹ See mõte läbib punase niidina kõiki Belinski mõtteavaldusi Gogoli kohta. Korduvalt kõneles sellest ka Gogol ise:

²⁹ V. Belinski, Valitud artiklid III, Tallinn, 1949, lk. 126.

³⁰ И. А. Гончаров. Полное собрание сочинений, т. VIII, СПб, 1886, стр. 218.

³¹ V. Belinski, Valitud artiklid I, Tallinn, 1948, lk. 213.

„Vene näitlejate seisukord on armetu. Nende ees ... pulbitseb värsked rahvastik, kuid neile antakse isikud, keda nad pole kunagi näinud ... Jumala pärast, andke meile vene iseloome, meid endid andke meile, meie kelme, meie veidrikke! lavale neid, naeruks kõigile!“³²

Kirjandusringis on kohane tutvustada õpilasi Belinski artikli „Vene jutustusest ja Gogoli jutustustest“ sisuga ja selgitada, mida mõtleb Belinski terminiga „ideaalne ja reaalne poeesia“ ja kui kaugelt siirdus Gogol sentimentaalsest jutustusest; samuti saab siin selgitada Belinski sõnu tema artiklis „Tšitšikovi seiklused ehk Surnud hinged“ sellest, kuidas „... keset neid kirjanduse viljatuid õisi ja vihmaveemulle, keset neid lapsikuid vallatusi, lapselikke mõtteid, võltse tundeid, variserlikku patriotismi, imalat rahvapärasust, — äkki nagu värskendav kõuekärgatus ... ilmub puhtvene, rahvuslik teos, mis on võetud rahva elu salakambrist, olles niisama tõeline kui patriootiline, rebides halastamatult katteid tõsielult...“³³

Selles reaalse tegelikkuse paljastamises seisnebki Gogoli talent. Kriitiline realism, mis selgesti esineb Puškini loomingus ja satiirik Gogoli teoses, väljendus veel sügavamini Puškini ja Gogoli suurte järglaste Gontšarovi, Ostrovski, Nekrassovi, Tšernõševski, Saltõkov-Štšedrini, L. Tolstoi ja Tšehhovi loomingus, muutudes nende loomingu meetodiks.

Sügav tegelikkuse-küsimuste, aga mitte ametliku rahvuse küsimuste püstamine, tõelise patriotismi, aga mitte väärpatriotismi võimas hingu, tuline armastus elava rahvakeele, aga mitte aadli žargooni vastu, — kõik see kuulub meie kujutlusse Puškini, Lermontovi ja Gogoli realismist.

Gogoli realismi õigeks valgustamiseks pole ükskõik illustatsioonide, piltide ja ülesvõtete valik, mida kasutatakse tema loomingu tundmaõppimisel.

Esimeseks omapäraseks Gogoli illustreerijaks oli tema kaasaegne A. Agin (1816—1875), kes lõi seeria illustatsioonid „Surnud hingedele“. Agini joonistused, kuigi need on kaugel täiuslikkusest, kujutavad paljude hilisemate illustreerijate (Kivšenko, Karazin, Pimonenko, Taburin jt.) joonistustega võrreldes Gogoli tüüpe täpselt ja teravalt. Agini joonistuste puuduseks on see, et neis ei kujutata interjööri, mis etendab tähtsat osa Gogoli tegelaste puhul. Peale selle on mõned Agini illustatsioonid skemaatilised.

Teiseks andekaks Gogoli teoste illustreerijaks oli P. Boklevski (1816—1897), kes püüdis visalt saavutada seda, et illustatsioonid vastaksid täielikult Gogoli poolt loodud tüüpidele. Ta luges kümneid kordi illustreeritavaid teoseid ja kriitilist kirjandust nende kohta.

Gogoli poeemi tekstile on lähedased ka kunstnik P. Sokolovi (1821—1899) illustatsioonid, kel oli võimalik jälgida just toda Venemaad, mida kujutas Gogol.

³² Н. В. Гоголь, Полное собрание сочинений в одном томе, М., 1909, стр. 532.

³³ V. Belinski, Valitud artiklid I, Tallinn, 1948, lk. 151.

IV. Õpilaste iseseisev töö.

N. V. Gogoli 100. surma-aastapäeva tähistamisest saavad õpilased kõige aktiivsemalt osa võtta. Peale katkendite päheõppimise nende ilmekaks ettekandmiseks ja dramatiseerimiseks võivad õpilased õpetaja juhatusel koguda Gogoli teoste mitmesuguseid väljaandeid, koostada albume tema teoste tsitaatidest ja pidada päevikut nende lugemise kohta.

Enne Gogoli kuulsat tähtpäeva ilmub ajalehtedes ja ajakirjades palju artikleid, dokumentaalseid materjale, illustratsioone ja ülesvõtteid, olukirjeldusi ja luuletusi, mis on pühendatud suurele kirjanikule. Kõike seda, mis õpilastele on jõukohane, on vaja koguda, et valmistada plakateid, albume, et korraldada Gogoli näitus. Sellest tööst saavad osa võtta mitmes vanuses õpilased, kui õpetaja neid juhendab.

6. ja 7. klasside õpilaste iseseisva töö teiseks liigiks on klassi- ja kodukirjandid niisugustel teemadel, nagu: „Rahvalik vägilane Taras Bulba“, „Ostap ja Andri Gogoli teoses „Taras Bulba““ (võrdlev karakteristika), „Gogoli zaporožlaste kangelaslikkus“, „Missuguseid Gogoli teoseid armastan ma kõige enam“, „Gogoli etendusel“ (muljeid komöödia „Revident“ vaatamiselt).

Vanemate klasside õpilastele, kes on kirjandusringi liikmed, võib anda sellega ühenduses teemasid ettekandeiks ja referaatideks. Toome neist mõned: „Puškini ja Gogoli sõprus ning selle tähtsus suurele satiirikule“, „Kuidas hindas Belinski Gogolit“, „Tšernõševski Gogolist“, „Belinski kiri Gogolile ja selle tähtsus“, „Muinasjutt ja tõsielu jutustuses „Maiöö“ (või jutustuses „Sorotšintsõ laat“)“, „Pildid Ukraina loodusest Gogoli jutustustes“, „„Naer läbi pisarate“ jutustuses „Lugu sellest, kuidas Ivan Ivanovič läks tülli Ivan Nikiforovičiga““, „Komöödia „Revident“ idee ja selle teostus“, „Tšinovnikud Gogoli ja Herzeni teostes“ („Revident“ ja „Былое и думы“), „Kaupmehed Gogoli komöödias „Revident“ ja „Naisevõtt““, „Vaese tšinovniku kuju Puškini jutustuses „Jaamaülevaataja“ ja Gogoli jutustuses „Sinel““, „Gogol vene rahvast ja kodumaast poeemis „Surnud hinged““, „Tšinovnikute maailm poeemis „Surnud hinged““, „Inimisiksuse mandumine Pljuškini ja Juduška kujudes“, „Huumor ja satiir poeemis „Surnud hinged““, „A. M. Gorki Gogolist“, „Gogoli kujud V. I. Lenini ja J. V. Stalini teostes“, „Dikanka ja Mirgorod meie päevil“.

Eespool märgitud materjalidest ja õpilaste paremaid ettekandeid ning kirjandeid organiseeritakse koolis näitus.

Ettevalmistustes Gogoli 100. surma-aastapäeva tähistamiseks võib koolis korraldada Gogoli teoste katkendite ettekandmise võistluse, dramatiseerida mõningaid pilte Gogoli teostest või lavastada mõne stseeni Gogoli komöödiast, samuti korraldada Gogoli elule ja loomingu pühendatud kultuurihommikuid ja ettekannete õhtuid.

Neil päevadel, kui kogu nõukogude avalikkus tähistab suure kirjaniku 100. surma-aastapäeva, korraldatakse koolis pidulik õhtu vastava eeskavaga, mis koosneb õpetaja sissejuhatavast sõnavõtust või ettekandest, õpilaste parimaist esinemistest (Gogoli teoste ettekanded), vokaal- ja instrumentaalansamblite ettekandeist ning õpilaste parimate kirjandite ja referaatide ettelugemisest.

Kasvatuse füsioloogilisi aluseid

I. P. Pavlovi õpetuse valguses.

A. REIMAN,
meditsiiniliste teaduste kandidaat.

Kõiki I. P. Pavlovi töid läbib kolm üksteist täiendavat põhimõtet: 1) põhimõtte organismi ja teda ümbritseva väliskeskkonna ühtsusest ning teineteise vastastikusest mõjutamisest; 2) põhimõtte organismi seesmisest ühtsusest, organismi lahutamatust terviklikkusest, kus kõik koed ja elundid on üksteisega seotud ning mõjutavad üksteise talitlust; 3) põhimõtte närvisüsteemi juhtivast osast organismi elus. Põhiline tähtsus selle juures on peaaajul, eriti selle arenemisastmelt kõige nooremal osal — suurte poolkerade koorel. Viimase seisukoha väljaarendamisega lõigi I. P. Pavlov eesrindliku õpetuse kõrgemast närvitalitlusest.

Nimetatud põhimõtete tundmine ja oskus neid tegelikult ellu rakendada omavad pedagoogilises praktikas suurt tähtsust. See võimaldab kasvatajail õpilaste suhtes õiget seisukohta võtta ja vältida pealiskaudsust ning formalismi. Pavlov asus seisukohal, et nähtuse paljas seletamine ei ole iialgi küllaldane, vaid tähtis on omada oskust näha ette ja osata nähtust juhtida meie poolt soovitava suunas. See nõuab aga iga nähtuse sügavat ning põhjalikku tundmist ja võimet vastata küsimusele, miks antud nähtus antud silmapilgul just sellisena esineb, nagu meie seda fikseerime.

Pärast mõnenädalast koostööd õpilastega loob nii mõnigi pedagoog endale ettekujutuse õpilastest. Ta jaotab need andekaiks ja „andevaesteks“, virkadeks ja laiskadeks jne. Kuid vähe on neid pedagooge, kes põhjalikumalt süvenevad küsimusse, miks on üks või teine õpilane „andevaene“ või laisk. Mõnikord piirduakse vaid nähtuse kui niisuguse konstateerimisega, võetakse appi iganenud vaated intelligentsuse puudumisest, ebasoodsast pärilikkusest perekonnas, ja õpilase edasijõudmist hinnatakse rahuliku südamega hindega „puudulik“ või „nõrk“. Selliselt toimiv pedagoog käitub ebapavlovlikult ja kogu viga seisneb antud juhul selles, et küsimuse õige lahendamise asemel läheneme sellele idealistlike iganditega. Küsimuse õige, pavlovlik lahendamine nõuab selget ja ammendavat vastust küsimustele, miks see või teine õpilane on andevaene või laisk, kus ja millised on need põhjused, mis on takistanud õpilase andekuse arenemist, ning lõpuks — mis tuleb teha olukorra parandamiseks. Siit aga tuleneb põhilise tähtsusega järeldus: niisugustele laiskadele, „andevaestele“ ja muude negatiivsete omadustega märgistatud õpilastele tuleb pöörata tavalisest märksa suuremat tähelepanu. Tuleb tutvuda ümbrusega, kus nad kasvavad,

kus nad õpivad, tuleb selgusele jõuda kodudes valitsevais meeleoludes ja õpilaste muredes. On õigus, et pärilikkus avaldab õpilasele teatavat mõju. Kuid pärilikkus ei ole midagi absoluutselt jäädavat, vaid on muudetav. Õpilaste õigesti suunatud kasvatamine ongi üheks selliseks mõningate pärilike omaduste muutmise vahendiks.

Iga organism on kogu oma elu vältel keerukas vastastikusel seoses teda ümbritseva väliskeskkonnaga. Väga rohkearvulised ja mitmekesised väliskeskkonna tingimused mõjutavad organismi pidevalt ja oma tervise ning elu säilitamiseks peab organism neile mõjutustele ehk ärritustele reageerima selliselt, et tema häirimatu olemasolu oleks tagatud. Ta peab kohanema väliskeskkonna tingimustega. Kui loomad ja taimed nende tingimustega ainult kohanevad, siis inimene selle kõrval ka muudab neid tingimusi aktiivselt, s. t. kohandab ümbrust enda nõuetele ja vajadustele vastavalt. See on inimese kui ühiskondliku olendi üheks omapärasuseks.

Inimese kohanemine väliskeskkonna tingimustega toimub tingitud reflekside kujunemise ehk, nagu öeldakse, harjumuste omandamise teel. Organismi mõjutav väliskeskkonna ärritus kutsub närvisüsteemis esile erutusprotsessi, mis väliselt avaldub selles või teises talitluslikus seisundis. Esmakordsel kokkupuutumisel ärritusega kulgeb kostusreaktsioon sageli õige aeglaselt, kuid ärrituse kordumisel toimub see üha kiiremini ning otstarbekamalt. Seda võib väga ilmekalt jälgida näiteks lapse kirjutama õppimisel. Esimesi tähti veab laps aeglaselt ja need tulevad paberile nurgelistena ning mitmesuguses suuruses. Korduva harjutamisega suureneb kirjutamise kiirus ja tähed omandavad enam-vähem vastuvõetava kuju. Kuid siin võib näha erinevusi laste vahel. Kui üks omandab kirjutamisoskuse ja vastuvõetava käekirja juba õige kiiresti, siis teine õpilane saab laitvaid märkusi selle kohta kogu esimese ja isegi hilisemate õppeaastate jooksul. Harjumuse kiirus, s. t. võime omandada kirjutamisoskust ning hästi loetavat käekirja on olnud suurel määral lapse närvisüsteemi talitluslikust seisundist, mis erinevatel lastel on erinev. Seda on kirjutamise õppimisel vaja teada ja siit tuleneb ka järeldus, et nendele lastele, kellel kirjutamise õppimine areneb aeglaselt, tuleb osutada suuremat tähelepanu. Pedagoog, kes kogu klassi võimeid hindab ühtlase mõõdupuuga ja kogu klassi tööd nivelleerib kiiremini edasijõudjate järgi, leiab aasta lõpul, et tema aines on rohkesti puudulikke ja nõrku hindeid. Kes on siis selles süüdi? Kahtlemata pedagoog, kes ei osanud või ei tahtnud igas õpilases näha rohkete omapärasustega last, õpetaja, kes töötas šablooniliselt, katkestas aeglaselt edasijõudjatega harjutamise kordamise liiga vara või kordas seda liiga vähe. Harjutamise küllaldase kestuse ja otsustarbeta kergemalt harjutuselt raskemale ülemineku puhul võib iga normaalne laps kõigis õppeainetes saavutada mitte ainult täiesti rahuldavaid, vaid isegi häid tulemusi. Eeltoodud teades ja arvestades tuleb seisukoht nn. mahajäävate õpilaste suhtes võtta tõsisemale revideerimisele ja mahajäämuse esinemise põhjust otsida aineõpetaja töö metoodikas, töö tempos ja püüdes mõõta kõiki õpilasi ühise mõõdupuuga, s. t. formaalses, ebateaduslikus suhtumises õpilastesse.

Tingitud reflekside kujunemisel ehk harjumuste omandamisel tekitavad peaaegu suurtes poolkerades asetsevate närvirakkude vahel vastavad seosed. Need on ajutised ja harjutuste lakkamisel nad nõrgenevad. Koos sellega muutuvad ka harjumused, omandatud vilumused

nõrgemaks ja võivad isegi kaduda. Kadumine aga ei ole täielik. Iga omandatud harjumus jätab järele teatava jälje, mille tõttu juba unustatud harjumuse taastamine on kergem kui täiesti uue omandamine.

Omandatud teadmiste tuhmumine ja kustumine omab pedagoogikas suurt tähtsust. Selle teadmine loob õiged alused omandatud teadmiste kinnistamiseks juba läbivõetud aine tähtsamate etappide sagedase kordamise näol. Neid nõudeid võime sageli lugeda ajakirjanduses ja raamatuis, kuid teadmata nende tagapõhja unustame nad niisama sageli, mis aga hiljem õppeaine süvendamisel end valusasti tunda võib anda.

Iga ärritus kutsub närvisüsteemis esile erutusprotsessi. Kui tavaliselt ärrituse tõusule vastab ka erutuse tõus, siis esineb ometi olukordi, kus ärrituse suurendamisel erutusprotsess muutub pidurdusprotsessiks. Niisugust reaktsiooni võib näha ka õpilastel, sagedamini just hästi õppivail õpilastel. Tunnis viibimisel on iga õpilane erutatud seisundis. Kui nüüd tunni vältel klassi tuleb võõras inimene, siis esineb juhtumeid, et mõni parimaist õpilastest oleks nagu kõik unustanud ja küsimustele kas üldse ei vasta või vastab tavalisest märksa halvemini. See seletub sellega, et erutus, mida iga õpilane tunni ajal tunneb, muutub pikapeale harjumuseks ja ei avalda neil juhtudel, kus klassis võõraid inimesi ei viibi, enam häirivat mõju. Võõra, õpilasele harjumata isiku juuresolek vastamise ajal kutsub õpilases esile ülemääraselt suure ärrituse, mis muutub talle ülejõukäivaks ja erutuse asemel avaldub pidurdamises. Mõnikord võib niisugustel juhtudel esineda isegi minestamist, tahtmata urineerimist jne. Nende omapärasuste esinemise võimalust peab iga pedagoog arvestama. Õpilasele selle eest märkuse tegemine aina halvendab olukorda, mis võib avalduda juba raskemais talitluslikes häiretes ja muutuda püsikestvaks. Kõike seda saab vältida olukorra tõelise põhjuse teadmise ja õpilase vastava kohtlemisega. Mõnel juhul on isegi vaja koos sõnalise julgustamisega kasutada ka ravimite abi. Asja mainitud närvisüsteemi talitluse omapära tuleb tõsiselt arvestada eksamite ajal ja eriti veel siis, kui eksamikomisjoni koosseisu kuuluvad õpilasele võõrad õpetajad. Selliste juhtude avastamisel tuleb viivitamatult konsulteerida asjatundjat lastearsti ja edaspidi talitada tema nõuannete kohaselt.

Igasugused kõrvalised ärritused, mida õpilane tunnis välismaailmast saab, võivad õppeprotsessi normaalsele käigule halvasti mõjuda. Tihti annavad pedagoogid ühe või teise õpilase kohta hinnangu: „hajameelne“. Kuid miks ta on hajameelne, selle küsimusega tavaliselt tegeldakse vähe. Sagedamaks hajameelsuse põhjuseks on asjaolu, et erutusprotsessi, mille õpilases tekitab ärritus tunnis viibimise näol, segab mõni teine ärritus. Selleks võib olla väljast klassi tungiv võõras heli, istumine koos talle vastumeelse pinginaabriga jne. Võõras ärritus kutsub peaaegu esile uue erutuse, mis oma mõjult on suurem kui erutus, mille kutsus esile ärritus tunnis viibimise näol. Eriti on see võimalik siis, kui õppeaine õpilast ei huvita või kui õpilane aineõpetajaga millegipärast konflikti on sattunud. Uus erutus surub eelmise maha, pidurdab selle, ja lapse tähelepanu on seega juhitud õppeainest eemale ning õpilasele omistataksegi hajameelse nimetus, millele võib järgneda karistus. Kas pälvib niisugune õpilane karistamist? Kahtlemata mitte. Siin tuleb küsimusele läheneda füsioloogiliselt ja avastada hajameelsuse põhjus ning see kõrvaldada. Karistamine halvendab olu-

korda, laps muutub tõrksaks ja umbusklikuks ning edaspidi eemaldub juba aktiivselt õppeainetest. Huvitavalt käsitletav, kaasahaaravalt esitatud õppeaine on igasugusest välisärritusest (eeldades, et see ei ole midagi eriti erakordset) tugevam ja ei lase õpilastes hajameelsust tekkida. Seda peab iga pedagoog meeles pidama ja sellest alustama õpilaste hajameelsuse põhjuse otsimist.

Erutus- ja pidurdusprotsessid moodustavad kõrgema närvitavilise füsioloogilise aluse. Sellejuures erutus- ja pidurdusprotsesse ei saa vaadelda antagonistlike vastanditena, vaid ärrituse poolt tekitatud protsessi kahe avaldusvormina. See, kuidas organism reageerib ärritusele kas erutusega või pidurdusega, sõltub ärrituse jõust, kestusest, sagedusest ja kesknärvisüsteemi funktsionaalsest seisundist. Sellepärast üks ja sama ärritus ühel ja samal lapsel võib põhjustada kord erutusprotsessi, kord pidurdusprotsessi. See asjaolu näitab erakordse selgusega, kui liikuv on inimese kõrgem närvitavilise ja kuivõrd ettevaatlikult ning eelarvamusteta tuleb olukordadesse suhtuda. Uurimustega on tehtud kindlaks, et samal ajal kui ajukoore ühes osas tekib erutuslik seisund, tekib teises kohas talitluste pidurdamine. Järgmisel hetkel, olenedes organismi talitlusest ja väliskeskkonna tingimustest, võib kõik muutuda. Samuti on kindlaks tehtud, et püsikestev üksluine ärritus kutsub ajurakkudes kiiresti esile pidurduse, mis võib süveneda ja isegi unisust ning uinumist põhjustada. Mida noorem on laps, seda kergemini ja kiiremini toimub see protsess. Seda on tähtis teada monotoonsete ja igavate õppetundide vältimiseks. Kui pedagoog tunni ajal näeb laste nägudes igavust, näeb, kuidas nende tähelepanu langeb, siis tuleb alati mõelda sellele, et ta on laste ajurakke väsitanud, on kutsunud neis esile pidurdusprotsessi. Olukorra parandamiseks tuleb tund kohe mitmekesistada, laste tähelepanu juhtida käsitletavast ainekõrvalde. Mõnikord jätkub ainult mõneminutilise vaheajast, ja tund võib jälle tavaliselt edasi kulgeda.

Ärritused võivad pidurduse esile kutsuda ka siis, kui nende igakordne esinemine pole küll kauakestev, kuid see-eest nad esinevad sageli ja ühel või teisel viisil häirivad organismi normaalset talitlust, selle ainevahetust jne. Kõigile on tuttav nn. õpilaste kevadine väsimus. Selles süüdistatakse lapse kestvat viibimist kinnistes ruumides talve jooksul, vitamiinide vähesust talvises ja varakevadises toidus jne., ning sageli peetakse seda patoloogilist seisundit loomulikuks, paratamatuks. Paratamatu on see küll teatud määral, kuna antud eluviiside puhul pidi see patoloogiline seisund välja kujunema. Nimetada seda loomulikuks on aga täiesti väär. Sellise seisundi tõeliseks põhjuseks on ebaõige režiimi tagajärjel tekkinud närvisüsteemi kurnatus ja pikaldaselt, kuid järjekindlalt arenev pidurdusprotsess.

Režiimi, kindla rütmi küsimus omab I. P. Pavlovi füsioloogiaõpetuse rakendamisel pedagoogikasse olulist tähtsust. Esimeseks küsimuseks päevarežiimi ehk organiseeritud rütmi juures on töö ja puhkuse õige ning otstarbekas vaheldumine ja õpilaste küllaldase une küsimus. Sellele küsimusele pööravad meie partei ja valitsus suurt tähelepanu, millest räägib UK(b)P Keskkomitee ja NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu määrus 3. septembrist 1935. a. „Koolitöö ja sisekorra organiseerimisest alg-, mittetäielikes ja täielikes keskkoolides“. Kui VNFSV Pedagoogiliste Teaduste Akadeemia Kehalise Kasvatuse ja Koolihügieeni Instituudi kaastöölised võisid paljudes koolides selle määruse

mittetäitmist konstateerida, siis pole ka paljudes Tallinna koolides olukord sugugi parem. Osa õpilasi on kooli- ja koolivälise tööga niivõrd üle koormatud, et neil vajalikuks puhkuseks aega üle ei jää. See aga kutsub esile närvisüsteemi kurnatuse ja varem või hiljem tõsisemaid tervishäireid. Õpilane muutub kergesti erutatavaks, siis tähelepanematuks, endine aktiivsus asendub ükskõiksusega ja õppeedukus langeb. Närvisüsteemi kurnatus põhjustab organismi vastupanujõudude langust ja avab väravad haiguste võimulepääsemiseks organismis.

Sellele küsimusele tuleb kõigil pedagoogidel ja kooliarstidel tõsiselt tähelepanu juhtida ja võtta iga üksiku õpilase koormus kooli- ja koolivälise töö alal põhjalikule vaatlusele. Seejuures tuleb arvestada ka seda koormust, mis lastele veel lisaks tuleb muusika, spordi ja teiste ürituste näol, millest õpilane väljaspool kooli osa võtab. Tervise säilitamise kõrval omab õpilaste töö normeerimine ka suurt pedagoogilist tähtsust, kuna sellega õpetatakse lastele õiget töökorraldust ja antud aja jaoks kõige tähtsama leidmist ning hindamist.

Režiimi hulka kuulub ka vajalike töötingimuste loomine õpilastele nii koolis kui kodus. Siia kuuluvad valgus, tuulutatud ruumid, puhtus jne. Kui koolides meil need tingimused leiavad täitmist, siis paljudes kodudes ei pöörata neile vajalikku tähelepanu. Siin peavad end asjasse segama pedagoogid ja tegema kodudes lastevanemaile vajalikkude selgitustööd.

Koolirežiimi alla kuulub ka õpilastele puhkuse võimaldamine vahetundides. Paljudes koolides on kiiduväärne töö ära tehtud ruumide radiofitseerimise näol. Kuid nii mõnelgi pool minnakse siin liialdusteni. Ei ole õige, kui igal vahetunnil raadio igal pool mängib. On vajalik võimaldada vaiksete ruumide kasutamist neile õpilastele, kes puhkuseks vajavad vaikust. Neid on õpilaste seas vägagi palju. Pealegi oleks väga huvitav teha tähelepanekuid, kui palju õpilasi vahetundide ajal naudivad raadiot. Selline tähelepanek annaks pedagoogidele väga huvitavaid ning praktilise tähtsusega andmeid kooli sise-režiimi korraldamiseks.

Rütmi loomisel ja õpilase tervise tugevdamisel omab kehakultuur erilist tähtsust. See küsimus nõuab omaette käsitlemist ja siin vaid mõned sõnad sellest. Ekslik on vaade, et kehakultuurialast tööd koolides võib juhtida igaüks. Esimene nõue on, et kehakultuurialase fõö organiseerija ja juhtija peab tundma inimese organismi elutalitlusi ja neid seaduspärasusi, mille järgi need kulgevad. Ta peab loobuma vanast Virchovi-aegsest vaatest organismile kui rakkude, kudede ja elundite lihtsale summale, kust üht ja teist elundit või organismi osa saab teistest sõltumatult välja arendada. Ta peab tundma Pavlovi õpetuse põhialuseid ja teadma, et iga elundi või kehaosa talitus kutsub esile suuremaid või väiksemaid nihkeid kogu organismis, kõigis kudedes ja elundeis.

Kehakultuurialase töö organiseerimisel tuleb väga tõsiselt arvestada iga üksiku õpilase füüsilisi võimeid ja tema kõrgema närvitalitluse omadusi. Seda tehes võime saavutada märksa paremaid tulemusi ja vältida olukorda, kus mõned õpilased kehalise kasvatus tundidest osa võtavad ainult selle tõttu, et nad peavad nendest osa võtma.

Iga pedagoog peab teadma, et õpilaste edukusele avaldab suurt mõju nende tervislik seisund. Igasugused häired selles kutsuvad

esile häireid kõrgemas närvitalitluses ja sellega siis ka õpilaste käitumises ning õppeedukuses.

Pavlovi füsioloogiaõpetus tõi suure murrangu meie vaadetesse aja-järgule pärast haiguse ägedate nähtude kadumist, s. o. paranemisjär-gule. Häireid kõrgemas närvitalitluses pärast ägedaid haigusi võib mõnikord täheldada kuude ja isegi paari-kolme aasta jooksul pärast haigusnähtude kadumist, s. t. tegelikult sel ajal, kui õpilast täiesti ter-veks peetakse. Niisugustel juhtudel väheneb õpilase aktiivsus, ta muu-tub eraklikuks ja õppeedukus langeb. Kõik see on tingitud organismi vajadusest säilitada jõudu, kaitsta end kergesti tekkiva väsimuse eest, s. t. taastada normaalne tervislik seisund, mis põetud haiguse tõttu väga tugevaid ja püsikestvaid nihkeid läbi tegi.

Selle tõsiasja teadmine omab pedagoogikas suurt tähtsust, see lähendab pedagooge õpilase õigele mõistmisele ja väldib traumeeri-vate konfliktide tekkimist.

Pavlovi füsioloogiaõpetusel on ülisuur tähtsus nõukogude peda-googikale. Selle õpetuse teadmine on hädavajalik igale pedagoo-gile, sest ainult selle taustal võib ta täita oma suurt ning austavat noorsoo kasvataja ülesannet edukalt ja kogu vajaliku sügavusega. See-pärast on vaja suuremat tähelepanu pöörata kooli meditsiinilisele per-sonaalile — kooliarstile ja kooli meditsiinõuele. Kogu kooli meditsiini-line personaal peab oma suhtumise kooli võtma tõsisele revideerimi-sele. Igaüks neist peab ennast iga hetk tundma pedagoogina, s. t. kas-vatajana ja selliselt ka tegutsema. Ei tohi piirduda sellega, et kooli meditsiiniline personaal tunneb end koolis vaid arsti ja õena ja käsit-leb ainult hädavajalikke tervishoidlikke küsimusi, millest tuleb esitada kirjalikke aruandeid. Kooliarst peab tundma iga õpilase iseärasusi, tema tervislikku seisundit, õpilase töö ja puhkuse õige organiseeri-mine peab olema tema igapäevaseks südamelähedaseks tööks. Tundes end koolis ühise pere liikmena peab ta austama ja kindlustama kooli sisekorda ning võtma aktiivselt osa kooli pedagoogikanõukogu tööst. Tema peab olema Pavlovi ideede ellurakendajaks koolitöös ning tema peab andma teistele pedagoogidele aluseid õpilastega käitumiseks ning nende õigeks hindamiseks.

Niisuguse koostööga rakendatakse Pavlovi füsioloogiaõpetus tege-likult ellu ja välditakse tema õpetuse probleemide formaalset käsitle-mist, mille puhul küll räägitakse Pavlovist, kuid ei suudeta tema õpetu-sele konkreetset sisu anda.

Vanempioneerijuhi koht koolis.

N. SMIRNOVA,

ELKNU Keskkomitee koolinoorsoo ja pioneeritöö osakonna instruktor.

Kümneid tuhandeid nõukogude tütarlapsi ja noormehi täidab austavat ja vastutusrikast ülesannet, töötades vanempioneerijuhina koolis. Nõukogude valitsus ja bolševike partei on usaldanud pioneerijuhile ülesande tihedas koostöös õpetajaskonnaga kasvatada meie lapsi — Nõukogudemaa lootust ja tulevikku. Milline töö võib olla veel tänuväärsem kui pedagoogi töö!

Vanempioneerijuht on kutsutud kasvatama lapsi maast-madalast armastuses meie sotsialistliku kodumaa vastu, äratama neis nõukogude patriotismi kõrgeid tundeid. Vestlused, jutustused, kohtamised tööstuse ja põllumajanduse eesrindlastega, ekskursioonid ja matkad, — kõik üritused, mida korraldatakse pioneeriorganisatsioonis, näitavad meie lastele Nõukogude kodumaa ilu ja võimsust, teevad arusaadavaks ja lähedaseks kommunismi suurehituste plaanid. Pioneerijuht on kutsutud edasi arendama laste helgeid unistusi tulevikust, kasvatama neis armastust töö vastu, järjekindlust ja püsivust püstitatud eesmärkide saavutamiseks. Seltsimees Stalin õpetab meid, et ehitaja peab palju teadma, ta peab vallutama teaduse alused. Selleks et palju teada, on vaja õppida, õppida järjekindlalt ning kannatlikult. Iga vanempioneerijuhi kohuseks on viia need juhi targad mõtted iga pioneerini, iga lapseni. Vanempioneerijuhi ülesandeks on korraldada pioneerimaleva, -rühma või -salga töö nii, et kõik seal toimuvad üritused aitaksid pioneeridel saavutada paremaid tulemusi õppetöös. Pioneeriorganisatsioon süvendab teadmisi, mida annab kool, õpetab lapsi teadlikult suhtuma sellesse, mida seletab õpetaja, mida laps loeb raamatust või millega ta puutub kokku igapäevases elus.

Üheks tähtsamaks tingimuseks kõrge õppeedukuse saavutamisel on õpilaste teadlik distsipliin. Pioneeriorganisatsioon äratab lastes huvi õppeainete ja teadmiste omandamise vastu. Ta võitleb ebaausa suhtumise vastu õppetöösse, kollektiivselt mõistetakse hukka mahakirjutamine, lohakas suhtumine õppeülesannete täitmisel jne.

Ebaedukuse põhjused üksikute õpilaste juures võivad olla väga mitmesugused. Üks laps on tähelepanematu, teisel on vähe püsivust, ühele teeb raskusi mõtete väljendamine suuliselt, teisel on mälu halvasti arenenud jne. Pioneerijuhi kohuseks on tunda lapsi individuaalselt ja leida vastavad töövormid puuduste kaotamiseks kas mängu, töö või ülesannete andmise teel.

Tallinna 7. Keskkooli 5. klassis osa pioneere ja õpilasi ei osanud jaotada oma tööaega ega töötada raamatuga. Vanempioneerijuhi sm. Kul-

dama initsiatiivil viidi läbi rida pioneerirühma koondusi teemadel „Kuidas mina õpin“, „Päevarežiim“, „Hoiu minutit“ jne. Samas klassis oli ühel õpilasel raskusi suulises väljenduses. Pioneerirühm aga otsustas anda talle ülesandeks esineda vestlustega koondustel.

Nimetatud ja veel rida teisi üritusi selle klassi pioneerirühma poolt aitasid kaasa selleks, et käesoleva õppeaasta esimese poolaasta lõpuks saavutas klass täieliku õppeedukuse.

Võib öelda, et lapsed, kes armastavad ja oskavad töötada, jõuavad hästi edasi ega riku distsipliini. Seepärast kuulub pioneerimalevas töökasvatuse organiseerimisele tähtis koht. Pioneerorganisatsiooni ülesandeks, märgib ULKNU Keskkomitee VII pleenum, on kasvatada lastes armastust töö vastu ja erilist austust füüsilise töö vastu.

Pioneerijuht peab aitama pioneeridel veenduda, et töö on kõigi inimühiskonna rikkuste allikaks. Kõik, mis meid ümbritseb, ilusad linnad, suured tehased ja vabrikuhooned, koolid, kultuuriasutused, riided, raamatud ja lastemänguasjad — kõik need on saanud inimese tööga. Töökasvatuse organiseerimisel aga ei tohi esineda laste ülekoormamist, see võib õppetööle mõjuda kahjulikult.

Tööd on kõige kasulikum teha väiksemis gruppides, näiteks pioneerisalgas. Väikese grupi juures on kergem arvestada laste individuaalseid huvisid, nende vanust, arenemisastet ja teadmiste taset.

Töö organiseerimisel peab lastele olema teada sooritatava töö lõppesmärk.

Hästi on organiseeritud töökasvatus Mustvee Keskkoolis. Siin töötavad pioneerid suure armastusega kooliaias. Suve jooksul kasvatati palju juurvilju, tehti hulk huvitavaid katseid teraviljade kasvatamise alal jne.

Bioloogia-alaste õppevahendite valmistamisest võtavad pioneerid aktiivselt osa Pärnu rajooni Sauga ja Sindi 7-klassilises Koolis. Nendes koolides äratatakse huvi bioloogia kui õppeaine vastu ja õpilased oskavad oma teadmisi kasutada praktilises töös. Õpetajal aidatakse näitlike õppevahendite abil muuta õppetundi huvitavamaks. Kõik see on aidanud tõsta õppeedukust.

Ühiskondliku töö huvitavamaks vormiks võib olla vanemate klasside õpilaste šefluse organiseerimine nooremate klasside õpilaste üle. Ühes pioneerimalevas organiseerisid vanemad pioneerid sügisel esimese klassi õpilastele vastuvõtu, jutustasid neile kooli ajalugu, tutvustasid koolikorda, näitasid pioneeride valmistatud albumeid, tegid matemaatikatundides kasutamiseks arvelaudu, näärde eel valmistasid koos väikestega näärikuuse ehteid.

4. klassis hakkavad õpilased õppima ajalugu ja geograafiat, esmakordselt ilmub klassilauale gloobus, seinale geograafiline kaart, lihtsamad geomeetrilised kehad. Õpetaja juhtimisel võivad lapsed ise valmistada kaardikeppe, kuupe, püramiide, tunniplaani seinale riputamiseks raami, nad õpivad raamatuköitmist, valmistavad endile taskublokke jne.

Lapsed peavad juba varakult oskama teha lihtsamaid töid eneseteenindamiseks, nagu sokke nõeluda, nõöpi ette õmmelda, riideid puhastada, lihtsamat rõivastuseset valmistada jne. Nende lihtsate tööde sooritamisel õpivad lapsed kasutama tööriistu, õpivad tundma mitmesuguste materjalide omadusi. Töö toob uusi mõtteid laste ellu, kasvatab austust teiste inimeste poolt tehtud töö vastu.

Suurepäraseid võimalusi tööarmastuse arendamiseks pioneeriorganisatsioonis pakuvad töökoondused. Vanemate õpilaste jaoks organiseeritakse selleks ringid. Vanempioneerijuhi osa ringide organiseerimisel seisneb selles, et ta selgitab, milliseid ringe moodustada, teades hästi õpilaste huve ja teadmiste taset. Koos kooli direktiooniga leiab ta ringide juhatajad, aitab ringide tööd planeerida, materjali ja vastavaid tööriistu muretseda. Töö ringides ei tohi olla mehhaaniline. Õpilane peab oskama mitte ainult üht või teist eset valmistada, vaid anda ka seletusi oma tegevuse üle. Selleks peab ringides praktilise töö kõrval korraldama vestlusi, raamatute arutlusi, ekskursioone jne.

Kogu pioneeritöö koolis peab toimuma plaanipäraselt. Plaan peab kindlaks määrama, milline on pioneerimaleva koht üldises kooli õppekasvatustöö protsessis. Plaan võimaldab vanempioneerijuhil seada töö kindlasse raamidesse ja saavutada järjekindlus töös. Hästi läbi mõeldud ja õigesti koostatud tööplaan aitab pioneerijuhil säilitada perspektiivi töös, annab võimaluse igapäevase jooksva töö juures mitte mööda minna tähtsamate põhiküsimuste lahendamisest.

Pioneerijuhi perspektiivtööplaan on aluseks rühmade ja salkade töö organiseerimisel. Peale selle toob plaan kogu pioneeritöösse organiseerituse vaimu, õpetab pioneere õigeaegselt täitma püstitatud ülesandeid ja väldib laste ülekoormamist. Ekslikult arvavad mõned vanempioneerijuhid, et töö planeerimine on tehniline töö.

Millest alustada töö planeerimist?

Vesteldes kooli direktori ja õpetajatega selgitab vanempioneerijuht, missugused ülesanded seisavad kooli või klassi ees, mitte unustades, et kogu pioneeride tegevus peab olema allutatud kooli üldisele õppekasvatustööle. Peale selle tutvub vanempioneerijuht üritustega, mida organiseerib komsomoli rajooni- või linnakomitee. Kõik see aitab kindlaks määrata õiget suunda pioneerimaleva töös. Plaani lõplikuks koostamiseks on vanempioneerijuhil vaja tutvuda pioneeride huvide ja soovidega, millega nad soovivad tegelda pioneeriorganisatsioonis.

Missugusteks ajavahemikkudeks planeeritakse tööd pioneerimalevas?

Perspektiivplaan koostatakse niisama pikale ajale, kui on koostatud kooli üldine õppekasvatustöö plaan, kuna see on üheks selle plaani koostisosaks. Oma perspektiivplaanis vanempioneerijuht märgib põhilised küsimused, millega hakkab tegelema pioneerimalev, ühtlasi näidates ära töövormid ja -meetodid ning milliseid koondusi, võistlusi ja ekskursioone korraldatakse ühes või teises rühmas. Perspektiivplaan näitab, milliseid raamatuid ja kino või teatri ühisküllastamisi arutletakse jne.

Perspektiivplaanis märgitud üritused töötatakse täpsemalt välja maleva tööplaanis, mis koostatakse üheks õppeveerandiks. Maleva tööplaanis märgitakse kõik üritused kalendaarses järjekorras. Maleva plaanis määratakse rühmadele ülesanded ülemalevaliste ürituste ettevalmistamiseks. Rühmades planeeritakse töö üheks kuuks. Rühma tööplaan koostamisel lähtutakse maleva tööplaanist ja võetakse arvesse rühma liikmete ettepanekud ning üldine olukord rühmas ja klassis.

Vanempioneerijuht, tutvunud rühmade tööga ja leidnud, et mõnes rühmas ei ole sõbralikku ja tugevat kollektiivi, et pioneerid saavad varesti aru sõprusest ja seltsimehelikkusest, soovib selle rühma töö planeerimisel ette näha rea üritusi, mis aitaksid parandada seda lünka.

Nende hulka kuuluvad näiteks temaatilised koondused: „V. I. Lenin ja J. V. Stalin sõprusest“, „Talupoegade ja tööliste sõprusest NSV Liidus“, „Mereväelaste, sõdurite ja lendurite sõprusest Nõukogude armees Suure Isamaasõja päevil“, „Nõukogude Liidu rahvaste sõprusest“, „Pioneeride sõprusest“ jne. Koondustel võib korraldada vestlusi sõpruse teemadel („Kes on sinu sõber“, „Keda me loeme sõbraks“) ning üksikute pioneeride käitumise arutlusi jne. Võib soovitada lugejate konverentside korraldamist mitme rühmaga, kus käsitleda raamatuid, milles räägitakse sõprusest ja seltsimehelikkusest, nagu Mussatovi „Stožarõ“, V. Ossejeva „Vasjok Trubatsšov ja tema sõbrad“, O. Havkina „Alati koos“, A. Aleksina „31 päeva“ jne.

Maleva ja rühma tööplaanides on vaja märkida, kes maleva- või rühmanõukogu liikmetest või teistest aktivistidest vastutab ühe või teise ürituse läbiviimise eest.

Pioneeride tööplaanid tuleb koostada pioneeride endi vahetul osavõtul. Töö planeerimisel peab vanempioneerijuht arendama laste algatusvõimet, õpetama neid iseseisvalt avaldama oma arvamusi. Siis muutub plaan pioneeridele omaseks ja nad kindlasti täidavad selle. Teiselt poolt aga saab pioneerijuht kontrollida, kuidas ta tabas laste huviseid ja soove.

ULKNU Keskkomitee VII pleenumi otsustes on tähtis koht laste iseseisvuse arendamisel, kuid siin tuleb silmas pidada seda, et ei mindaks liialdusteni, asendades pioneeritöö suunamise pioneerijuhi poolt laste initsiatiiviga. Teisest küljest aga ei või pioneerijuht oma autoriteediga maha suruda laste initsiatiivi.

Tähtis lõik vanempioneerijuhi töös on antud ülesannete täitmise kontroll ja plaanide täitmine. Kontroll on tähtis kasvatuslik vahend, kontrolli abil kasvatame lastes vastutustunnet kollektiivi ees. Kontrollima peab mitte üksnes vanempioneerijuht, vaid ka pioneerid ise.

Näiteks oli ühe rühma tööplaanis märgitud, et iga salk peab valmistama 20. detsembriks mänguasju lastekodu jaoks. Sel juhul oleks õige, kui rühmanõukogu juba näit. 10. detsembril kuulaks salgajuhtide aruandeid antud ülesande täitmise käigust.

Tehes kokkuvõtteid senisest tööst on vähe sellest, kui märgitakse ainult „täidetud“ või „mitte täidetud“; tingimata on vaja näidata, kuidas täideti ülesanne, milline salk suhtus ausalt ülesandesse, millises salgas esines puudusi ja millised need puudused olid. Pioneerijuht peab taotlema, et tööarvestus pioneerimalevas kannaks piltlikku iseloomu. Kui- vad aruanded ja protokollid ei ole pioneeritöö arvestusvormideks.

Pioneeride loomingulise töö kokkuvõtteid tehakse ülevaastustel, näitustele, võistlustel, olümpiaadidel, konkurssidel jne. Heaks tööarvestuse vormiks on pioneeride päevikud.

Vanempioneerijuht on keskseks kujuk, kes suunab pioneerior- gansatsiooni kogu tegevust. Kuid edukas töö pioneerimalevas pole mõel- dav ilma laialdase kommunistlike noorte ja pioneeride aktiivita. Vanempioneerijuhi vahetuiks abimeesteks on rühmade ja salkade juhid, nõukogude liikmed, maleva- ja rühmanõukogude esimehed, õpetajad.

Pioneerijuhi edu oleneb suurel määral rühmajuhi tööst. Rühmajuht seisab kõige lähemal pioneeridele, ta liigub igal päeval nende hulgas. On kujunenud reegliks, et rühmajuhtidena töötavad vanemate klasside kommunistlikud noored. Õpilastel ei ole pedagoogilisi teadmisi ega kogemusi, nad ei tunne veel õppeprogrammi ega õppeprotsessi koolis.

Tihti seisavad rühmajuhid raskuste ees ja kaotavad isegi usu oma võimetesse. Seepärast peavad vanempioneerijuht ja õpetaja osutama rühmajuhitidele hoolt ja abi nende igapäevases töös.

Töötades rühmajuhitidega ei või vanempioneerijuht unustada tööd pioneeriaktiiviga, mis koosneb maleva- ja rühmanõukogu liikmeist ja esimeestest, salgajuhtidest, seinalehe toimetajaist, spordimeeskondade kaptenitest, isetegevus- ja õpiringide organisaatoritest jt.

Pioneeritööd puudutavaid küsimusi arutavad aktivistid oma koondestel. Ei või lubada, et need koondused kujuneksid igavate ja kuuvaide istungite või koosolekute taolisteks. Nendel aktiivikoondustel tõstab vanempioneerijuht üles mõtteid matkade ja ekskursioonide korraldamiseks, siin ta soovib, milliseid raamatuid on vaja lugeda ühe või teise ürituse läbiviimiseks, milliseid mängu mängida koondestel, milliseid laule laulda. Siin kuulevad aktivistid vestlusi mitmesugustel teemadel, nagu: „Meie juhtidest V. I. Leninist ja J. V. Stalinist“, „Minu ja meie“, „Meie sotsialistlikust kodumaast“ jne. Siin kujunevad lõpliku rühmade ja maleva tööplaanid.

Pioneeriaktiivi õppus peab olema süsteemikindel. Aktivistid peavad õppusele tulles olema varustatud pliiatsi ja paberiga, et teha märkmeid ülestõstetud küsimustest. Pioneeriaktiivi kasvatamise ja õpetamise meetodid võivad olla veel väga mitmesugused: pioneerijuht koos aktiiviga käib näiteks kinos või teatris, külastatakse muuseumi ja näitust. Pärast seda korraldatakse arutlus. Nii õpetab pioneerijuht lapsi mõistma ja analüüsima kunstiteoseid, arendama tähelepanu ja väljendusoskust.

Pioneerijuht koos pioneeridega võtab aktiivselt osa suusavõistlustest, mängudest jne., mis aitab tugevdada pioneeride ja pioneerijuhi vahelist sidet.

Vanempioneerijuht peab looma aktiiviga õige vahekorra, ta peab olema lastele sõber ja ühtlasi õpetaja ning kasvataja, olema alati elurõõmus ja ühtlasi väga nõudlik, aus ja õiglane laste suhtes. Pioneerijuht peab arendama ja tõstma aktiivi autoriteeti kõigi pioneeride silmis. Alles siis, kui aktiiv on tugev ja monoliitne, suudab pioneerijuht aktiivi kaudu juhtida kogu pioneeritööd.

Suurt abi peavad vanempioneerijuhile osutama õpetajate ja õpilaste komsomoli-algorganisatsioonid koondeste ja teiste ürituste läbiviimisel, meetoodilise materjali leidmisel, aktiivi õppuste korraldamisel, paremate töökogemuste üldistamisel jne.

ULKNU Keskkomitee VII pleenumi otsustes kriipsutatakse eriti alla, et pioneeritöö taseme tõstmine pole mõeldav ilma koolide direktorite ja õpetajate kõige aktiivsema osavõtuta. Vanempioneerijuht peab sellest tegema tõsise järelduse ning organiseerima kogu töö pioneermalevas ja rühmades tihedas koostöös kooli direktori ja õpetajatega, toetudes nende kogemustele ja teadmistele. Otsuses öeldakse: „Pleenum peab otstarbekohaseks, et:

a) pioneerimaleva tööplaan arutatakse õppenõukogu koosolekul ja kinnitatakse kooli direktori poolt, rühmade tööplaanid koostatakse koostöös õpetajate ja klassijuhatajatega;

b) malevanõukogu istung ja malevakoondus toimuksid kooli direktori või õppealajuhataja osavõtul; rühmanõukogu istung ja rühmakoondused — õpetajate või klassijuhatajate osavõtul;

c) massiüritused pioneeridega toimuksid koolis kooli direktori loal.“

Meie eesrindlikemais koolides arutatakse õppenõukogu koosolekuil väga tihti pioneiritöö küsimusi: aktiivsuse ja organisaatorlike võimete kasvatamist pioneeriaktiivi hulgas; pioneeriaktiivi õppuste organiseerimist; klassijuhataja ülesannet seoses pioneerirühmaga jne., samuti kuulatakse vanempioneerijuhi aruannet.

Kogu kooli pedagoogiline kollektiiv peab võitlema vanempioneerijuhi autoriteedi tõstmise eest, peab süvendama austust vanempioneerijuhi töö vastu. Vanempioneerijuhi ees seisavad vastutusrikkad ja keerukad ülesanded, temast oleneb suurel määral kooli pioneeriorganisatsiooni elujõulisus ja aktiivsus. Oma vastutusriikka ülesande täitmiseks peab iga vanempioneerijuht olema laialdase kultuurilise silmaringiga ja poliitiliselt arenenud, kes leiab vastused mitmesugustele pedagoogilistele küsimustele, mida talle esitab igapäevane töö pioneeridega.

Nõukogude valitsus ja bolševike partei on loonud vanempioneerijuhtidele avarad võimalused oma teadmiste täiendamiseks: neil on võimalus mittestatsionaarselt õppida pedagoogiliste õppeasutuste juures, ülikoolides jne. Pedagoogiliste kogemuste omandamiseks on neil võimalus käia õppetundides, lugeda kirjandust, kasutada raamatukogusid. Iga pioneerijuht peab püsivalt ja järjekindlalt tundma õppima pioneerimalevate ja -rühmade tööpraktikat, arendama ja täiendama oma töömeetodeid ja -vorme tööks lastekollektiiviga.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu otsusega 26. septembrist 1951. aastast kõrgendatakse pedagoogilise haridusega vanempioneerijuhtide töötasu 10% võrra, sama otsusega anti maakoolide ja lastekodude vanempioneerijuhtidele samad soodustused, mis anti õpetajatele NSV Liidu Ministrite Nõukogu otsusega nr. 246, 10. veebruarist 1948. a.

Pioneerijuhid on teadlikud bolševike partei ja Nõukogude valitsuse pidevast hoolitsusest ja abist. Uhkusega täidavad nad oma kohust Nõukogude kodumaa ees, andes kõik oma jõud, energia ja teadmised noorsoo kasvatamiseks kommunismi vaimus.

ÕPPETUND.

E. JANNO.

Kogu nõukogude õpetajaskonna südameasjaks, innukaks taotluseks on üha kõrgemale tõsta õppe-kasvatustöö taset koolis. Nõukogude õpetaja ülesandeks on kasvatada meie noortes marksistlik-leninlikku maailmavaadet, kasvatada neis aktiivset suhtumist maailma, õpetada nägema loodust kaunina ning materiaalsena, nägema nähtuste ja asjade seost, jälgima maailmas pidevalt toimuvat liikumist, muutumist, arenemist. Nõukogude õpetaja ülesandeks on kasvatada kommunistliku ühiskonna aktiivset ehitajat, loovat inimest. Seda eesmärki võib õpetaja saavutada üksnes oma loova tööga.

Nõukogude koolis on õppe-kasvatustöö põhivormiks õppetund, mis määrab õpilaste teadmiste kvaliteedi, kus põhiliselt kujuneb nende maailmavaade ning arenevad nende iseloomujooned. Seepärast on õppetund iga õpetaja ja kogu kooli tähelepanu keskuseks. Kuigi ka kõigil muudel nõukogude kooli õppe-kasvatustöö vormidel on küllaltki suur osa, on nad ikkagi vaid täienduseks õppetunnile, kuna viimane aga on põhiline, peamine ja alatine õppetöö organiseerimise vorm.

Teadlikuna õppetunni määratust tähtsusest ei säästa nõukogude õpetaja jõudu ega aega selleks, et luua kõik eeldused laitmatuks tunniks: ta töötab lakkamatult oma poliitilise ja pedagoogilise kvalifikatsiooni tõstmisel, mõtleb põhjalikult läbi tundide süsteemi oma aines ning valmistub hoolikalt igaks õppetunniks. Hea tunni võib õpetaja anda üksnes siis, kui ta on põhjalikult süvenenud õppeainesse ja kasutab oskuslikult mitmekesiseid õppemeetodeid, mis ajendavad õpilasi teadmiste, oskuste ja vilumuste aktiivsele ning teadlikule omandamisele.

Õpetaja osa tunnis ja ta isiksuse tähtsust hindab nõukogude kool kõrgelt. Pedagoogilises protsessis on õpetaja juhtija. Tunnis väljendub ta juhtiv osa vahetult selles, et ta püstitab õpilastele kindlad ja selged eesmärgid, ergutab nende tähelepanu ja huvi õppematerjali omandamiseks, rakendab kogu klassi aktiivsesse töösse, jälgib iga õpilast. Tähelepanelik õpetaja märkab otsekohe õpilaste pisematki kõrvalekaldumist ning juhib nad tagasi õigeisse rööpmeisse.

Õpilased peavad harjuma tunnis tähelepanelikult kuulama õpetaja ettekannet ja kaasõpilaste vastuseid. Vähe on sellest, et õpilane istub tunnis vaikselt, et ta näiliselt ei tegele kõrvaliste asjadega ega häiri kaaslasi. Vahelgi on säärase välise distsiplineerituse taga mõtted, mis on hoopis eemal tunni sisust, ja õpetaja kohuseks on need

tagasi juhtida tunni piiridesse, kõige olulisema juurde selles. Abiks on siin kontrollivad küsimused, mida esitatakse seoses uue aine esitamisega või kaasõpilaste vastustega.

Õppe-kasvatustöö edu oleneb suuresti õpetaja käitumisest tunnis. Õpetaja peab olema autoriteetne, õiglane, distsiplineeritud. Tema iseloomustavaks omaduseks on elav huvi ja armastus oma õpilaste vastu, mis väljendub tunnis peamiselt õpetaja püüdluses anda õpilastele oma parimat, püsivaid teadmisi ja oskusi.

Ei tohi unustada, et õpetaja on oma viisaka käitumisega õpilastele elavaks eeskujuks, keda püütakse matkida. Õpetaja peab suutma leida õige lahenduse igal üksikul juhul. Iga otsus olgu läbi mõeldud. Pedagoogiline takt on tõhus kasvatuslik tegur, mida õpetaja peab endas pidevalt arendama. Taktilisusega suudab õpetaja lasteperes äratada õiget sõprust ja seltsimehelikkust. Oskus õigel puhul kiita tõstab õpilase usku enesesse, kuid ka rangete nõuete esitamine seoses lapse isiksuse austamisega on omased taktilisele õpetajale.

Ei ole kohane kulutada tunni kallist aega pikkadele manitsustele, kui on tegemist ühe või teise õpilase ebakohase käitumisega, vaid tuleb piirduda lühemate märkustega. Pikem selgitus järgneva vahetunnis, pärast õppetunde või õpilase kodus koos ta vanematega. Tähele panemata ei tohi jätta ühtegi käitumisreegli vastu eksimist. Täiesti hukkamõistetavad on aga õpilaste liialdatud hellitlused, nende korrarikkumiste märkamata jätmine.

Et vältida nooremais klassides võimalikke korrarikkumisi, mis on tingitud laste väsimusest, tuleb rakendada kehakultuuriminuteid, mida praktiseeribki enamik meie õpetajaid.

Õpetaja käitumine nii tunnis kui ka mujal peab olema pedagoogilisest küljest laitmatu. Õpetaja peab olema tähelepanelik ning nõudlik nii enese kui ka õpilaste suhtes, siis on ta tundidel kasvataja väärtus. Õpetaja õige käitumine hõlbustab kasvatusküsimuste lahendamist, juurutab lastesse teadlikku distsipliini.

Õpilaste teadlikku distsipliini tundides iseloomustab nende veendumus eeskujuliku käitumise vajaduses. Teadliku distsipliini puhul on õpilaste tähelepanu suunatud koolitööle ja nad on visad õpinguis esinevate raskuste ületamisel. Iga õpilane peab olema teadlik ka sellest, et tänu distsipliinile võib parimini saavutada ühiseid eesmärke kollektiivis, antud juhul klassis ja kogu koolis. Õpilased käituvad tunnis korrektselt, kui nad on haaratud tööst tunnis.

Õpilased on väga ergud õpetaja töö ja käitumise suhtes. Samuti kui õpetaja eesmärgiks on oma õpilasi põhjalikumalt tundma õppida, nii ka õpilased tunnevad huvi pedagoogi vastu, arvustavad vahelgi ta tegevust, ta omadusi, mõnikord ka ta töö metoodikat. Ja õigesti konstateerivad õpilased ise, et tunni hea või halb distsipliin tuleneb heast või halvast aine käsitlest.

Õpetaja peab olema teadlik oma puudustest ning tegema neist õiged järeldused. Ei aita halamised õpilaste distsipliinitusest, õpetaja peab saavutama autoriteedi õpilaste hulgas oma aine põhjaliku tundmisega ja selle aine meisterliku käsitlesega.

Juba esimesest koolipäevast tundku õpilane seda sügavat hoolt, mis saab talle osaks õpetajalt. Esimesest õppetunnist saagu alguse ka teadliku distsipliini kasvatamine õpilastesse.

Juba esimesest õppetunnist algab tutvus, mis on aluseks edasistele lähedastele suhetele ning sellele kontaktile õpetaja ja klassi vahel, ilma milleta on mõeldamatu edukas koolitöö.

Õpetaja ergas pilk loob juba esimesest tutvumisest kujutluse mitte üksnes lapsest, vaid ka ta vanemaist, kodusest olukorrast ning õpetaja ees seisvaist raskustest. Tõelisele õpetajale pole esimesse klassi tulnud laps vaid õpilane, keda tuleb õpetada lugema, kirjutama, arvutama, vaid ennekõike individuaalsete algetega inimene, kelle kasvatamine on usaldatud temale. Ja temast, õpetajast, oleneb, et sellest esimese klassi õpilasest kujuneb distsiplineeritud, aus, arukas ja mehine kodanik, kasulik ühiskonnaliige.

Õpetaja - kunstnik. „Õpetaja peab olema artist, kunstnik, kes on armunud oma töösse,“ ütles kord Tšehhov kõneluses Gorkiga. Selliseid õpetajaid-kunstnikke on meil palju. Selline kunstnik on ka Gali Nikolajevna Pažitneva, Moskva 89. kooli õpetaja. Jälgime ühte ta tundi.*

„Kolmesaja aasta eest tegi hollandi teadlane Helmont imelise katse...“

Laste tähelepanelikud silmad on suunatud õpetajale. Nad teavad, et nüüd muutuvad nad ise mõneks minutiks selle katse osalisteks. Nad on koos õpetajaga teinud hulga eksperimente, nii et suudavad jälgida ka teadlase tõsist tööd.

„Savianumasse pani ta 80 kilogrammi ahjuš kuivatatud mulda, istutas sellesse kahekilogrammise pajuksa. Teadlane kastis kannatlikult võsunud oksa, kaitses seda tolmu eest ning ootas. Viis aastat möödunud, võttis ta sellesama mulla, kuivatas jälle ja asetaskaaludele. Muld kaalus endiselt 80 kilogrammi. Aga taim? Temast oli saanud noor paju, mis kaalus peaaegu 70 kilogrammi.“

Mõnedel õpilastel hakkavad huuled ja käed nagu iseenesest liikuma. Enamik aga ei mõista veel, kuhu õpetaja suundub.

„Millest siis kasvas puu? Kas on väär mõte, et taime aines moodustub mullast?“

Kõik tahaksid hüüda, et muidugi mullast. Kuid juba on õpilased haaratud teaduse loogikast, mis tõstab neid kõrgemale, sunnib unustama harjumuspäraseid kujutlusi.

Õpetaja on tervenisti vullanud klassi tähelepanu. Ent ta teab, kui habras on see võimas jõud, ta mõistab, et pisimgi juhus võib hetkeliselt hävitada ajutise võlu. Lapse mõistus vajab alatist tegevust, samal ajal aga pidevalt väsides, mitte küll tegevusest, vaid selle üksluisusest. Laps väsib kiiresti kehvast pinevusest, eriti aga vaimsest pingest. Siin on raske pidada õiget mõõtu, ja õpetaja taktitunne on siin otsustajaks.

„Nüüd me teame,“ — õpetaja kõneleb nii lihtsalt, ning õpilastele näib tõepoolest, et nad ainult meenutavad midagi pooleldi ununenut, — „teame, et taim võtab mullast ainult vett ja selles lahustunud mineraalsooli. Kuid kõrreliste õrnad kasvud ja põlispuude puitkiud, juured ja oksad, õied ja lehed koosnevad süsinikku sisaldavatest orgaanilistest ainetest, mille moodustamiseks on vaja õhu süsihappegaasi ja päikesekiiri. Orgaanilise aine tekkimist päikesekiirte mõjul nimetatakse fotosünteesiks.“

Õpetaja pöörab pilgu seinal rippuvale suurele portreele. Selgete silmade ja terava habemega mees nagu naerataks. Suur teadlane ja kolmkümmend arga tütarlast vaatavad üksteisele vaikides mõne viivu.

„Sellele inimesele kuulub maailma ühe kõige salapärasema mõistatuse lahendaja au,“ sõnab õpetaja.

Ta hääli kõlab ühetasaselt, aeglaselt. Kuid vist peitub kasinate lausete taga rohkelt elavat inimlikku tundmust, sest tütarlapsed kuulavad hinge kinni pidades lugu uudishimulikust poisist, kes elas saja aasta eest uduses Peterburis, praeguses Leningradis.

„Poiss päris kõige kohta, mida ta nägi, kuulis. Isa ja ema, vennad ja õpetaja püüdsid lahendada kõiki ta küsimusi. Ja ükskord küsis ta: „Miks on rohi roheline?““

Mõned tütarlapsed naeravad. Kuid õpetaja vaatab nendele ning, naeratades silmanurgast, ütleb:

„See küsimus näib väga lihtsana. Kuid poisi imestuseks ei suutnud sellele keegi vastata — ei õpetajad, ei Peterburi ülikooli professorid, ei kõige mahukamad õpikud ega kõige tõsisemad teaduslikud teosed. Siis otsustas nooruk saada teadlaseks,

* «Школьный учитель», Москва, 1951, lk. 273—279.

et leida vastus sellele küsimusele. Möödus palju aastaid, ja lõppeks kandus kõigisse maadesse teade: ülemaailmse kuulsusega vene teadlane Kliment Arkadjevitš Timirjavez lahendas rohelise lehe saladuse!..."

"Kas roheline leht tegelikult on roheline?" See oli esimene küsimus, mille esitas enesele Timirjavez.

Koos teadlasega vaatavad lapsed mikroskoopi, mille alla on paigutatud rohelise lehe õhuke lõik. Ja meenutades oma isiklikke vaatlusi veenduvad nad ühes Timirjaveziga selles, et taimed on värvitud: mikroskoobi läätse all liituvad üksteise külge mullikesed — rakud seintega, mis on läbipaistvad nagu klaas. Neis helkleb värvitu tihe vedelik. Ja ainult üksikud smaragd-rohelised terakesed värvivad kogu taime roheliseks.

"See on klorofüll ehk leheroheline. See värvib taimede vars ja lehti... Proovime seda lahustada kõige lihtsamal lahustis, näiteks piirituses. Juba mõne minuti pärast leht, mille laskisime kange piirituse purki, muutub värvituks, peaaegu läbipaistvaks.

Aga kas klorofüll ise on roheline? Laseme päikesekiire läbi purgi, milles on klorofüllil lahu, ja lahutame selle prismaga. Vikerkaarelise viiru asemel ilmub ekraanile klorofüllil spekter, mis koosneb kahest eredast triibust: laiast rohelisest ja kitsast punasest. Mida näitavad need triibud? Need näitavad, et taimede rohelisele värvile on segatud punast. Teile näib see imelikuna? Aga seda on kerge kontrollida."

Õpetaja võtab laualt mitu sinist klaasi, mis lasevad läbi ainult siniseid kiiri ja neelavad kõiki teisi kiiri. Kabinetti läbib kahin. Nüüd siirdub initsiatiiv õpilastele. Õpetajast saab vanem seltsimees. Klass muutub laboratooriumiks.

Tütarlapsed avavad aiapoolse akna. Akna taga on noor sirav rohelus. Sinine klaas rändab käest kätte. Klaasi hoidjale tundub, nagu avaneks temale hetkeks võimalus tungida looduse suurimasse saladustesse. Ja tõesti, piisab lihtsa sinise klaasi läbi vaatamisest, et sattuda imelisse, fantastilisse maailma. Loodus muundub võlutaoliselt. Tuttava sinise taeva all laotuvad veripunased niidud ja kõiguvad korallitaoliselt puuksad. Mürkpunane põõsas tungib otse aknaisse.

"Nüüd on teile selge sügise metsa imepärase värvide mõistatuse lahendus?" küsib "vanem seltsimees" õpetaja häälel. (Kui peened on need üleminekud ja kui palju takti peab olema pedagoogil!) "Sügisel, kui läheneb taimede surm ehk talveni, lagundub klorofüll, kaotades rohelise värvuse ja säilitades vaid punase. Sellal imetleme vahtra punaseid lehti ja kaskede punakaspruuni lehestikku..."

Vahel on lihtsate küsimuste raskem vastata kui lahendada mõnd keerdküsimust. See tuleneb küsimuse väärist formuleeringust. On vajalik, et õpilased ise leiaksid vea ja saaksid sellest aru. Seepärast möödub palju aega enne, kui nad hakkavad mõistma, et looduselt ei tule küsida: "Miks on rohi roheline?", sest sel küsimusel pole mõtet, vaid tuleb küsida: "Mis otstarbel on rohi roheline?" Pole ometi juhus, et nii ekvaatoril kui ka polaarmaades, mägedes ja isegi ookeanis kõik taimed ehivad end tingimata rohelise värviga.

Oli raske tungida sellesse rohelise lehe saladusse. Paljude sadade aastate kestel ei suutnud teadlased seletada, milleks on olemas lehestik. Võrreldes loomi inimesega võib kergesti järeldada, et loomade silmad on selleks, et näha, kopsud — et hingata. Kuid võrrelda inimesega taimi oli hoopis raskem. Ja kaua kestis ekslik arvamus, et taimed saavad toitu juure kaudu ning lehed on vaid kasutuks ehteks või paremal juhul hingamiseks.

Mis on taimede hingamine?

Inimene ja loomad tarvitavad hingamisel hapnikku, mis toetab põlemist nende kehas, ja eritavad süsihappegaasi. Kuid eks ole ju taimedki elusorganismid. Seega peavad ka nemad hingama, ja ehk on lehed tõepoolest taimede kopsud?

Kui panna roheline leht mikroskoobi alla, siis võib selle alumisel küljel märgata tillukesi avasid — õhulõhesid. Nende arv on määratu — ühel pännalehel on neid üle miljoni. Aga kui laseme elava taimelehe vette ja paneme anuma valguse kätte, siis väljuvad neist õhulõhedest väikesed gaasimullikesed — taimes toimub gaaside vahetus.

Milline oli aga teadlaste imestus, kui nad avastasid, et roheline taim eritab valguse käes hapnikku. Täpsemad katsed üksnes ei kinnitanud seda tähelepanekut, vaid tegid kindlaks veelgi üllatavamalt nähtuse: ilmnes, et puud, põõsad, rohi ja lilled, eritades hapnikku, neelavad valguse käes süsihappegaasi.

Selles seisnebki rohelise lehe saladus, taimede saladus. Igal päeval, igal hetkel toimub kogu maailmas orgaanilise materia elavaks olluseks muutumise imeline protsess. Igas klorofülliteras lagundab päikesekiirte jõud õhu süsihappegaasi hapnikuks ja süsinikuks. Hapnik pöörduv atmosfääri tagasi, aga süsinik, ühinedes veega, muutub tähtsaks, millest taim ehitab nii lehed, varred kui ka juured. Nii loob päike igal sekundil elu.

Kuid see pole veel kõik. Kogu elav maailm toitub taimedest — nii putukad, loomad kui ka inimene. Kõik nad on lihtsa rohelise lehe „kostilised“, see roheline leht loob toidu maailmale ja rikastab õhku, mida hingame, hapnikuga.“

Õpetaja võtab laualt raamatu. Ta hääb on pidulik, lugedes lauseid, mida on kirjutatud poole sajandi eest suur vene teadlane Timirjasev:

„Kunagi kuski langes maakerale päikesekiir, kuid ta ei langenud viljatule pinna- sele. Ta langes nisueo rohelisele rakukesele või õigemini klorofülliterale. Põrkudes sellele ta kustus, lakkas olemast valgus, kuid ei kadunud. Ta kulus sisemisele tööle, ta lõikas läbi, purustas ühenduse süsiniku ja hapniku osakeste vahel, mis olid ühendatud süsihappegaasis. Vabanenud süsinik, ühinedes veega, moodustas tärklise. See tärklis, muundudes lahustuvaks suhkruks, sadestus pärast pikki rännakuid taimes, viljateras tärklisena või valguna. Nii ühel kui ka teisel kujul läks ta leiva koostisse, mis on meile toiduks. Ta muutus meie lihasteks, meie närvideks. Ja nüüd püüavad süsiniku aatomid meie organismis jälle ühineda hapnikuga, mida kannab veri kõik- jale meie kehasse. Seejuures päikesekiir, mis oli peitunud neis keemilise pinge kujul, võtab jälle ilmse jõu vormi. See päikesekiir soojendab meid. Ta paneb meid liikuma. Võib-olla mängleb ta sel minutil meie ajus...“

Laste silmad säravad erutusest, kogu nende olemust täidab mingi uus tunne. See on eriline õnnetunne, mille annab teadus, see on mõõtmatuise kõrgustesse tõusmise rõõm, kust on korraga nähtaval kõik maailmakaared. See on oma jõu ja võimsuse tunnetamine, selle ebatavalise maailma sära ja suurepärasuse unustamatu vaatepilt, milles elame.

Tundideks valmistumine. Meisterlikkust tundide andmi- ses ei saavutata tõsise ja pinga tööta. Nõukogude õpetaja valmistub igaks tunniks, olgu ta staaž väga kõrge või alaku ta õppetööd esimest aastat. Süsteemikindlal tundideks valmistumisel tutvub õpetaja põhjali- kult programmi ja õpikuga, süveneb erialasesse ja metoodilisse kirjan- dusse. See aitab tõhusalt tõsta tunni ideelist ja teaduslikku taset.

Valides teemale vastavat materjali kooskõlastab õpetaja seda eelmis- tes tundides kasutatud ainega, koostab tunni plaani või konspekti, kus on märgitud kõik üksikasjad. Vähesemate kogemustega õpetajad peak- sid kindlasti koostama täpsemaid plaane või konspekte, nagu seda tee- vadki paljud eesrindlikud õpetajad. Paralleelklasside õpetajad aga pla- neerivad õppematerjali ühiselt.

Tundide tööplaanid ja konspektid kantagu vihikuisse või kausti- kuisse. Selliselt koguneb õpetajal väga väärtuslik materjal, mida ta aasta-aastalt täiendab, mida ei saa aga kunagi kasutada samal kujul.

I. N. Kazantsev märgib õppetöök valmistumise järgmised etapid:*

a) õppematerjali planeerimine veerandaastaks**, kusjuures õpetaja tutvub ka kirjandusega, mis käsitleb kasvatust ja õpetust, ning aine sisu ja metoodikat käsitleva kirjandusega;

b) järjekordse teema läbitöötamine, võttes arvesse eelnenud käsitluse saavutusi ja puudujääke;

c) järjekordsete tundide plaani koostamine.

Sel viisil on õpetajal võimalik õppeprotsessi pidevalt täiustada ning iga tundi vaadelda lülina tundide süsteemis.

Enne õppeaasta algust jaotab õpetaja aastaks määratud materjali õppepoolaastadele, seejärel planeerib täpsemalt lähima poolaasta mater-jali. Õppepoolaasta materjali võib jaotada teemade kaupa.

Toome näiteks Tallinna 7. Keskkooli õpetaja H. Nõmmiku koostatud 6. klassi eesti keele kalender-tööplaani käesoleva õppeaasta II poolaas- taks. See plaan on küllalt detailne ja selle kordamisosas on osutatud tähelepanu käsitlemise seostamisele eelmisel aastal õpitu- ga.

* И. Н. Казанцев, «Урок в советской школе», Москва, 1951, стр. 217.

** Eesti NSV Haridusministeerium nõuab õppe-kasvatustöö planeerimist poolaas- taks. Toimetuse märkus.

Eesti keele kalendertööplaan

Jrk. nr.	Programmi osa teemad ja alateemad		Tundide arv	Täitmise tähtaeg	Korratav materjal	
	Keeleõpetus	Kirjandus				
1.	Määrsõnad 150, 151. Määrsõnade õigekeelsus 154, 155, 156, 157, 158, 159. Kaassõnad 160—164, 166.	T. Ševtšenko „Ning kasvamin ma võõral maal“.	1	11. 1.	Teised, 5. klass õpitud sõnaliigid	
			1	12. 1.		
		T. Ševtšenko „Testament“.	1	14. 1.		
		I. Turgenev „Bežini aas“.				
		Loodusekirjeldus. Karakteristika.	2	16. 1. 18. 1.		Ševtšenko luulet „Lõikaja“.
			1	15. 1.		Turgenevi „Mumu“.
		1	17. 1.			
2.	Kõrvalsõnad 167, 168. Etteütl. vigade analüüs. Sidesõnad 170, 171, 172, 173, 174, 176, 177.	N. Nekrassov „Raudtee“. Teose teema ja idee. Satiir.	2	23. 1. 25. 1.	N. Nekrassovi e lugu. „Pakane-Punanna“. Koma liitlauses.	
			1	22. 1.		
			1	24. 1.		
3.	Hüüdsõnad 178, 179, 180. Ümberjut. vigade analüüs.	„Lõikamata põllulapp“. L. Tolstoi „Äike“. A. Tšehhov „Kameeleon“.	1	28. 1.	Sõnaliigid.	
			1	30. 1.		
			1	1. 2.		
			1	29. 1.		
			1	31. 1.		
4.	Tuletusõpetus. Seltsimees Stalin sõnavara- rast. Uute sõnade tuletamise võimalustest 182. Sõnaosad 183, 184. Tüve kääne, aste liite liitumisel 185, 186, 187, 188, 189.	M. Gorki „Lapsepõlv“.	3	4. 2. 6. 2. 8. 2.	„Mälestused“. „Poisid“. Sõnaosad 5. kl. kursusest.	
			1	5. 2.		
			1	7. 2.		
5.	Sõnade tuletamine liidete abil 191. Nimisõnaliiteid 192, 194, 195, 196, 197, 198, 199. Ümberjut. vigade analüüs.	M. Raud „Suur Oktoober“. Riim. Värss, salm, värsimõõt. V. Majakovski „Laul Punaarmeest“.	1	11. 2.	„Laul Stalinile“. Maastik-tüüp.	
			1	13. 2.		
			3	12. 2. 14. 2. 16. 2.		
6.	Omadussõnaliiteid 201, 202, 203, 204. Tegusõnaliiteid 206, 207, 208. Määrsõnaliiteid 210, 212. Ümberjut. vigade analüüs.	N. Ostrovski „Kuidas karastus teras“.	3	18. 2. 20. 2. 22. 2.	Tuletusõpetusest	
			1	19. 2.		
			1	21. 2.		
			1	23. 2.		

6. klassile 1951./52. õppeaasta II poolel.

Vajalikud õppevahendid	Kodused ise-seisvad tööd	Kontrolltööd klassis	Klassiväline lugemine	Märkusi täitmise kohta
Fabel sõnaliikide kohta. Sevtšenko, Turge-nevi pilt, teoseid.	Harj. 152, 153. Pavluša karakteris-tika. Moodustada lau-seid mäars. kohta. Harj. 165.	Loovetteütlus tegu-sõna vormide õige-keelsusele 19. 1. 1 t.	Sevtšenko „Dnepr“. Turgenev „Lgov“.	
Nekrassovi pilt, teoseid.	Üles. 169. Harj. 175.	Ümberjut. „Monu-ment“ 1 t. 26. 1.	N. Nekrassov „Volgal“.	
Tolstoi, Tšehhovi pilt, teoseid.	Kodukirjand „Töö-lise elu enne ja nüüd“. Harj. 181.	Kontrolltöö-etteüt-lus sõnaliikide määram. 1 t. 2. 2.		
Pilte Gorkist, teo-seid.		Ümberjut. „Poisid“ (Turgenev) 9. 2. 1 t.		
Fabel sõnaosade kohta.	Harj. 190.			
Pilte Nõukogude Armeest, kangelas-est, Kodusõjast. Kaart.	Harj. 193. 200.	Ümberjut. „Aleks-ander Matrossov“ 15. II 1 t.	M. Raud „Veoteel“. A. Krivitski „Puna-sel väljakul“. D. Furmanov „Slo-mihhini lahing“.	
Pilte Ostrovskist, Kodusõjast, teoseid.	Harj. 205. 209. 211.		N. Ostrovski elu-lugu.	

Jrk. nr.	Programmi osa teemad ja alateemad		Tundide arv	Täitmise tähtaeg	Korratav materjal	
	Keeleõpetus	Kirjandus				
7.	Liitsõna: mõiste, rõhk, täiend- ja põhisõna, sidekriipsu tarvitamine liitsõnades 213, 214, 215, 216, 218, 221. Liitsõnade käänamine. Täiendsõna kääne 224. Ümberjut. vigade analüüs.	S. Mihhalkov „Kaks sõbratari“.	1	25. 2.	I. Krõlovi valme 5. kl. õpitud J. Schmuuli luuletusi.	
		J. Schmuul „Tuleviku eest ja surma vastu“.	1	29. 2.		
				2	26. 2. 28. 2.	Käänamine.
				1	1. 3.	
8.	Nimetavaline liitumine 225, 226/227, 228. Omastavaline liitumine 230, 231.	H. Leberecht „Keskmiik astub kolhoosi“.	2	3. 3. 5. 3.	H. Leberecht „Kulak rahvakohtees“.	
			2	4. 3. 6. 3.		
			1	8. 3.	Liitsõna.	
9.	Käändsõnade kokku- ja lahkukirjutamine (nimisõna + nimis.) 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240 Teised käändsõnad + nimisõna 241, 244. Etteütluse vigade analüüs.	R. Parve „Tänane päev“.	1	10. 3.	„Roodukomandör“. „Kuulus kangur“.	
		J. Barbarus „Töölaul“.	1	12. 3.		
		D. Vaarandi „Viru kaevurid“.	1	14. 3.		
			1	11. 3.	Käändsõnad — nimisõna.	
10.	Kohanime kokku- ja lahkukirjutamine 245. Keelt, rahvust ja kohta täh. üldnimede kirjutamine. Etteütluse vigade analüüs. Käändsõna + omadussõna 248, 251	S. Babajevski „Kuldtähe kavaler“.	3	17. 3. 19. 3. 21. 3.	Omadussõna.	
			1	18. 3.		
			1	20. 3.		
			1	22. 3.		
11.	Arvsõnade kokku- ja lahkukirjutamine 252, 254. Tegusõna kokku- ja lahkukirjutamine 255, 256, 257, 259/260, 261.	Kordamine: Meie juhid. J. Stalin „Pidage meeles, ...“.	1	31. 3.	Arvsõna. Tegusõna. Tegusõna vormid.	
		„Laul Stalinile“.	1	2. 4.		
		Muistsete eestlaste töö. „Lugusid Kalevipojast“.	1	1. 4.		
			2	3. 4. 5. 4.		
12.		Kordamine: Muistsete eestlaste võitlus orjastajate vastu, „Tasuja“.	1	7. 4.		

Vajalikud õppevahendid	Kodused ise-seisvad tööd	Kontrolltööd klassis	Klassiväline lugemine	Märkusi täitmise kohta
Pilte luuletajaist, uuletuskogusid. Tabel liitsõnade kohta.	Ules. 217. 219. 220. 222. 223.	Umberjut. „Künnivõistlus“ 27. 2. 1 t.	M. Solohhov „Ulesküntud uudismaa“. A. Jakobson „Mobilisatsioonikutse“, jutustused.	
Pilte H. Leberechti, teoseid. Tabel nimetavalise ja omastavalise liitumise kohta.	Harj. 229. 232. 233.	Etteütlus korratava osa kohta 7. 3. 1 t.	H. Leberechti elulugu, „Valgus Koordis“. „Teel“.	
Pilte luuletajaist, uuletuskogusid. Tabelid sõnade kokku- ja lahkukirjutamisele.	Harj. 242. 243.	Valiketteütlus nimisõnade kokku- ja lahkukirjut. 15. 3. 1 t.	R. Parve „Tänane kodulinn“. D. Vaarandi „Sumisevad metsad“.	
Pilt kirjanikust, teos. Tabelid.	Harj. 246. 247. 249. 250.			
Pilte meie juhtidest. Pilte eeposest. Tabel tegusõnade kokku- ja lahkukirjutamisest.	Harj. 253. 258. 262.	Loovetteütlus käändsõnade kokku- ja lahkukirjut. 4. 4. 1 t.		
	Pilte „Tasujast“.	Umberjut. „Võitlus Lodijärve lossi pärast“ või „Jüriöö tuled“. 11. 4. 1 t.		

Programmi osa teemad ja alateemad		Tundide arv	Täitmise tähtaeg	Korratav materjal	
Keeleõpetus	Kirjandus				
	Tegusõnadest tuletatud nimi- ja omadussõnade kokku- ja lahkukirjutamine 263. Etteütluse vigade analüüs. Ees- ja tagasõnade, määr sõnade kokku- ja lahkukirjutamine 267, 268, 269, 270, 271. Ümberjut. vigade analüüs.	1	9. 4.	Kaassõnad. Määrsõnad. Sõnade kokku- ja lahkukirjutamine.	
		1	8. 4.		
		1	10. 4.		
		1	12. 4.		
13.	Sõnavara ja tähendusõpetus — homonüümid 273—277. Sünonüümid 278—280.	Kordamine: Rahva elu kapit. ajastul. Kehvikute ja kulakute vahekord, tööliste ja kapitalistide vahekord. Rahva võitlus oma õiguste eest. „Kapsapea“, „Põrgupõhja Jürka“, „Streik“, „Vaevamägede mailt“, „Uueks tõusuks“.	3	14. 4. 16. 4. 18. 4.	Seltsimees Stalin õpetus keele sõnavarast.
		1	15. 4.		
		1	19. 4.		
14.	Antonüümid 282—284. Erialade sõnu. Etteütluse vigade analüüs. 287—289.	Kordamine: Vene klassikute võitlus rahva rõhujate vastu, rahva elu kujutamine nende teoseis, suhtumine rahvasse ja tsaarivalitsusse. „Antšar“, „Dubrovski“, „Poltaava lahing“, „Laul kaupmees Kalašnikovist“, „Taras Bulba“, „Bežini aas“.	3 1	21. 4. 22. 4. 25. 4. 22. 4.	Tähendusõpetus.
		1	24. 4.		
15.	Kordamine: Käänamine. Põhi- ja peakäanded. Ümberjut. vigade analüüs.	Kordamine: „Ning kasvatin ma võõral maal“, „Testament“, „Raudtee“, „Lõikamata põllulapp“, „Äike“, „Kameeleon“, F. Kotta „Esimesel mail“.	2 2	28. 4. 30. 4. 29. 4. 3. 5.	

Vajalikud õppevahendid	Kodused ise- seisvad tööd	Kontrolltööd klassis	Klassiväline lugemine	Märkusi täitmise kohta
	Harj. 265. 266. 272.			
Pilte töörahva elust ja võitlusest kapi- talismi ajal, teo- seid. Sõnastik.	Harj. 276. 281.	Kontrolletteütlus sõnade kokku- ja lahkukirj. 17. 4. 1 t.		
Pilte vene klassi- kutest ja nende teoseist, teoseid.	Harj. 285.	Umberjut. „Andri surm“. 26. 4. 1 t.		
Käänete tabel.			F. Kotta „Viisaas- tak“.	

Programmi osa teemad ja alateemad		Tundide arv	Täitmise tähtaeg	Korratav materjal
Keeleõpetus	Kirjandus			
16.	Kordamine: Võitlus nõukogude võimu eest. Kodusõja kangelased, noorte võitlus Kodusõjas, võitlus rahu eest. „Lapsepõlv“, „Suur Oktoober“, „Laul Punaarmee“, „Kuidas karastus teras“, „Tuleviku eest...“, „Kaks sõbratari“.	3	5. 5. 7. 5. 9. 5.	
	Kordamine: Astmevahelduseta tüüpsõnade käänamine ja pööramine.	2	6. 5. 8. 5.	
17.	Kordamine: Töö ja tööline minevikus ja tänapäeval, töö kolhoosis, kaevurite elu ja töö enne ja nüüd. „Tänane päev“, „Töölaul“ jt.	3	12. 5. 14. 5. 16. 5.	
	Kordamine: Astmevahelduslike tüüpsõnade käänamine ja pööramine. Umberjut. vigade analüüs.	3	13. 5. 15. 5. 17. 5.	

Plaani koostamisel tuleb eriti arvestada aega, et sellest ei tuleks nappust just kevadsemestril ja et jääks küllalt mahti kordamiseks.

Tundideks valmistumise järgmiseks etapiks on õpetaja töötamine teatava tervikliku teema alal. Õpetaja planeerib teema materjali üksikuiks tundideks ning näeb seega ette õppeprotsessi organiseerimise reas tundides. Teema materjal tuleb õpetajal põhjalikult läbi töötada. Selle süsteemi puhul on võimalik varakult määrata õpilaste kollektiivse ja individuaalse töö organiseerimise meetodid, õpilaste küsitlemise võtted ja mahajäävate õpilaste abistamise viisid. On otstarbekas teatada ka õpilastele käsitletava teema plaan, näidates, kuidas seda teemat pidevalt arendatakse reas tundides.

Näite tundide planeerimisest teemade kaupa toome Moskva 59. kooli õpetaja N. I. Prõskalova praktikast.* Teemaks on „Sügise algus“ (2. kl.).

Märgitagu enne, et õpetaja Prõskalova peab õppeaasta algusest selle lõpuni ilmakalendrit, kuhu kantakse looduses toimuvad muutused. Luuakse õpilasarühmad: üks rühm vaatleb putukaid, teine linde, kolmas taimi — vastavalt edaspidi käsitletavaile teemadele.

Nii koguneb õpilastel teema käsitlemise ajaks rikkalik materjal.

1. tund. Vestlus õpilaste loodusvaatluste kohta. Tunni eesmärgiks on süstematiseerida vaadeldud materjal. Õpilased annavad aru ülesannete täitmisest. Vestluse tulemused märgib õpetaja lühidalt tahvlile, lapsed kannavad vihikuisse. Sügisevärvilisi lehti ja koltunud rohtu, mida koguti ekskursioonil, kasutatakse plakatiks „Kuldne sügis“.

* «Урок в начальной школе», Москва, 1951, стр. 26.

Vajalikud õppevahendid	Kodused ise-seisvad tööd	Kontrolltööd klassis	Klassiväline lugemine	Märkusi täitmise kohta
Pilte Kodusõjast, kangelastest, nõukogude kirjanikest. Kaart. Käänamis- ja pöörastabel tüüpsõnade kohta.		Umberjut. „Stalin ja Vorošilov rindel“. 10. 5. 1 t.		
Pilte nõukogude töökast elust.				

2. tund. Beloussovi luuletuse „Suvi on möödunud“ lugemine. Eesmärgiks on korrata algava sügise tunnuseid, näidata, kuidas inimesed võtavad sügist vastu. Näitlikustamisvahendeiks on pildid sügisest. Sissejuhatav vestlus, luuletuse lugemine õpetaja poolt, siis õpilaste poolt salmide kaupa ning arutus. Luuletuse kordav lugemine, saabuva sügise tunnuste loetlemine. Koduseks ülesandeks luuletuse päheõppimine.

3. tund. Pleštšjevi luuletuse „Lapsed ja linnuke“ lugemine. Eesmärk: selgitada, mis sunnib linde lendama soojale maale. Koduse ülesande kontrollimine: õpilased deklameerivad Beloussovi luuletust „Suvi on möödunud“. Sissejuhatav vestlus. Pleštšjevi luuletuse lugemine õpetaja poolt ja vestlus. Õpetaja loeb ilmekalt. Õpilased kuulavad, raamatud on suletud. Õpetaja küsimused õpilastele, mis selgitavad, kuidas nad on luuletusest aru saanud. Luuletuse vaikne lugemine õpilaste poolt, õpetaja selgitab tundmata sõnu. Häälega lugemine ja sõnavaraline töö. Lugemine salmide kaupa, vestlus. Kordav lugemine, ilmekuse nõudmine lugemisel. Lugemine osade järgi — üks loeb linnukese, teine laste osa. Koduseks ülesandeks: luuletus pähe õppida.

4. tund. Pala „Äralennu eel“ lugemine. Tunni eesmärk on selgitada, kuidas linnud valmistuvad äralennuks. Koduse ülesande kontrollimine: õpilased deklameerivad Pleštšjevi luuletust „Lapsed ja linnuke“. Sissejuhatav vestlus. Õpilased loevad lõikude kaupa, vestlus. Valikuline lugemine saadud teadmiste kinnistamiseks. Kogu pala kordav lugemine ja plaani koostamine. Jutustamine. Kokkuvõttev vestlus: miks linnud suudavad ületada hiiglavahemaid soojale maale ja tagasi. Koduseks ülesandeks pala jutustada.

5. tund. Bõljevi jutustuse „Žurka“ lugemine. Eesmärk: selgitada, missuguseid ohte on lindudel äralennul. Näitlikustamisvahendid: 1) pilt (toonekured, põld viljahakkidega, rehi), 2) nisupäid. Koduse ülesande kontrollimine: lapsed jutustavad pala „Äralennu eel“. Sissejuhatav vestlus. Õpetaja loeb pala. Kontrollivaid küsimusi. Õpilased loevad lõikude kaupa, vestlus õpetaja küsimuste varal, lõikude pealkirjastamine. Valikuline lugemine. Kokkuvõttev vestlus. Koduseks ülesandeks pala ilmekas lugemine.

6. t u n d. Kontroll-lugemine. Lugemine tegelaste järgi. Jutustamine plaani alusel. Kokkuvõte. Kodune ülesanne: meenutada, kuidas inimesed ja mõned loomad valmistuvad talveks.

7. t u n d. Töötamine pildi järgi „Juurvilja koristamine kolhoosis“. Sissejuhatav vestlus. Vestlus pildi sisu alusel. Õpetaja poolt tahvlile kirjutatud küsimustele vastamine. Jutustuse kirjalik esitamine. Õpetaja juhib õpilaste tähelepanu raskemate sõnade õigekirjale ja soovib raskemal juhtudel pöörduda tema poole. Tööde läbi vaatamine, vigade süstematiseerimine ja nende parandamine klassis. Kodus korrata luuletus „Suvi on möödunud“.

8. t u n d. Issakovski luuletuse „Lõikuspidu kolhoosis“ lugemine. Tunni eesmärk: näidata, et kolhoosnikud on palju töötanud selleks, et saada head saaki, nad on õendanud oma kohustuse riigi vastu ning võivad nüüd puhata ja lõbutseda. Sissejuhatav vestlus, raamatus oleva pildi vaatlemine. Õpetaja loeb luuletust, vestlus. Õpetaja loeb luuletust ilmekalt, õpilased kuulavad. Õpetaja küsimused. Luuletuse vaikne lugemine, arusaamata sõnade selgitamine õpetaja poolt. Ilmekas häälega lugemine ja sõnavaraline töö. Lugemine lõikude kaupa, küsimusi. Kodune ülesanne: oppida luuletus pähe, osata seda selgesti ja ilmekalt esitada, joonistada luuletuse juurde pilt.

9. t u n d. Kokkuvõtetund käsitletud temale. Sissejuhatav vestlus. Meenutatakse, missuguseid teadmisi omandati vaatlustel, lugemisel, luuletuste õppimisel, pildi järgi jutustuse kirjutamisel. Küsitlemine. Tuuakse iseloomustavaid tsitaate käsitletud paladest. Kodune ülesanne: korrata luuletused „Suvi on möödunud“, „Lapsed ja linnuke“ ja „Lõikuspidu kolhoosis“.

Sellele temale tullakse tagasi kevadel. Et kõita 2. klassi õpilaste hajuvat tähelepanu, kasutab õpetaja tunnis vahelduvaid võtteid ja rohkesti näitlikustamisvahendeid. Planeerides teemade järgi on võimalik programmi materjali ühtlasem jaotamine tundideks.

(Järgneb.)

Tööst ühekomplektilises algkoolis.

V. ORDLIK,

Eesti NSV Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi direktori aset. õppealal.

Eesti NSV-s moodustab ühekomplektiliste algkoolide arv üle kahe viiendiku kogu algkoolide arvust. Edaspidi, seoses kolhoosikeskuste väljaehitamise ja nende arv langeb, kuid praegu moodustavad nad küllalt olulise osa meie algkoolidest.

Vaatamata sellele ei ole eestikeelses pedagoogilises kirjanduses üldse puudutatud tööd ühekomplektilises algkoolis, kus õpetaja töö on kõige raskem ja mitmekesisem. Samuti vähe leidub kirjutusi ühekomplektilise algkooli tööst vene keeles, kus tööst kahe klassiga on kirjutatud raamatuid ja artikleid küllalt nimetamisväärsel arvul. Mõndagi neis antust saab üle kanda töösse ühekomplektilises koolis, kuid palju spetsiaalseid küsimusi jääb siiski nii lahendamata.

Koolide külastamisel saadud tähelepanekuile ja isiklikele töökogemustele tuginedes tõstaksin välja alljärgnevad küsimused:

- 1) töö planeerimine;
- 2) õpilaste iseseisva tööga seoses olevad küsimused;
- 3) ühekomplektiliste koolide sisustus.

Vaatleme siinkohal ülestõstetud küsimustest esiteks tunniplaani kujundamist.

Tunniplaani koostamisel tuleb lähtuda esmajoones järgmistest alustest ja põhimõtetest:

1. Ühekomplektilises algkoolis 3—4 klassiga, mis töötab ühe õpetajaga, on kehtestatud 6-tunnine tööpäev, seega 1,5-kordne tasuline nädalatundide norm.

2. Tunniplaani koostamisel tuleb arvestada õpilaste töövõimet päevas ja nädalas. Seega peame püüdma koostada tunniplaani nii, et esimene, neljas ja viies tund nõuaksid vähem vaimset pingutust kui teine ja kolmas tund ning et esmaspäev, reede ja laupäev oleksid kergemad kui teisipäev, kolmapäev ja neljapäev, millal töövõime on maksimumaalne.

3. Tundide kõrvutamisel tuleb jälgida, et:

a) õpetajal ei tuleks ühes tunnis tegelda igas klassis ise ainega, vaid maksimaalselt kahega, kuna ühelt ainelt teisele üleminek nõuab alati teatavat pingutust, pealegi neid „ümberlülitumisi“ tuleb tunni jooksul küllaltki suurel arvul;

b) ained oleksid kõrvutatud nii, et saavutataks maksimaalsed võimalused töötamiseks ühe või teise klassiga;

c) päeva jooksul tuleks võimalikult vähe töötada korraga 4 klassiga;

d) 4. klassis üks ajaloo, loodusõpetuse ja geograafia tund oleks üksik, mis võimaldab põhjalikumalt seletamist, ekskursioonide, katsete tegemist jne.;

e) 2., 3. ja 4. klassis üks vene keele tund oleks üksik, mis võimaldab vene keele häälendamise õpetamisele suuremat tähelepanu pühendada;

f) otseseks tööks 1. klassiga oleks küllaldaselt võimalusi, eriti 1. (ja ka 2.) õppeveerandil, kus õpitakse tähti ja arve ning arvutamist 10 piirides;

g) laulmine ei segaks teiste klasside tööd;

h) kehalises kasvatuses saaks arvestada õpilaste vanuselisi erinevusi, mis võimaldab täita õppeprogrammi nõudeid;

i) noorematel õpilastel (eriti 1. kl.) ei tuleks tulla kooli esimeseks tunniks, s. o. kella 9-ks, mis nõuab, eriti siis, kui kool on õpilase elukohast kaugel, varajast ülestõusmist ning talvel pimedas koolitulemist.

Neid põhilisi nõudeid arvestades esitan alljärgnevalt mõningad tunniplaanide näidised ja nende analüüsid.

VARIANT I

	1. kl. 24 tundi	2. kl. 26 tundi	3. kl. 27 tundi	4. kl. 30 tundi
Esmaspäev	1. Eesti keel 2. Laulmine 3. Aritmeetika 4. Eesti keel 5. — 6. —	— Laulmine Aritmeetika Eesti keel Eesti keel Vene keel	Eesti keel Joonistamine Aritmeetika Eesti keel Vene keel —	— Joonistamine Aritmeetika Loodusõpetus Eesti keel Vene keel

	1. klass 24 tundi	2. klass 26 tundi	3. klass 27 tundi	4. klass 30 tundi
Teisipäev	1. Aritmeetika 2. Eesti keel 3. Eesti keel 4. Eesti keel 5. — 6. —	— — Aritmeetika Eesti keel Vene keel Eesti keel	Aritmeetika Eesti keel Eesti keel Vene keel — —	— Ajalugu Aritmeetika Vene keel Eesti keel Geograafia
Kolmapäev	1. Eesti keel 2. Eesti keel 3. Aritmeetika 4. Eesti keel 5. — 6. —	Eesti keel Eesti keel Aritmeetika Vene keel — —	Eesti keel Eesti keel Aritmeetika Vene keel Keh. kasvat. —	— Eesti keel Aritmeetika Vene keel Keh. kasvat. Loodusõpetus
Neljapäev	1. Keh. kasvat. 2. Eesti keel 3. Eesti keel 4. Aritmeetika 5. — 6. —	Keh. kasvat. Eesti keel Eesti keel Aritmeetika Vene keel —	— Eesti keel Eesti keel Aritmeetika Vene keel Keh. kasvat.	— Eesti keel Geograafia Aritmeetika Vene keel Keh. kasvat.
Reede	1. Eesti keel 2. Eesti keel 3. Aritmeetika 4. Eesti keel 5. — 6. —	— — Aritmeetika Eesti keel Vene keel Eesti keel	Eesti keel Eesti keel Aritmeetika Vene keel — —	— Ajalugu Aritmeetika Vene keel Eesti keel Eesti keel
Laupäev	1. Aritmeetika 2. Eesti keel 3. Eesti keel 4. Joonistamine 5. — 6. —	— — Vene keel Joonistamine Aritmeetika Eesti keel	Aritmeetika Eesti keel Vene keel Laulmine — —	— Eesti keel Vene keel Laulmine Aritmeetika Ajalugu

Variante I võimaldab töötada 1. klassiga rohkem otseselt nii eesti keele kui ka aritmeetika õpetamisel, kuna 3. klassil on juba rohkem oskusi iseseisvaks tööks. Laulmine on ühendatud joonistamisega, kuna joonistamist laulmine segab kõige vähem, peaaegu üldse mitte. Kolmapäeval on 4. klassil üks üksik tund, loodusõpetus, mille asemele võib vajaduse korral tõsta mõnel nädalal ka geograafia või ajaloo.

Puudusena tuleb märkida, et 1. klass peab selle variandi järgi kella 9-ks kooli ilmuma, seega juba kell 7 üles tõusma, kui kool on kaugel. 1. õppeveerandil, kui hommikul on veel küllalt valge, võib sellega siiski leppida, pealegi kui arvestada, et 1. veerandil peab leidma võimalusi otseseks tööks 1. klassiga. Tingituna kehalise kasvatus tundide grupeerimisest eraldi 1. + 2. ja 3. + 4. klassiga, peab neljapäeval esimese tunni ajal töötama 3 klassiga, samuti ei jää neljapäeval eesti keele või aritmeetika tundi, kus saaks küllaldaselt töötada 1. klassiga. Siin saaks olukorda parandada, kui ühendada neljapäeval 2. tunnil kõik kehalise kasvatus tunnid (1. + 2. + 3. + 4.), kuid sel on jälle omad suured puudused, mida saab leevendada

ainult tunni väga oskusliku ülesehitusega (mängude ja harjutuste eraldi ja vaheldumisi organiseerimine 1. + 2. ja 3. + 4. klassile jne.).

Suur vahetund esmaspäeval, kolmapäeval ja neljapäeval on pärast kolmandat tundi, teistel päevadel on esimene suur vahetund pärast teist tundi, teine — pärast neljandat tundi.

VARIANT II

	1. klass 24 tundi	2. klass 26 tundi	3. klass 27 tundi	4. klass 30 tundi
Esmaspäev	1. — 2. — 3. Eesti keel 4. Joonistamine 5. Aritmeetika 6. Eesti keel	— — Eesti keel Joonistamine Aritmeetika Vene keel	— Vene keel Eesti keel Laulmine Aritmeetika Eesti keel	Ajalugu Vene keel Eesti keel Laulmine Aritmeetika —
Teisipäev	1. — 2. — 3. Aritmeetika 4. Eesti keel 5. Eesti keel 6. Eesti keel	— — Aritmeetika Eesti keel Eesti keel Vene keel	Eesti keel Vene keel Aritmeetika Eesti keel — —	Eesti keel Vene keel Aritmeetika Ajalugu Loodusõpetus —
Kolmapäev	1. — 2. — 3. Eesti keel 4. Eesti keel 5. Aritmeetika 6. Keh. kasvat.	— Vene keel Eesti keel Eesti keel Aritmeetika Keh. kasvat.	Keh. kasvat. Aritmeetika Eesti keel Eesti keel Vene keel —	Keh. kasvat. Aritmeetika Eesti keel Eesti keel Vene keel —
Neljapäev	1. — 2. — 3. Eesti keel 4. Eesti keel 5. Aritmeetika 6. Eesti keel	— — Eesti keel Eesti keel Aritmeetika Vene keel	— Vene keel Eesti keel Eesti keel Aritmeetika —	Loodusõpetus Vene keel Eesti keel Geograafia Aritmeetika —
Reede	1. — 2. — 3. Eesti keel 4. Eesti keel 5. Aritmeetika 6. Eesti keel	— — Eesti keel Eesti keel Aritmeetika Vene keel	Aritmeetika Keh. kasvat. Eesti keel Vene keel — —	Aritmeetika Keh. kasvat. Eesti keel Vene keel Ajalugu —
Laupäev	1. — 2. — 3. Eesti keel 4. Aritmeetika 5. Laulmine 6. Eesti keel	— Eesti keel Eesti keel Aritmeetika Laulmine Vene keel	Vene keel Eesti keel Eesti keel Aritmeetika Joonistamine —	Vene keel Geograafia Eesti keel Aritmeetika Joonistamine —

VARIANT III

	1. kl. 24 tundi	2. kl. 26 tundi	3. kl. 27 tundi	4. kl. 30 tundi
Esmaspäev	1. — 2. Eesti keel 3. Eesti keel 4. Aritmeetika 5. Joonistamine 6. —	— Eesti keel Eesti keel Aritmeetika Joonistamine Vene keel	Vene keel Eesti keel Eesti keel Aritmeetika — —	— Eesti keel Geograafia Aritmeetika Vene keel —
Teisipäev	1. — 2. Aritmeetika 3. Eesti keel 4. Eesti keel 5. Eesti keel 6. —	— Aritmeetika Eesti keel Eesti keel Vene keel —	— Aritmeetika Eesti keel Eesti keel Vene keel Keh. kasvat.	Ajalugu Aritmeetika Eesti keel Loodusõpetus Vene keel Keh. kasvat.
Kolmapäev	1. — 2. — 3. Eesti keel 4. Aritmeetika 5. Eesti keel 6. Eesti keel	— Aritmeetika Eesti keel Eesti keel Vene keel —	— Aritmeetika Eesti keel Eesti keel Vene keel	Vene keel Aritmeetika Eesti keel Eesti keel — —
Neljapäev	1. — 2. Aritmeetika 3. Eesti keel 4. Eesti keel 5. Eesti keel 6. —	— Aritmeetika Eesti keel Eesti keel Vene keel —	Aritmeetika Eesti keel Eesti keel Vene keel Keh. kasvat.	Loodusõpetus Aritmeetika Eesti keel Ajalugu Vene keel Keh. kasvat.
Reede	1. — 2. — 3. Eesti keel 4. Eesti keel 5. Aritmeetika 6. Keh. kasvat.	— Eesti keel Eesti keel Aritmeetika Vene keel Keh. kasvat.	— Eesti keel Eesti keel Aritmeetika Vene keel —	Geograafia Eesti keel Ajalugu Aritmeetika Vene keel —
Laupäev	1. — 2. Laulmine 3. Aritmeetika 4. Eesti keel 5. Eesti keel 6. —	— Laulmine Aritmeetika Eesti keel Vene keel —	Laulmine Joonistamine Aritmeetika Eesti keel Vene keel —	— Joonistamine Aritmeetika Eesti keel Vene keel Laulmine

II variandis on saavutatud see, et 1. kl. tuleb kooli kella 11-ks, 2. kl. ka mitte kella 9-ks, vaid kella 10-ks või 11-ks, ja on seetõttu leidnud lastevanemate poolt heakskiitu. Talvistel kuudel on variant II seetõttu parem kui variant I. Vene keele õpetamiseks annab see variant ka küllalt soodsaid võimalusi, kuna 3. ja 4. kl. on vene keel harilikult sel ajal, kui 1. ja 2. klassi pole, 2. klassil aga viimase tunnina, millal jälle 3. ja 4. kl. on lahkunud ja töötatakse koos 1. klassiga, kellele saab seks ajaks anda vajalikult iseseisvat tööd.

Puuduseks on siin 3. ja 4. kl. aritmeetika asetamine enamal juhul 4-ndaks ja 5-ndaks tunniks. Seda puudust saab kergesti parandada, kui vahetada neis klassides vastavatel juhtudel eesti keele ja aritmeetika tunnid (sel juhul oleks 1. + 2. klassis eesti keel ja 3. + 4. klassis aritmeetika).

Suuri vahetunde on ette nähtud kaks: pärast teist ja neljandat tundi.

III variandis on lähtutud sellest, et nooremad klassid ei peaks ilmuma esimeseks tunniks ja et 4. klassis ajaloos, geograafias ja loodusõpetuses oleks 1 tund üksik, samuti et nii 2., 3. kui 4. kl. oleks 1 vene keele tund üksik. Ka on püütud selles variandis eesti keele tunnid anda üksteisele järgnevatena ja mitte nende järjestust lõhkuda mõne teise tunni vaheleasetamisega, millest eelmistes variantides nii suurel määral kinni ei olnud peetud. Ka on siin võimalikult ühes tunnis kõikides klassides sama õppeaine.

Puudusena tuleb märkida, et aritmeetika on eespool nimetatud printsiipidest kinnipidamise tõttu 1., 2. ja 3. kl. sattunud sageli esimeseks tunniks. Esimesel tunnil mõttetöö efektiivsus on aga väiksem kui 2-sel ja 3-ndal tunnil. Suur vahetund on selles variandis ette nähtud pärast 3-ndat tundi.

Tundideks ette valmistudes on ühekomplektlises koolis töötaval õpetajal mitmekordselt enam tööd kui ühe või kahe klassiga töötaval õpetajal. Et ühekomplektlises koolis on õpilaste arv väike, see siin kaalu ei oma.

Põhjalikku läbitöötamist nõuab ühekomplektlise kooli tundideks ettevalmistumisel iseseisvate tööde organiseerimine. Peale selle tuleb kogu õppeaasta kestel arvestada ja jälgida, et otseselt töötataks iga klassiga igas aines enamvähem võrdselt.

See nõue ei tähenda sugugi seda, et näiteks nelja klassiga korraga töötamisel igas tunnis tuleb $\frac{1}{4}$ ajast (s. o. ca 11 min.) pühendada 1., 2., 3. või 4. klassile eraldi. Olenevalt käsitlusel olevast teemast ja selle läbitöötamise astmest jäetakse iseseisvaks töötamiseks ühel tunnil rohkem, teisel vähem aega. Nii tuleb 4. kl. aritmeetikas ajamõõtude peenestamise juurde asumisel esimesteks tundideks planeerida rohkem aega õpilastega otseseks töötamiseks. Kui põhialused on selged, siis saab harjutamisel õpilased tunnis jätta juba pikemaks ajaks iseseisvale tööle.

See kõik nõuab plaanipärast ja -kindlat töötamist. Parimad liitklassidega töötavad õpetajad märgivad juba tunniplaanis iga tunni juurde juhendava ajamäära otseseks ja iseseisvaks töötamiseks. See aitab tunduvalt orienteeruda tundide tööplaanide koostamisel ja hoiab ära suuremad kõrvalekaldumised nõudest, et igas klassis iga aine saaks olemasolevast ajast enam või vähem võrdse osa.

Kõigest sellest lähtudes on ühekomplektlisi koole külastades väga võõrastav näha, et mõningad õpetajad annavad tunde plaaniga, milles on vaid üksikud märkmed ja kus aja range arvestus sageli puudub. Kuigi ühekomplektlises koolis ei ole kooli juhataja, direktori või õppealajuhataja näol isikut, kes kontrolliks, kas õpetajal tundi minnes on korralik plaan kaasas, ei tohi ühekomplektlises koolis töötav õpetaja mingil juhul enesele lubada plaanita tundi minna. Kooli revideerivad isikud aga peavad kindlasti kontrollima, kas õpetajal on ette näidata iga tunni kohta vastavad plaanid.

Kuidas siis koostada tundide tööplaane liitklassiga töötamisel? On arusaadav, et tunni käiku plaanis nii pikalt kirjeldada ei saa kui üksikutundide plaanides, eriti kui tuleb töötada korraga 4 klassiga. Seepärast koostatakse tundide plaanid konspektiivselt. Tekib küsimus, kas säärares plaanis kirjalikult eraldi märkida iga tunni eesmärk või mitte. Siin tuleb lähtuda sellest, kas tunni teema (mis kindlasti plaani märgitakse) näitab eesmärki või mitte. Kui teemast seda välja lugeda ei saa, siis tuleb eesmärk lühidalt märkida. Kõige enam märgitakse eesmärk eraldi lugemise ja ajaloo tundide plaanides.

Tundide plaanid kirjutatakse vihikusse. Soovitav on võtta ruuduline vihik, kuna selles saab ajajaotust kõige kergemini ära näidata. Iga klassi jaoks võetakse $\frac{1}{2}$ lehekülge, seega 4 klassi jaoks läheb kõrvuti kaks lehekülge. Tunni käik pannakse kirja nii, et silm kiiresti haaraks, missuguse klassiga töötatakse otseselt, missugused töötavad iseseisvalt. Olen näinud ühekomplektilises algkoolis töötava õpetaja plaane, kus see osa tunnist, kus töötatakse õpetaja otsesel juhtimisel, oli kirjutatud värvilise tindiga või oli alla kriipsutatud.

Käesoleva kirjutuse lõpul toome ühe päeva tundide konkreetse tööplaani. Üldiselt ei erine see kahe klassiga töötamisel kasutatavaist plaanidest (vt. „Nõukogude Kool“ nr. 10, 1951: K. Kazantseva „Minu töö kahe klassiga“). Iga klassiga otseselt töötamiseks jääb õpetajal ainult vähem aega.

Märgime veel ära mõningad silmapaistvamad puudused, mis koolide külastamisel on ilmnunud.

Õppeplaanis on aineid, milles õpilasi saab kiiresti rakendada iseseisvale tööle ja mis asjasse vähe süvenedes ei näi kuigi palju vajavat õpetaja juhtimist. Nendeks on näiteks joonistamine ja 2. ja 3. kl. kirja-tehnika (pooltundide kaupa).

Peab ütlema, et siin liitklasside õpetajad sageli nende ainete, eriti joonistamise vastu eksivad. Nimetatakse teema, antakse ülesanne — ja see on ka kõik. Muidugi jäävad nõnda programminõuded täitmata ja õpilaste oskused puudulikeks.

Tähelepanekud näitavad ka, et vaatamata sellele, et 1. klassi oskused iseseisvaks tööks ka 3-ndal ja 4-ndal õppeveerandil on veel väga piiratud, antakse neile tundides pikaajalisi iseseisvaid töid. Suurem osa tunnist lastakse neil kirjutada või arvutada. Ka jäetakse nad pikaks ajaks vaikselt lugema. Palad lugemikus on aga lühikesed ja õpilasel läheb igavaks ikka uuesti ja uuesti seda algusest lõpuni lugeda. On loomulik, et sääraresl juhtumitel üleliigne aeg raisatakse mittemidagi tehes, — kui ei hakata distsipliini rikkuma. Seepärast 1. klassi, ja üldse nooremate klasside osas peab tunni planeerima palju vaheldusrikkama kui vanemates klassides.

Üldse töötajätmisi, kogu klassi „unustamisi“ esineb 4 klassiga töötamisel õige sagedasti, eriti vähemkogenud õpetajate juures. Paljudel juhtudel on töötajäämine tingitud puudustest planeerimises: ei arvestata õigesti, kui palju näiteks etteütluseks või harjutuse või mõne muu ülesande täitmiseks aega läheb. Kui selles klassis, kellega õpetaja otseselt töötab, tuleb ajast puudus ja õpetaja võtab seda juurde, ilma et ta annaks uut tööd sellele klassile, kuhu ta pidi plaani kohaselt siirduma, jääb klass tööta.

Siin tuleb vaadelda veel üht liiki töötaja istujaid — kiiresti töötavaid õpilasi. Need istuvad sageli ilma tööta, sest liitklassis on õpilastel ise-

seisva töö ajal vähe võimalusi õpetajalt nõu küsida, samuti ei ole õpetajal võimalik neid individuaalselt abistada, mispärast nõrgemad õpilased jäävad tehtava töö hulga poolest teistest tunduvalt maha. Kui õpetaja planeerib töö viimaste järgi, siis tõuseb töötaolijate arv eriti suureks. Seepärast ei tohi seda teha. Nii mõnigi liitklassi õpetaja laseb neil, kes oma tööga on valmis saanud, nõrgemaid juhendada. Seda ei tule täielikult hukka mõista, kui seda mõnikord lubatakse. Ka õpetamisel õpitakse! Reeglits teha aga seda ei tohi. Kiiremini töötavaile õpilastele peab õpetajal olema anda lisaülesandeid. Ta peab andma miinimumhulga ja veel lisaks. Viimased ülesanded tuleb sageli ise koostada, sest õpikuis nendeks ülesandeid alati ei piisa. Eesti keele grammatika tunnis on sobiv nõuda õpilastelt, et nad ise koostaksid samasuguseid lauseid, otsiksid samasuguseid sõnu jne., kui oli raamatu harjutuses. Aritmeetikas saab lisaülesandeid anda vastavatest koostatud tabelitest, kaardikestel jne. Seejuures aga olgu põhiliseks nõudeks, et kiiresti-töötajail tööde välimus oleks eeskujulik. Kiiresti, kuid lohakalt tehtud tööd tuleb ülejääva aja arvel lihtsalt ümber kirjutada lasta.

Eespool oli juttu nõrgemate õpilaste abistamisest tundide ajal paremate õpilaste poolt. On liitklasside õpetajaid, kes sellest on ommoodi vääralt aru saanud ja kasvatanud vanemate klasside, eriti 4. kl. parematest õpilastest „abiõpetajate“ kaadri. Mul on praegu käepärast ühe ühekomplektilise algkooli õpetaja kirjutus, kus näidistena toodud tundide tööplaanides on märgitud järgmist:

„1. kl., 3. tund. Töö liikuva aabitsaga. Õpilased laovad tuntud sõnu. Tööd kontrollib 3. kl. õpilane Ella Metsallik.“

Ja teisel:

„1. klass, 2. tund. Töötab liikuva aabitsaga, laob viimases lugemispalas esinenud sõnu. Tööd kontrollib aeg-ajalt 3. kl. õpilane Aino Tasa.“

Nende õpilaste nimed esinevad ka vene keele tundide plaanis 2. kl. õpilaste iseseisva töö kontrollijatena.

Säärane võte on ebaõige ja täielikult vastuolus nõudega, et õpilasi ei tohi tundide ajal teistele töödele rakendada. Niisugust moodust kasutades ei ole midagi imestada, kui ühel päeval märkame, et need endised eesrindlikud õpilased ei saa oma ülesannetega hakkama.

Tööd ühekomplektilistes algkoolides jälgides näeme, et veel väga vähe otsitakse ja leitakse võimalusi vaheldusrikkaks ja huvitavaks iseseisvaks tööks. Aritmeetika — ainult raamatuülesanded, kusjuures ühes koolis juba 3-nda veerandi algul kirjutati 1. klassis sõnaliste ülesannete lahendamisel küsimusi ja vastuseid; eesti keel — vaikne lugemine, pala lõpus antud küsimustele vastamine, selle kavastamine, ärakirjutamine; geograafia — vaikne õppimine, õpikus antud küsimustele vastamine, raamatupiltide mahajoonistamine (!); ajalugu — vaikne õppimine, kavastamine. 1. klass aina kirjutab ja kirjutab — ning käekiri muutub üha halvemaks.

Juhime siinkohal tähelepanu juba eespool mainitud K. Kazantseva artiklile „Minu töö kahe klassiga“ („Nõukogude Kool“ nr. 10, 1951), mille lõpuosas on antud rohkesti näiteid iseseisvaks loovaks tööks. Kõiki neid saab rakendada ka töös nelja klassiga.

Õpilaste arv ühekomplektilise algkooli igas klassis ei ole suur ja seetõttu ei ole õpetajal raske paljundada kopeerpaperi abil mitme-

suguste tabelite vorme iseseisvaks tööks ajaloos, geograafias, eesti ja vene keeles jne., küsimustikke, iseseisvat tööd juhendavaid seletusi jne. Viimased võivad olla ka suurelt paberile kirjutatud, mis riputatakse vastavale klassile nähtavale seinale. Kontuurkaarte, mida maal alati ei ole trükitult saada, võivad õpilased ise valmistada (hoidutagu aga raamatust kopeerpaberi abil või ilma läbiajamisest!). Iga aasta tehtagu juurde arvutamistabeleid (kasutades näiteks rebitava kalendri numbreid) ise ja õpilaste abiga, muretsetagu juurde didaktilist materjali jne.

1. klassi õpilane ilma eestikeelse, 2. kl. õpilane ilma venekeelse liikva aabitsata ei ole kujutletav üksikklassiski, kõnelemata veel liitklassist. Hea on, kui 1. (ja ka 2.) klassi õpilased omavad kogu kaardikestele trükitud numbreid. •

Liitklassides töötavaid õpetajaid huvitab ka, kui suurel määral võib liita klasse ühiseks tööks. Olgu siinkohal tähendatud, et selleks suuri võimalusi ei ole, kui tahetakse programminõuded täita, — ja need tuleb täita. Et programminõuete piirjooned oleksid iga klassi suhtes selgesti eraldatavad ja et õpilaste iseseisvat tööd oleks hõlpsam korraldada, selleks peamiselt ongi soovitatav ühendada 1. + 3. ja 2. + 4., mitte 1. + 2. ja 3. + 4. klass.

Siiski mõnel juhul, eriti ühekomplektilises algkoolis, kus iga minut on ääretult kallid, töötame kahe klassiga ühiselt, näiteks 1. + 2.-ga ja 3. + 4.-ga. Niisuguseks ühiseks tööks võib olla 1. + 2. klassis sissejuhatav vestlus lugemispaladele (kui viimased on temaatikalt sarnased). Grammatikatundides seome vahel 3. klassis uue küsimuse läbitöötamise 4. klassis vastava küsimuse kordamisega. 3. kl. reaallaineliste palade käsitlemisel tõmbame mõnel juhul kaasa ka 4. klassi, kui sel on geograafia, loodusõpetuse või ajaloo tund, kusjuures see on 4. klassile tavaliselt kordamiseks. Olgu aga siinkohal veel kord rõhutatud, et iga klass, töötagu ta üksikult või teistega liitklassiks komplekteerituna, peab täielikult läbi võtma programmis nõutu.

Liitklassidega töötaval õpetajal on vähe aega üksiku klassiga töötamiseks, — seda on korduvalt eespool mainitud. Seepärast peab liitklassiga, eriti nelja klassiga töötav õpetaja õpilaste teadmiste kontrollimisel kasutama võtteid, mis annavad aja kokkuhoidu. Üheks niisuguseks mooduseks on nn. tihendatud küsimine. Sel juhul kutsutakse korruga välja mitu õpilast (näiteks 3). Igaüks saab eri ülesande (suuliselt või lehekesele kirjutatult). Üks õpilane hakkab õpetajale suuliselt vastama, teine ja kolmas lahendavad antud ülesanded iseseisvalt tahvilil või lehel (nii istudes, et ei oleks võimalusi küsimiseks ega mahakirjutamiseks). Kui esimene õpilane on vastamise lõpetanud, annab teine tehtu kohta seletuse ning vastab lisaküsimustele, samuti ka kolmas. Nii saab lühikese aja vältel kontrollida mitut õpilast.

Lõpuks puudutan küsimust, millele haridusosakonnad seni kahjuks on väga vähe tähelepanu osutanud, nimelt ühekomplektiliste algkoolide varustamist õppevahendite ja mõõbliga. Peab ütleva, et sageli ühekomplektilised algkoolid on selles suhtes halvas olukorras. Arvan võivat väita, et mõõbli ja õppevahendite osas peavad haridusosakonnad esmajoones varustama ühekomplektilisi algkoole. Seepärast käesoleval aastal õppevahenditeks määratud summasid jaotades kogutagu esmajoones andmeid, missuguseid õppevahendeid vajavad ühekomplektilised algkoolid. Ostetagu neile vajalik komplekt seinakaarte, atla-

seid, tabelleid, pilte, katseriistu, diaprosjektor jne. Ega nende arv kuigi suur polegi, liiatigi on taolised õppevahendid enamikult odavad.

Mis koolimööblisse puutub, siis esmajoones tuleb mõelda klassitahvlitele. Nende pinda tuleb võimalikult suurendada. Liitklassitöös ei piisa tahvlist ainult eesseinal, vaid neid tuleb muretseda ka klassi külgsseitele. Seejuures olgu iga klassi tahvlile tõmmatud vastavale klassile ettenähtud joonestik. 1. ja 2. klass vajavad ka ruudulise joonestikuga varustatud tahvlit (või olgu vähemalt osa tahvlist vastavalt lineeritud).

Samuti on vaja muretseda alus, kuhu saab laduda liikuva aabitsa tähti ja numbreid (vastavalt suurelt trükitud). Suur arvelaud on vajalik. Väga vajalikud on ka pallid ja muud kehalise kasvatuse tunnis kasutatavad vahendid ning muusikariist. Igale liitklassidega töötavale algkoolile tellitagu ajakiri „Начальная школа“. Kaadriga komplekteerimisel pandagu ühekomplektilistes algkoolides tööle parimad suure pedagoogilise staažiga õpetajad, sest töö seal vajab suurt pedagoogilist vilumust. Rajoonides korraldatagu ühekomplektilistes algkoolides töötavate õpetajate kokkutulekuid, et vastavad õpetajad saaksid töökogemusi vahetada, ja seda organiseeritagu nii, et ühekomplektiliste algkoolide õpetajail-juhatajail ei läheks tööpäevi kaduma.

Kasutatud kirjandust:

- Начальная школа. Настольная книга учителя, Учпедгиз, 1950.
Организация и методы работы учителя с несколькими классами, Учпедгиз, 1949.
Урок в начальной школе, изд. АПН РСФСР, Москва, 1951.
Vastavaid artikleid ajakirjast «Начальная школа», 1947 — 1951.

IV klass.

GEOGRAAFIA.

T e e m a. Siberi taiga — Karusloomade kütmine. Metsamaterjalide varumine ja parvetamine. Arhangelsk ja Igarka. **E e s m ä r k.** Näidata, kuidas Nõukogude valitsus on hoolitsenud taigaraha elutingimuste ja hariduse eest.

Õ p p e a b i n õ u d. NSVL füüsiline kaart, vastavad seinapildid, pildid ajalehtedest ja ajakirjadest.

Tunni käik.**1. Kontroll — 15 min.**

Taiga ulatus ja üldilme — Mart Kallas.
Kliima — Linda Kares.

Taimestik ja loomastik — Ain Mägi.

Kontrollin ka eelmisel tunnil tehtud iseseisvat tööd (kontuurkaardil — ala; taimede ja loomade loetelud).

2. Uue esitamise — 25 min.

a) Seinapildi vaatlus „Jaht taigas“.

b) Jutustan kütide elust tsaarivalitsuse ajal ja nüüd.

c) Jutustan metsatöölise elust enne Oktoobrirevolutsiooni.

d) Seinapildi „Metsamaterjalide varumine“ ja kasutatava tehnika (pildid ajalehtedest — väljalõiked) vaatlemine (nimed tahvile).

e) Arhangelsk ja Igarka: asetus kaardil (kontuurkaardile), parvetus-jөөd (kontuurkaardile), piltide vaatlus, jutustus.

3. Kodu: lk. 81—86.

4. Kinnistamine — 5 min. Kõsimumi jutustatud (raamatud kinni). Kus (näidata) elavad evengid? Millega nad tegelevad? Kuidas Nõukogude valitsus on hoolitsenud taigaraha eest? Mida väärtuslikku peale karusnahkade annab veel taiga? Kuidas Nõukogude valitsus on kergendanud metsatöölise elu? Missugused linnad on suurimad metsa ümber-töötamise keskused?

I, II ja III klassis tundi ei ole.

I klass.

II klass.

EESTI KEEL.

T e e m a. Liitsõnad (§ 13).

Tunni käik.

1. Ühiselt — liitsõna mõiste andmine. Näited asjade nimedest (seinakoll).
keele-

III klass.

EESTI KEEL.

T e e m a. Omadussõnad (§ 27).

Tunni käik.

1. Ühiselt II klassiga liitsõna mõiste andmine.

IV klass.

EESTI KEEL.

T e e m a. „Leninist“ (lk. 190).
E e s m ä r k. Näidata Leninist suure ja õilsa inimesena.

Õppeabinõud. Euroopa kaart. Pilte Leninist. (Lenin talupoegadega vestlemas).

Tunni käik.

1. Iseisvalt. Vaikne lugemine ühes tundmata sõnade väljakirjutamisega, sõnastikust seletuse leidmisega ja küsimustele vastuste leidmisega lugemispalast „Leninist”. **15 min.**

Küsimused (tahvilil):

Mis huvitas Venemaa elust Lenini, kui ta oli välismaal? Kuidas tundis Lenin võõrkeelt? Missuguses arvamises ta ise oli oma võõrkeelte oskusest? Leida näiteid, mis kõnelevad Lenini korraarmastusest ja täpsusest! Kuidas hoolitses Lenin kaastaste eest?

2. Uhiselt. Vestlus loetu ja antud küsimuste põhjal. Piltide vaatlemine. **15 min.**

Uued sõnad: Genf, Itaalia, Saksa — kaardilt, gaas, komandant, komandatuur, Rahvakomissaride Nõukogu, range, sekretär.

Kodus: pala lugema õpida. Harjutus 199.

3. Iseisvalt. Kirjutada palast „Leninist” välja tegusõnad. Pealkirjaks: Tegusõnad. **15 min.**

Näited esitada liitomadussõnadest (tumepunane, heleroheline, rohekässiline jne.). **7 min.**

2. Iseisvalt nr. 214. Isesarnaseid sõnapaare (omadussõna + nimisõna juurde kirjutada.) **23 min.**

3. Uhiselt. Kirjutatud sõnapaaride ettelugemine. Tähelepanu juhtimine, et nad kirjutatakse lahus, aga omadussõna + omadussõna koos (vt. p. 1!). **10 min.**

4. Iseisvalt. Jätkata ise veel sõnapaaride (helevalge lumi) kirjutamist. **5 min.**

pink, aknakiilas, tuulelipp jne.) **7 min.**
Harjutus 152 lugemine. **8 min.**

2. Iseisvalt — harjutus 155, 156. **25 min.**

3. Uhiselt. Tehtud harjutuste kontroll-lugemine. **5 min.**

EESTI KEEL.	EESTI KEEL.	EESTI KEEL.	AJALUGU.										
Teema. „Näärikuusk Sokolnikis“. Esmärk. Tutvustada Leninit kui laste sõpra. Tunni käik. 1) Ühiselt. I + II + III kl. Ühine vestlus: „Kes oli Lenin? Stalin? Lenin — Lenin töö jätkaja“. 7 min. 2) Kelle käes oli võim meil ja Venemaal enne nõukogude võimu tulekut? 3) Missuguse partei asutas Lenin? 4) Missugused inimesed kuuluvad kommunistlikku (bolševike) parteisse? 5) Kes oli Lenini parim sõber ja abistaja võitluses töötava rahva huvide eest? 6) Millal suri Lenin? 7) Mille eest võitleme meie nüüd Stalini juhtimisel?	Teema. „V. I. Lenini lapsepõlvest“. Esmärk. Lenini korraarmastus arenes lapsepõlves. Tunni käik. 1) Iseiseisvalt. Lugeda vaiksest „V. I. Lenini lapsepõlvest“ (lk. 75). 8 min. 2) Iseiseisvalt. Kirjutada vastused (küsimused tahvil, algul kaetud): Lenini kodu. 1) Mis oli maja taga? 2) Mis kasvavad aias? 3) Kes hoolitses aia eest? 4) Missuguseid töid tegid lapsed? 5) Kuidas Volodja abistas ema aiatöödel? 12 min. 4) Ühiselt. Vestlus loetu põhjal. Kirjutatu ettelugemine. Kodus: pala lugema õppida. 8 min.	Teema. „Lenini lapsepõlve- ja kooliaastad“. Esmärk. Anda pilte Lenini lapsepõlvest. Õppevahendid. 3 raamatut „Iljiti lapsepõlve- ja kooliaastad“. Tunni käik. 1. Iseiseisvalt. a) Vaiksest lugeda kogu pala, tundmata sõnad välja märkida, leida nende tähendus (erilehel). Vaadelda iseseisvalt pilte raamatust „Iljiti lapsepõlve- ja kooliaastad“ (igale lauale raamat). 20 min. b) Vastata kirjalikult pala lõpus antud küsimustele (1.—5.). 18 min. Kodus: Õppida lugema 1. osa.	Teema. Esimene kodanlik revolutsioon Venemaal. Esmärk. Lenini ja Stalini juhtiv osa töölispartei loomisel. Õppevahendid. NSV Liidu füüsiline kaart. Tunni käik. 1. Iseiseisvalt. Kodus õpitu ja raamatu põhjal koostada tabel (eraldi lehel tabeli jaotus antud). Töölisliikumine. 70 — 90-ndail aastail.										
3. Iseiseisvalt. Vaiksest lugeda „Näärikuusk Sokolnikis“. 4. Ühiselt. Etlugemine. Küsimustele vastamine. 10 min.	2. Iseiseisvalt. a) Vaiksest lugeda kogu pala, tundmata sõnad välja märkida, leida nende tähendus (erilehel). Vaadelda iseseisvalt pilte raamatust „Iljiti lapsepõlve- ja kooliaastad“ (igale lauale raamat). 20 min. b) Vastata kirjalikult pala lõpus antud küsimustele (1.—5.). 18 min. Kodus: Õppida lugema 1. osa.	2. Ühiselt. a) Õpitu kontroll. Morozovi streik — Helme Silla, Lenini elu ja tegevus — Anne Soo. b) Tabeli ettelugemine — Ain Mägi, Linda Kares. 15 min. 3. Iseiseisvalt. Lugeda õpikust „Revolutsiooni eelõhtul“. Täita plaan (küsimused eraldi lehel antud). Venemaa Sotsiaaldemokraatliku Töölispartei (VSDTP) loomine 1903. a.	<table border="1"> <thead> <tr> <th>Ühine</th> <th>Asita</th> <th>Kohit</th> <th>Üht</th> <th>Esmärk, ülesanded</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>12 min.</td> </tr> </tbody> </table>	Ühine	Asita	Kohit	Üht	Esmärk, ülesanded					12 min.
Ühine	Asita	Kohit	Üht	Esmärk, ülesanded									
				12 min.									

Vastuvõetud programmi põhialused...
Kes võivad olla parteiliikmed.
Lenini ettepanek: ...
Martovi, Trotski jt. ettepanek:
Kuidas hakati kutsuma Lenini pooldajaid? Vastaseid?
Kodus: Klassis tehtud tabel vihikusse. Jutustada. Küsimused lopetada. **18 min.**

EESTI KEEL.

Teema. Nimekirjutamine. Õppevahendid. Liikuv aabits.

Tunni käik.

1. Iseisvalt. a) Kirjutada tahvlil — *Lenin ja Stalin on laste head sõbrad. Lenin on surnud. Lenini tööd jätkab meie juht ja õpetaja seltsimees Stalin.*

15 min.
b) Laduda palas „Närikuusk Sokolnikis“ esinevad inimeste nimed (raamatust vaadates igatüki ja järjekorras suurele alusele).

c) Kirjutada laotu vihikusse.

Pealkirjaks: *Näripuul.*

Vihikud ära anda!
15 min.

1) Missugune kord valitses aias?
2) Mida õppis Lenin juba lapsena kodus austama?
10 min.

ARITMEETIKA.

Teema. 8 korrutamine.

Õppevahendid. Väikesed ja suur arvelaud. Laotavad numbrid.

Tunni käik.

1. Iseisvalt. Suurele alusele (tahvilil) laotud ülesannete (tüüp $54 : 6 \times 8$) lahendamine.

15 min.
2. Uhiselt. a) Kontrollitud vihikute (vihik nr. 2) kättemandmine. Vigade analüüs.

b) 8 korrutamine
 $8 \times 8 =$
 $16 \times 8 =$
jne.

11 min.
Kodus: Nr. 685, 688.

3. Iseisvalt. Nr. 681 (korrutamistabel) 686, (687).
15 min.

Vihik nr. 1 ära anda!

ARITMEETIKA

Teema. Nimega arvude üles-tamine.

Õppevahendid. Mõõtpael.

Tunni käik.

1. Uhiselt. a) Kontrollitud vihikute (vihik nr. 2) kättemandmine. Vigade analüüs.

5 min.
b) Ülestamise mõiste ja harjutusi sellele.

Mõõdame esemeid ja kirjutame üles. Vajadusel (mõõtühik valitud nii, et vajadus esineb alati) ülestame saadu.

10 min.
Kodus: Nr. 969, 972.

2. Iseisvalt. Harjutused nr. 965, 966, 967 (vihikusse nr. 1).

Vihik nr. 1 ära anda!
30 min.
15 min.

ARITMEETIKA.

Teema. Ajamõõte väljendavate nimega arvude korrutamine ja jagamine.

Tunni käik.

1. Iseisvalt. Klassitöö (igatüki istub eraldi) ajamõõte väljend. nim. arvude liitm. ja lahutamisele ning peenestamisele ja ülestamisele (minu koostatud ülesanded). **30 min.**

2. Uhiselt.

a) Kontrollitud vihikute (vihik nr. 1) kättemandmine. Vigade analüüs.

b) Ajamõõte välj. nim. arvude korrutamise ja jagamine.

15 min.

Kodus: Nr. 497.

Vihik nr. 2 ära anda!

ARITMEETIKA.	РУССКИЙ ЯЗЫК	РУССКИЙ ЯЗЫК	РУССКИЙ ЯЗЫК
Тема а. + ühest kümnest teise. Õpperehendid. Arvelaavad. Tunni käik. 1. Iseseisvalt. Tahvile kirjutatud ülesanded (tüüp: 9 + 3, 8 + 5). 12 min. 2. Ühiselt. a) Kontrollitud vihikute (vihik nr. 2) kättemandmine. Vigade analüüs. b) Arvude täiendamise 10-ni. Üks ütleb arvu, teine — palju 10-st puudub; sama õpilane ütleb uue arvu jne. c) Harjutusi (tüüp: 17 — (8 + 4) ühiselt. 10 min. Kodus: Nr. 360, 364. 3. Iseseisvalt. Nr. 363. Vihik nr. 1 ära anda! 23 min.	Тема «Наш класс» (II урок). Ход урока. 1. Под руководством учителя. а) Упражнение в произношении: л — стул, стол, пом, мел, угол, журнал. б) Чтение статьи — Малл Камласте — Ангс Митт в) Ответить на вопросы: «Где стоит (висит, лежит)?» Домашнее чтение. Упражнения 19, 20. 12 мин. 2. Самостоятельно. На основании статьи «Наш класс» написать Наш класс. В классе... На столе... В шкафу... На окне... На стене... 33 мин. Сдать тетради № 2!	Тема. «Володя Ульянов». Цель. Показать, каким был Ленин в детстве. Ход урока. 1. Самостоятельно. Певод № 194. Сдать тетради № 1! 22 мин. 2. Под руководством учителя: а) объяснение новых слов и активизация, б) чтение учащимся новой статьи, в) ответ на вопрос: «Какой был Володя». 13 мин. Домашнее чтение. Упражнения 20. 3. Самостоятельно. Чтение про сани.	Тема. «Мальчик и Ленин» (II ур.) Творительный падеж. Цель. Показать, что Ленин был простой, скромный и приветливый. Ход урока. 1. Самостоятельно. Упр. 189. Сдать тетради № 2. 20 мин. Самостоятельно. Читая про себя вторую половину статьи. 15 мин. 3. Под руководством учителя. а) Чтение заданного на дом, спрашивание слов — Яан Тоомус — Тийт Ваар б) Ответы на вопросы по статье: кем? чем? с кем? с чем? Домашнее чтение 2-ую половину статьи: Упр. 185. 10 мин.

KEHALINE KASVATUS

- Sula ilm. Väljas. (Võimla puudub.)
- Korraharjutusi. Kõnd (kooliesisel) — **6 min.**
 - Ettevalmistavad harjutused — **10 min.**
 - Visked (lumekuulidega) märki — **10 min.**
 - Mäng "Kaks külma" — **15 min.**
 - Rahustavad ja korraharjutused — **4 min.**
- Märkus. Harjutuste järjekord jne. erilehel, et seda oleks võimalik tunni käigus kasutada.

Tõsised vead teadusliku teose tõlkes.

Viimasel ajal on Eesti Kirjanike Liidu konverentsidel ja Eesti Riikliku Kirjastuse koosolekutel muude päeva-probleemide kõrval korduvalt kõnet olnud tõlkekirjandusest, nii eesti keelest vene keelde kui ka vene keelest eesti keelde tõlgitud raamatute puhul. Mõõdunud aasta detsembrikuu algul toimus Moskvas üleliiduline nõupidamine, kus üksikasjaliselt arutati tõlgete kvaliteedi tõstmise küsimust. On rõhutatud, et head tõlked aitavad süvendada rahvaste vennalikkust sõprust, tehes emakeeles kättesaadavaks vaimuvara, mis teised rahvad on üldisse kultuuri varasalve talletanud.

Neil kokkutulekuil on räägitud nii sõnasõnalisest tõlkimisest kui ka vabast ja adekvaatsest tõlkimisest. Ideaaliks tunnustati kõikjal adekvaatne tõlkimine. Hukkamõistvalt suhtuti igasuguste käperdajate ja haltuurameeste osavõttuse tõlkimistööst.

Kuivõrd raske on aga saavutada adekvaatset tõlget, näitab Eesti Riikliku Kirjastuse poolt müügile lastud õpik riiklikele ülikoolidele ja pedagoogiliste instituutide ajalooteaduskondadele, pealkirjaga „NSV Liidu ajalugu. I köide. Alates vanimast ajast kuni XVIII sajandi lõpuni. Akadeemik B. D. Grekovi, NSV Liidu Teaduste Akadeemia korrespondentliikme S. V. Bahrušini ja prof. V. I. Lebedevi toimetusel. Tallinn 1951.“

Raamatu tõlkija nimi on jäetud mainimata; on ainult näha, et vastutavaks toimetajaks on V. Leede ja tehniliseks toimetajaks H. Kohu.

Et ülalmainitud suurteost ei ole tõlkinud ajaloo-ega keeleteadlased, nähtub juba paarist karjувast, teksti moonutatavast veast. Nii öeldakse lk. 89, et „Izjaslav põgenes oma vennapoja, Poola vürsti Boleslaw Chrobry juurde.“ Niisiis valitsesid tõlkija arvates XI sajandil Rjurikovitšid üheaegselt nii Kiievi-Venemaal kui ka Poolas: üks vend Kiievis, teise venna poeg Poolas. Boleslaw Chrobry, hertsog Miecyslawi poeg, olivat Kiievi vürsti Izjaslav Jarosla-

vitši vennapoeg. Täielik absurdus! Kuid vähe sellest. Tekib küsimus, kuidas oli Izjaslavil võimalik põgeneda 1068. aastal Boleslaw Chrobry juurde, kui viimane oli juba 43 aastat enne seda surnud (ta valitses a. 992—1025)? Seega näeme, et ühes lühilause esineb kaks jämedat, desorienteerivat viga. Pöördudes originaali poole leiame hoopis midagi muud, ja nimelt: „Izjaslav põgenes oma naise vennapoja, Poola vürsti Boleslaw Smialy (1058—1080) juurde“ (vt. История СССР, т. I, под редакцией акад. Б. Д. Грекова и др., изд. второе, Огиз, 1947, стр. 103). Teatavasti oli Izjaslav abielus Poola vürsti Kazimierzi õega ja viimasele oli küll Kazimierzi poeg Boleslaw Smialy vennapoeg (v. k. племянник).

Teine samalaadiline viga esineb lk. 326, kus öeldakse: „Suiski (Vassili Ivanovitš Šuiski. — Toimet.) saatis oma vennapoja vürst Mihhail Skopin-Suiski vojevoodiks Novgorodi.“ Et oma võhiklust varjata ja lugejat teadmatusse jätta, on tõlkija, originaali tekstist mööda minnes, vahele jätnud Mihhail Skopin-Suiski isa nime, mis on Vassili. Tuleb välja, et kaks venda on ühenimelised — Vassilid, kuid erinevate perekonnanimedega. Vassili Šuiski ja tema vend Vassili Skopin-Suiski, kel on poeg Mihhail, Novgorodi vojevood. Venekeelsel sõnal „племянник“ on rohkem tähendusi kui „vennapoeg“.

Ajaloo puudulikust tundmisest ja originaali teksti moonutamisest kõneleb ka niisugune mõtteväljendus: „Veerandikvalitsuste territoriaalne isoleerimine... nähtub nende nimetustest — Novgorodi, Kostroma, Galiitsia, Vladimiri, Ustjugi veerandikvalitsus“ (lk. 371). XVII sajandil ei kuulunud Galiitsia Venemaa koosseisu ja seepärast ei saanud ka Vene riik seal (Galiitsias) oma valitsemisaparaati kehtestada. Jutt on Galitsist ja Galitsi tšetist (veerandikvalitsusest). Galitsi vürstiriiki (lk. 176—177) ja selle pealinna Galitsit Kirde-Venemaal ei tohi ära segada omaaegse Edela-Venemaa vürstiriigi Galiitsia ja selle pealinnaga.

Veel paar näidet. Andrussovo vaerahu järgi sai Venemaa Poolalt tagasi Smolenskima, aga tõlkija väidab vastupidist: „anti Poolale tagasi Smolenskima“ (lk. 384). Tõlkija arvates veeti XVII sajandil Inglismaalt Venemaale puitu, kanepit, lina, potast, pigi ja teisi kaupu (lk. 386), aga lugu oli otse vastupidine — neid saadusi veeti Venemaalt Inglismaale.

Ei ole mõistlik tegu hakata „parandama“ akadeemik B. D. Grekovit ja kordama omaaegsete NSV Liidu ajaloo I osa tõlkijate T. Anvelti ja R. Kulpa vigu. Leheküljel 309 loome: „Avraami Palitsõni tunnistuse järgi maeti nälja ajal ainuüksi Moskvas 27 000 inimest“ (vrd. ka NSVL ajalugu, I köide, toim. V. I. Pitšeta jt., Tartu, 1949, lk. 205). Originaalis on aga öeldud: „Avraami Palitsõni tunnistuse järgi maeti nälja ajal ainuüksi Moskvas 127 000 inimest“ (Ист. СССР, ч. I, 1947, стр. 366).

Peale ajaloo mittetundmise ei tunne tõlkija korralikult ka vene keelt, mis omakorda viib originaali mõtte moonutamiseni. Nii on lk. 366 öeldud: „Jefimokite sisekäibe jaoks ümbermüntimisega Moskva rahapajas kaasnes hõbeda osa vähendamine kolmandikule, erilise kitsikuse ajajärkudel, mida põhjustas sõjategevus, aga langes hõbeda osa veelgi madalamale.“ Originaalis ei ole juttu hõbeda langemisest „kolmandikule“, vaid hõbeda osa vähendamisest ühe kolmandiku võrra: «Перечеканка ефимок... сопровождалась понижением доли серебра на одну треть» (Ист. СССР, ч. I, 1947, стр. 433).

Puudulikust ajaloo ja keele tundmisest kõneleb ka „helleenide maailma“ (эллинский мир) ärasegamine „hellenistliku maailmaga“ (эллинистический мир) (lk. 16; vrd. lk. 26—27).

Urartu langemise asemel kirjutab tõlkija „Urartu langus“ (lk. 23). Tuleb vahet teha sõna „упадок“ (langus) ja „падение“ (langemise) vahel.

Samuti ei ole õiges tähenduses tarvitatud sõna „изделие“ järgmises lauses: „Sama on kehtiv ka feodaalse suurmajandi kohta, mis oma põhitarbeid osaliselt rahaldas pärisorjade käsitööga, olgu teetöö kujul või härraste toormaterjali töötlemise näol“ (lk. 361). Siin peaks „teetöö“ (изделие в значении барщины) asemel tarvitama „valmis saadus“ (изделие как вещь, товар).

Tõlkija on ka ajaloolises geograafias nõrk. Kohanimed on mõnikord tundmatuseni ära moonutatud. Eespool oli juba juttu Galitši tsetist. Lisame juurde veel mõne nimetuse. Räägitakse (lk. 363) „Vjažski ja Vesjegonski aastalaadest“, kuid need olid „Vaga ja

Vesjegonski laadad“. Sealsamas „Svinski aastalaat Brjanski lähedal“ peaks olema „Svenski laad...“ (vt. Большая Советская Энциклопедия, Союз Советских Социалистических Республик, Москва, Огиз, 1947, стр. 416-а, карта промышленности при Петре I). Viimase kohanime tarvitamisel on küll originaal põhjustanud tõlkija poolt pimesi järeleaimamise, nagu ka lk. 13 „Sinopa“ pro „Sinope“.

Ka isikunimede ebaõiget transkribeerimist esineb käesolevas õpikus: „Farnakos“ pro „Farnakes“ (lk. 20), „Jefimia“ pro „Jevfimia“ (lk. 78) jmt.

Kõige suuremaid raskusi on tõlkijal olnud ajaloo terminoloogia osas. Siin ettetulevad puudused on küll osalt sellega vabandatavad, et TA Ajaloo Instituut ei ole suutnud mitme aasta vältel lahendada ammugi päevakorras seisvat ülesannet — anda lugejale (ja tõlkijale) ajaloo oskussõnastik. Osalt on süüdi ka „NSV Liidu ajaloo I osa“ tõlkija ise. Temal on näiteks „родовой строй“ — „sugukondlik kord“ ja „родоплеменной строй“ — samuti „sugukondlik kord“ (lk. 14 ja 58; venekeelses õpikus lk. 16 ja 69), mis ei ole siiski üks ja seesama. Niisama on tõlkijal родоплеменной союз — „hõimuliit“ (lk. 22 ja 23) ja „племенной союз“ — samuti „hõimuliit“ (lk. 30, 31 jt.). Kord jäetakse venekeelsest liitsõnast tõlkimata esimene osa, kord teine osa. Prof. S. V. Juškovi „NSVL riigi ja õiguse ajaloo I osa“ (ilm. Tartus 1946. a.) tõlkija R. Käsper tarvitab väljendust „sugukondlik-suguharulised suhted“ tähenduses „родо-племенные отношения“ (lk. 13). Näib, et tõlkija ei tunne või ei tunnusta „NSV Liidu ajaloo I osas“ üldse enam „suguharu“ mõistet. Tal on ainult hõimud: „Bütsantsi kirjanikud annavad rea teatmeid idaslaavi (antide) hõimude kohta“ (lk. 55), või: „„Loos“ kujutatud aegadel ei olnud kõik hõimud ühesugusel kultuurilisel arenemistasmel“ (lk. 56) jpt. Paljudeks suguharudeks killunenud idaslaavlastel (poljaanidel, drevljaanidel, severjaanidel jt.) olid IX—XI sajandil (ja on praegugi) oma hõimud: poolakad, polaabid, tšehhid, serblased jmt. Sest sõna „hõim“ (v. k. племя) tähendab kõiki rahvaid, keda seob ühine päritolu ja keele sugulus (näiteks eestlaste hõimud on soomlased, ungarlased jt.); „suguharu“ (v. k. племя) aga tähendab ühiskondlikku koondist, mil on ühine territoorium ja ühine keel, ühine piiride kaitse välisvaenlase vastu ja suguharu ühiste asjade organiseeritud juhtimine: vanem, üldkoosolek jne. (näitena peale mainitud slaavi suguharude võib tuua eest-

laste suguharud — sakalased, ugalased, virulased, saarlased jt.).

Imelikuna, koguni veidrana tundub (lk. 52 jj.) vanima vene kroonika nime-tamine „Ajaliikkude aastate looks“ („Повесть временных лет“). Missugused aastad on siis veel olemas peale „ajaliikkude aastate“? Lihtsam oleks nime-tada tähtsat ajalooallikat „ajaraama-tuks“ või, nagu vene keeleski teisiti ni-metatakse, „algkroonikaks“ („Начальная летопись“).

Kui eespool kahele erilaadilisele mõis-tele — родо-племенной союз ja племен-ной союз — anti üks vaste, siis teisel antakse ühele sõnale mitu vastet: „двор“ on kord „maja“ (lk. 352), kord „pere“ (lk. 354), kord „majand“ (lk. 354 ja 356), kord „õu“ (lk. 358). Tõsi küll, et sel sõnal on vene keeles palju tähen-dusi, kuid pahe seisab selles, et tõlkija ei leia nende hulgst konkreetset sobivat vastet originaali mõttele. Mis tä-hendab näiteks „bojaariõu Moskvas“ (lk. 358 jt.)? Kas see on bojaari elu-maja ja kõrvalhoonete vaheline ma-a-la, õu, või on see bojaari „õukond“, s. o. kogu isikuid, kes teenindavad bo-jaari ja tema perekonda? Või tuleks siinkohal „õue“ asemel tarvitada „ma-jand“, s. o. elumaja ühes käsitöökodade, tallide, aitade ja teiste kõrvalhoonetega ning arvurikka teenijaskonnaga? Oli ju Morozovi „Moskvas asetsevas bojaari-õues ainuüksi teenijasperet mõnisada inimest“ (lk. 359).

Ei saa nõustuda ka säärase oskus-sõnaga nagu „maatare“ („земская изба“): „Possaadi ülemkhiid... pidasid ametit maatares“ (lk. 349 ja 351). Prof. Juškovi tsiteeritud teoses on „maatare“ asemel tarvitatud „maakoda“ (lk. 303), mis on ilmselt vastuvõetavam, sest tõlgime ju Poolas omal ajal tegut-senud esindusametust „saadikutekoda“ (v. k. посольская изба). Ka on tõlkija üldtarvitavast terminoloogiast kõrvale kaldunud, kui ta „maa-valitsuse“ („земское правительstwo“) asemel tarvitab „ajutine valit-sus“ (lk. 342) või „pärusmõisa“ („вотчина“) asemel tarvitab „mõis“: „Vürst Odojevski sai kõik tema Moskva õue ülalpidamiseks vajaliku oma mõisa-dest“ (lk. 358). Samuti on tal „земские люди“ tõlgitud „maakonnainimesed“ (lk. 368) ja sealsamas „уездные люди“ ka „maakonnainimesed“ (lk. 368). „Зем-ский староста“ on tõlkijal „maastaarost“ (lk. 334), aga „старосты московских слобод“ (lk. 307) — „Moskva slobodaade vanemad“. Poola ja Leedu kohta võib tarvitada „staarost“, nagu seda teebki tõlkija lk. 322: „Usvjati staarost Jan

Piotr Sapieha, Leedu kantsleri sugu-lane“.

Ei ole õnnestunud sõna „промысло-вый“ tõlkimine „käsitöenduslik“ (lk. 356), mis sarnaneb „käsitööga“ („ремесло“); venekeelne sõna „промысел“ hõlmab ka kättimist, soola tootmist, potase val-mistamist jne. Need on töõndused, siit — töõnduslik.

Kas ei oleks õigem tarvitada „duuma-õulaste“ („думные дворяне“) asemel „duuma-aadel“ (lk. 369)?

Mis paremus on sõnal „võõrnik“ („гость“) võrreldes sõnaga „külaline“? Üht kui teist tuleb tekstis või joone all seletada.

„Tušino vargast“ („Тушинский вор“) on saanud „Tušino röövel“ (lk. 323). Kas see on täpsem vaste sõnale „вор“, mis tähendab petist, kelmi, varast jms.?

Piisab neist näiteist terminoloogia kõõkuvuse, ebatäpsuse või liigse „uud-suse“ tagaajamise kohta.

Lõpuks olgu öeldud, et ka keele ja õigekeelsuse alal esineb kõõkumisi. Nii leiame kord „ettevõtluse“, kord „ette-võtjalikkuse“, kord „koormusvaba“, kord „koormisvaba“, kord „Kolhis“, kord „Kerkinitiida“ (pro Kerkinitis), kord „pärisorjusõigus“, kord „päris-orjus“ („крепостное право“) jne. jne. Kuna sõnale „грозный“ (царь) ei leidu-nud eesti keeles sobivat ja täpset vas-tet, siis hakati küll Ivan IV nimetu-sena tarvitama „Ivan Groznõi“, mis veel ei õigusta Jaroslav Targa nimeta-mist „Jaroslav Mudrõi“ (lk. 75) või Vassili Pimeda nimetamist „Vassili Tjomnõi“ (lk. 175). Küll oleks pidanud „Pihkva“ asemel tarvitama „Pskov“.

Ideoloogilistest vääratustest võiks nimetada „rahatuste“ (v. k. „шатость“) ärasegamist „mässuga“ (lk. 325) või „vastuhaku“ („возмущение“) asendamist „ässitusega“ (lk. 355). Lk. 347 loeme: „XVII sajandi keskpaiku seisis Vene riik uue võimsate rahvalikumiste aja-järgu lävel“. Peaks ütlema, et Vene riik seisis uue võimsate rahvalikumiste laine ees — „Накануне новой полосы мощных народных движений“.

On jäetud õiendamata eksitav trüki-viga: „IV—V sajandist e. m. a.“ pro VI—V sajandist e. m. a. (lk. 24).

Võitlus õpikute tõlke kvaliteedi tõst-mise eest on ka võitlus õppe- ja kasva-tustöö kvaliteedi tõstmise eest, sest õppe- ja kasvatustöö taseme tõus ole-neb suurel määral headest õpikutest.

Eesti Riiklikul Kirjastusel tuleb ülal-nimetatud teadusliku teose järgmise trüki puhul pöörata tõlkele tõsis-t tähelepanu ja kõrvaldada sisu moonu-tavad tõlkevead.

Õpetajad, tõstke oma kvalifikatsiooni!

Sotsialismilt kommunismile ülemineku tingimustes, seninägemata hiigeltööde tingimustes, kus nõukogude rahvas Lenini-Stalini partei juhtimisel ehitab kommunistliku ühiskonna alusmüüri, olukorras, kus bolševike partei võitleb kapitalistlike igandite lõpliku kaotamise eest inimeste teadvuses, on iga nõukogude inimese kohuseks väsimatult tõsta oma kvalifikatsiooni, oma poliitiliste ja teoreetiliste teadmiste taset.

Miljonid ja kümned miljonid nõukogude inimesed, kasutades neile Nõukogude valitsuse poolt loodud võimalusi, õpivad koolides, ülikoolides, mitmesugustel kursustel ja ringides, tootmises, praktilisel tööl.

Nõukogude õpetajaskonna ees seisab eriti austav ülesanne — ta kasvatab kommunismiehitajate noort kaadrit. Kuid selleks, et kasvatada täisväärtuslikke kommunismiehitajaid, peavad õpetajad ise pidevalt õppima, rikastama oma teadmisi kõigi nõukogude teaduse saavutustega, täiustama oma kvalifikatsiooni.

Uheks õpetajate kvalifikatsiooni tõstmise vormiks on iseseisev õppimine ühel või teisel teadusalal, mille tulemusena on võimalik õiendada teaduse kandidaadi eksamid ja kaitsta väitekirja teadusliku kraadi saamiseks.

Selleks, et abistada ajalooõpetajaid kandidaaditöö teemade valikul, töötas Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut välja kandidaadi-väitekirjade näidistemaatika Eesti NSV ajaloo alalt, mille avaldame meie ajakirja käesolevas numbris.

Soovitame ajalooõpetajaile, kes soovivad valmistuda teadusliku kraadi saamiseks, pöörduda teema valikul konsultatsiooni saamiseks Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudi poole (Tallinn, Sakala 35).

Ka töö käigus võib pöörduda Ajaloo Instituudi poole vajaliku konsultatsiooni saamiseks. Kandidaadieksameid on võimalik õiendada Eesti NSV Teaduste Akadeemia juures.

Ajaloo Instituudi teaduslikud töötajad konsulteerivad ka neid õpetajaid, kes soovivad läbi töötada üksikuid eesti rahva ajaloo küsimusi ja tahavad kirjutada ning avaldada vähemaid artikleid uuritavas küsimuses või kes soovivad abistada Instituuti materjalide kogumisega mingisugusel teemal (näit. mingi kolhoosi, kooli jne. ajaloo alal).

Ajaloo Instituudis on kindlaks määratud konsultatsioonitunnid ajalooõpetajatele ja teistele isikutele, kes on huvitatud Eesti NSV ajaloo küsimuste läbitöötamisest, iga kuu esimese ja kolmanda nädala reedel k. 15—17.

Kandidaadi-dissertatsioonide soovitatav näidistemaatika Eesti NSV ajaloo alal.

1. Mesoliitikumi ajajärgu mälestusmärgid Eesti NSV territooriumil.
2. Klassiühiskonna tekkeperioodi arheoloogilised mälestusmärgid Saaremaal.
3. Linnused I—XIII saj. Eesti territooriumil.
4. Varajaste feodaalsuhete kujunemine Eestis.
5. Eesti-Vene suhted IX—XIII saj.
6. Eestlaste võitlus liidus venelastega saksa-skandinaavia feodaalsete rööv-vallutajate vastu XIII sajandil.
7. Eesti talurahva ülestõus 1343.—1345. a.
8. Eesti rahva kujunemine.
9. Pärisorjuse arenemine Eestis XV—XVI saj. ja eesti talurahva võitlus pärisorjuslaste vastu.
10. Eesti tsentraliseeritud Vene riigi koosseisus 1558.—1582. a.
11. Käsitöö ja kaubanduse areng Eestis XVI sajandil.
12. Pärisorjusliku surve tugevnemine ja talupoegade võitlus mõisnike vastu XVII sajandil Eestis.
13. Eestimaa ühendamise Venemaaga XVIII sajandi algul ja selle progresiivne tähtsus.
14. Talurahvaküsimus Eestis 1760-ndail aastail.
15. Talurahva ülestõus 1784. a. Liivimaal.
16. Manufaktuuride ja kaubanduse areng Eestis XVIII sajandil.
17. J. Chr. Petri pärisorjuse kriitikuna.
18. Talurahvarahutused Eestis XIX sajandi algul.
19. 1816. a. talurahvaseadus Eestimaal.
20. 1819. a. talurahvaseadus Liivimaal.
21. Maaproletariaadi tekkimine Eestis XIX sajandil.
22. 1858. a. talurahvarahutused Eestis.
23. Töölisliikumine Eestis XIX sajandi II poolel.
24. Eesti kodanliku rahvuse kujunemine ja rahvusliku liikumise tekkimine.
25. Eesti ajaloo küsimused eesrindliku vene historiograafia valgusel XIX sajandil.
26. Fr. Kreutzwaldi ühiskondlikud ja filosoofilised vaated.
27. C. R. Jakobsoni ühiskondlik-politiilised vaated.
28. V. T. Blagoveštšenski ühiskondlik-politiiline tegevus.
29. Eepos „Kalevipoeg“ kui ajalooline allikas.
30. Marksismi ideede levimise algus Eestis.
31. Eesti majanduselu arengu peamised iseärasused imperialismi perioodil (XIX sajandi lõpust kuni 1917. a.-ni).
32. M. I. Kalinin Tallinnas.
33. Talurahvaliikumine Eestis 1905.—1907. a. kodanlik-demokraatliku revolutsiooni perioodil.
34. Stolõpini reaktsioon Eestis.
35. Töölisliikumine Eestis ülevaemaalse revolutsioonilise tõusu aastail (1912. a. — 1914. a.).
36. Eesti esimese maailmasõja aastail.
37. Pravdistlik ajaleht „Kiir“.
38. Bolševistlik ajakirjandus Eestis 1917. a. — 1918. a.
39. V. Kingissepp kui ajaloolane-marksist.
40. Klassivõitlus eesti külas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni eelõhtul.
41. Tööraha võitlus nõukogude võimu kehtestamise ja kindlustamise eest Eestis (1917. a. oktoober — 1918. a. veebruar).
42. Balti laevastiku meremeeste osa Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni läbiviimisel Eestis.
43. Eesti töörahva võitlus saksa okupantide vastu 1918. aastal.
44. Eesti töörahva võitlus inglise-ameerika interventsiooni vastu 1918. a. — 1920. a.
45. V. Kingissepp ameerika-inglise imperialismi paljastajana.
46. Saaremaa ülestõus 1919. aastal.
47. Kodanlik Eesti inglise-ameerika imperialismi poolkooloniana.
48. Kodanliku Eesti agraripoliitika.
49. Töötajate vaesumine kodanlikus Eestis.
50. Kodanliku Eesti välispoliitika — inglise-ameerika imperialistide relv nende nõukogude-vastastes septsustes.
51. Eesti sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (1920. a. — 1924. a.).
52. 1924. a. 1. detsembri relvastatud ülestõus Eestis.
53. Nõukogude Liidu revolutsioneeriv mõju Eesti töölisklassile (1920—1940).
54. Eesti eesrindliku õpetajaskonna osavõtt revolutsioonilisest liikumisest ja tema võitlus nõukogude võimu eest.
55. Eesti ülemaailmse majanduskriisi aastail ja eesti kodanluse ülemineku fašismile.
56. Eesti sotsialistid imperialistide agenduurina töölisliikumises.

57. Nõukogude võimu taaskehtestamine Eestis 1940. aastal.

58. Sotsialistliku ülesehituse esimesed sammud Eesti NSV-s (1940—1941. a.).

59. Eesti töötajate võitlus saksa fašistlike okupantide vastu ajutiselt okupeeritud Eesti NSV territooriumil.

60. Nõukogude Armees Eesti Laskurkorpus Nõukogude Liidu Suures Isamaasõjas.

61. Suure vene rahva ja teiste vennalike nõukogude rahvaste abi Eesti NSV töötajatele Suure Isamaasõja aastail.

62. Eesti rahva võitlus sõjajärgse stalinliku viisaastakuplaani täitmise eest.

63. Suure vene rahva ja teiste Nõukogude Liidu rahvaste vennalik abi eesti rahvale majanduslikus ja kultuurilises ülesehitustöös.

64. Töölisklass võitluses põlevkivitööstuse taastamise ja laiendamise eest Eesti NSV-s (1944—1950. a.).

65. Kolhoosikorra võit Eesti NSV-s.

66. Eesti NSV üksikute kolhooside ajalugu.

67. Üldrahvalikud taastamistööd Eesti NSV-s (1944—1950. a.).

68. Partei ja valitsuse võitlus inseneritehnilise kaadri loomise eest Eesti NSV-s (1940—1950. a.).

69. Muudatused Eesti NSV töölisklassis (1940—1950. a.).

70. Nõukogude intelligentsi kujunemine Eesti NSV-s.

71. Eesti rahva materiaalse heaolu tõus nõukogude korra tingimustes.

72. Eesti sotsialistliku rahvuse tekkimine ja areng.

73. Nõukogude patriotism kui edasi viiv jõud sotsialismi ülesehitamisel Eesti NSV-s.

74. Bolševistliku ajakirjanduse osatähtsus võitluses sotsialismi ülesehitamise eest Eesti NSV-s.

75. Staahaanovliku liikumise areng Eesti NSV-s.

76. Võitlus kodanliku natsionalismi vastu Eesti NSV-s.

77. Kõrgemate õppeasutuste areng Eesti NSV-s.

78. Kreenholmi manufaktuuri ajalugu.

79. Eesti rahvas võitluses looduse ümberkujundamise stalinliku plaani täitmise eest.

80. Töötajate ühiskondlik-poliitilise aktiivsuse kasv Eesti NSV-s.

81. Masina-traktorijaamade ja nende poliitosakondade osa kolhooside poliitilisel ja organisatsioonilis-majanduslikul tugevdamisel Eesti NSV-s.

82. Eesti rahva osavõtt kommunismi suurehituste rajamisest.

83. Eesti töörahvas võitluses rahu eest.

84. Seltsimees Stalin — eesti rahva parim sõber ja õpetaja.

85. Rahvakoolid Eestis XIX sajandi esimesel poolel.

86. Eesti kooli areng XIX sajandi II poolel ja XX sajandi algul ning eesrindliku vene pedagoogilise mõtte mõju sellele.

87. Nõukogude kooli rajamine ja areng Eesti NSV-s.

88. Partei ja valitsuse võitlus rahvahariduse tõusu eest Nõukogude Eestis.

89. Teaduse ja kultuuri edusammud Eesti NSV-s.

90. Vene eesrindliku pedagoogilise mõtte viliastav mõju C. R. Jakobsonile ja J. Kunderile.

91. Eesrindliku vene kultuuri osatähtsus eesti rahvusliku kultuuri arengus XIX sajandi esimesel poolel.

92. Eesti demokraatliku ja proletarise kultuuri areng 1905.—1907. a. revolutsiooni perioodil.

93. Kahe kultuuri võitlus eesti rahvuslikus kultuuris kodanliku diktatuuri aastail.

94. Rahva kunstilise isetegevuse areng Eesti NSV-s (1945.—1950. a.).

95. Laulupidude osatähtsus eesti rahva kultuuri arengus.

96. Kultuurirevolutsioon Eesti NSV-s.

97. ÜK(b)P Keskkomitee ajaloolised otsused ideoloogilistes küsimustes ja nende tähtsus eesti nõukogude kultuuri arengus.

Toimetuse kolleegium: R. Meriloo (toimetaja), J. Tõhver, A. Valsiner, R. Kalling, M. Salum, M. Leitsalu.

Toimetuse aadress: Tallinn, Tõnismägi 11, telef. 307-96. Ladumisele antud 15. I 1952. Trükkimisele antud 9. II 1952. Trükiarv 3678. Paber 70 × 108, 1/16. Trükipoognaid 4,25. Formaadile 60 × 92 kohaldatud trükipoognaid 5,82. Arvutuspoognaid 6,83. MB-05501.

Tellimise nr. 146. Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn, Pikk tän. 54/58.

Eesti Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus.

Ilmub 1 kord kuus. Uksiknumbri hind 5 rubla.

Tellimishind: 6 kuud — 30 rubla.

«Ньюкогуде кооль» («Советская школа»). Орган Мин. Просв. ЭССР.

На эстонском языке.

СОДЕРЖАНИЕ

Передовая. К итогам первого полугодия и о некоторых задачах второго полугодия	65
В. Любимов. Подготовка школы к столетию со дня смерти Н. В. Гоголя (1852—1952)	70
А. Рейман. Физиологические основы воспитания в свете учения И. П. Павлова	83
Н. Смирнова. Роль старшего пионервожатого в школе	89
Э. Янно. Урок	95
В. Ордлик. О работе с четырьмя классами	108
Критика и библиография.	
Серьезные ошибки в переводе научного труда	123
Преподаватели, повышайте свою квалификацию!	126

ms 2

36

I9765

2461-2)

Rbl. 5.—